

Våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige



Sakerhetspolisen

”The attempt to find a unique explanation for political violence is the same chance that you succeed in the attempt to find an explanation for holes”

della Porta (2009). Social movement studies and political violence, s. 23

Rapporten kan laddas ner från www.sakerhetspolisen.se

Produktion: Säkerhetspolisen

Grafisk formgivning: Jerhammar & Co Reklambyrå

Tryck: Elanders 2010

ISBN: 978-91-86661-02-1

Typografi: Eurostile, Swift

Förord

För drygt ett år sedan presenterade Brottsförebyggande rådet och Säkerhetspolisen på regeringens uppdrag en rapport om våldsbejakande extremism inom vit makt-miljön och den autonoma miljön. Regeringen gav därefter Säkerhetspolisen i uppdrag att beskriva våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige, de radikaliseringsprocesser som kan urskiljas i våldsbejakande islamistiska miljöer i Sverige och de verktyg och strategier som kan användas för att motverka radikalisering. Denna rapport är en redovisning av det uppdraget.

Rapporten utgör den hittills mest omfattande offentliga redogörelsen av våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige. Ett ledord i arbetet med att sammanställa rapporten har varit öppenhet. Jag vill här passa på att tacka de personer som generöst delat med sig av sin tid, sina kunskaper och sina erfarenheter i samverkan med Säkerhetspolisen. Även inom Säkerhetspolisen är det många personer som har varit involverade i framtagandet av rapporten. Också till er vill jag rikta ett tack.

Uppdraget har under året debatterats och ifrågasatts vid ett flertal tillfällen i olika medier. Nu när rapporten är färdig är det vår förhoppning att debatten ska fortsätta, gärna med utgångspunkt i den information och de bedömningar som vi nu presenterar. Ett levande offentligt samtal är vad som kännetecknar en vital demokrati och en vital demokrati är det bästa sättet att förebygga våldsbejakande extremism i alla dess former.

Stockholm i november 2010

Anders Danielsson
Generaldirektör
Chef för Säkerhetspolisen

Innehållsförteckning

Sammanfattning	8
1 Uppdraget	16
1.1 Uppdragets formulering och tolkning	17
1.2 Arbetsprocess	19
1.3 Säkerhetspolisens ansvar och uppgifter	23
1.4 Begreppsdiskussioner och avgränsningar	26
1.5 Disposition	30
2 Varför radikaliseras människor?	32
2.1 Radikalisering – en social process	33
2.2 Radikaliseringsvägar	43
3 Hur ser situationen ut avseende radikalisering till våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige?	46
3.1 Personer som radikaliserats	47
3.2 Huvudsakliga radikaliseringsprocesser	49
3.3 Omvärldsfaktorerens betydelse för radikaliseringsprocesser i Sverige	52
4 Vad innebär våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige?	54
4.1 Mål, budskap och motivation	55
4.2 Handlingar	56
4.3 Nätverk, funktioner och roller	62
4.4 Aktiva personer	66
4.5 Miljöer	70
4.6 Praktiska förutsättningar	72
4.7 Våldsbejakande islamistisk extremism i närliggande länder	72
5 Vilken avsikt och förmåga att bedriva säkerhets-hotande verksamhet har aktörerna?	76
5.1 Aktörernas avsikt	77
5.2 Aktörernas förmåga	79
5.3 Faktorer som bedöms påverka aktörernas avsikt och förmåga	81
5.4 Hotbilden mot Sverige och svenska intressen avseende terrorism	84

6	Hur kan radikalisering motverkas?	86
6.1	Befintliga åtgärder	87
6.2	Önskemål och tankar kring åtgärder	95
6.3	Förslag på verktyg och strategier	106
7	Avslutande reflektioner	112
	Källförteckning	120
	Figurförteckning	
Figur 1	Åldersfördelning	66
Figur 2	Fördelning av folkbokföringsorter efter regiontyp ..	68
Figur 3	Fördelning av brott som resulterat i påföljd	69
Figur 4	Social struktur som åskådliggör bekräftade kopplingar mellan personerna	70

Sammanfattning

Uppdrag och arbetsprocess

Denna rapport innehåller en beskrivning av våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige, radikaliseringsprocesser som kan urskiljas samt verktyg och strategier som kan användas för att motverka radikalisering. Rapporten utgör därmed Säkerhetspolisens svar på regeringens uppdrag enligt beslut IJ2010/262/DEM.

Med våldsbejakande islamistisk extremism avses i rapporten sådan säkerhetshotande verksamhet som motiveras med islamistiska argument och som ytterst syftar till att med stöd av våld eller hot om våld förändra ett samhälle i odemokratisk riktning. Radikalisering definieras av Säkerhetspolisen som den process som leder till att en person eller en grupp stödjer eller utövar ideologiskt motiverat våld för att främja en sak.

Den empiriska beskrivningen i rapporten av våldsbejakande islamistisk extremism och radikaliseringsprocesser är i huvudsak ett resultat av en systematisk bearbetning och analys av befintligt material hos Säkerhetspolisen. Fokus i materialet ligger på 2009 efter att en avvägning gjorts mellan en önskan om aktualitet och operativa hänsynstaganden (såsom förundersökningssekretess). I rapporten förekommer även information från allmänt tillgängliga källor, exempelvis myndighetsrapporter och vetenskapliga artiklar.

Säkerhetspolisen har även samverkat i två parallella spår med personer vars erfarenheter och kunskap bedöms ha relevans för rapporten. Möten har hållits dels med företrädare för muslimska intressen samt enskilda praktiserande muslimer i syfte att erhålla ett intressentperspektiv, dels med forskare, närpolis och personer som arbetar med brottsförebyggande arbete och avhopparverksamhet i syfte att erhålla ett professionsperspektiv. De synpunkter som framförts har varit ett värdefullt bidrag till arbetet med rapporten, framför allt när det gäller verktyg och strategier som kan användas för att motverka radikalisering. De förslag som lyfts ur både ett intressent- och ett professionsperspektiv ligger också i linje med den empiriska beskrivning som Säkerhetspolisen presenterar. De externa perspektiven styrker därmed tillförlitligheten i rapportens slutsatser.

Våldsbejakande islamistisk extremism

I Sverige finns ett antal nätverk som verkar utifrån en våldsbejakande islamistisk extremistisk ideologi. I fokus för de flesta av dem står att agera och propagera dels mot utländska trupper i muslimska länder, dels mot regimer som av nätverken anses vara korrumperade och inte står för den tolkning av islam som nätverken anser vara den enda sanna. De personer som är aktiva i dessa nätverk bedriver verksamhet i syfte

att stödja och underlätta terroristbrott i andra länder. Detta görs bland annat genom att sprida ett våldsbejakande budskap, att rekrytera fler aktiva anhängare, att ge ekonomiskt eller praktiskt stöd, att ansluta sig till och träna med väpnade islamistiska extremistgrupper samt att planera eller utföra attentat. De områden som för närvarande framför allt uppmärksammas bland svenska aktörer är Somalia, Irak, Afghanistan/Pakistan samt Nordafrika.

En viss specialisering kan förekomma både inom och mellan nätverk, vilket kan leda till att olika funktioner utvecklas. Sådana funktioner kan exempelvis vara rekryterare, kontaktförmedlare, webbadministratör eller insamlare. Funktionerna är dock inte statiska eller strikt avgränsade, och de flesta av de aktiva fyller flera funktioner. Personer som återvänder till Sverige med erfarenhet av träning och/eller våldsanvändning från andra länder spelar också en särskild roll i nätverken. Medvetet eller omedvetet fungerar en sådan så kallad återvändare som en förebild och inspiratör för andra som vill delta i träningsläger eller på annat sätt stödja våldsbejakande islamistisk extremism, och bidrar därför ofta till ökad stödverksamhet i Sverige. Med ökad kunskap och större internationella kontaktytor får återvändare ofta en särskild status, vilket även har lett till att vissa av dem etablerat egna nätverk efter hemkomsten.

Den grupp aktiva vars handlingar ligger till grund för beskrivningen i denna rapport av våldsbejakande islamistisk extremism består av knappt 200 personer. Det rör sig om personer som enligt Säkerhetspolisens uppföljning deltagit i eller stött våldsbejakande islamistisk extremism under 2009 eller senare, samt under denna period varit folkbokförda i Sverige. De är olika gamla och har olika bakgrund, men är i de allra flesta fall män. Ett flertal kvinnor i våldsbejakande islamistiska kretsar bedöms dela det våldsbejakande budskapet, men i de flesta fall utför de inte handlingar som går att koppla direkt till säkerhetshotande verksamhet.

I gruppen finns bekräftade kopplingar, främst genom vänskapsrelationer, mellan minst 80 procent av personerna. Detta illustrerar vikten av sociala relationer, framför allt beträffande hur personer dras in i dessa miljöer. De sammanlänkade personerna utgör emellertid inte ett enda sammanhängande nätverk med kapacitet att fullt ut samordna sina resurser och arbeta mot samma mål.

En majoritet av de aktiva är folkbokförda i någon av Sveriges tre storstäder, och utifrån detta kan våldsbejakande islamistisk extremism beskrivas som ett urbant problem. Folkbokföringsort ska dock inte förväxlas med faktisk vistelseort eller verksamhetsort. Ett kännetecken för våldsbejakande islamistisk extremism är att verksamheten kan pågå i flera olika miljöer.

Det kan handla om både fysiska platser och virtuella miljöer, öppna såväl som slutna forum samt informella och formella sammanslutningar. Det finns således ingen tydlig koppling mellan denna form av säkerhets-hotande verksamhet och specifika geografiska platser.

På senare år har forum på internet blivit en allt viktigare miljö för våldsbejakande islamistisk extremism. Dessa forum fungerar både som medieorgan, informationskanaler och som plattformar för att sprida budskap och knyta kontakter. Informationsteknologi används flitigt både när det gäller att övertyga och rekrytera andra till ett våldsbejakande budskap, och när man vill kommunicera anonymt och säkert med dem som redan är involverade. Personer i Sverige kan således ta del av och komma i kontakt med våldsbejakande budskap och viktiga ideologer utan att vara en del av fysiska miljöer. Genom att förenkla och sänka kostnaderna har internet också möjliggjort sofistikerade och omfattande propagandakampanjer som riktar sig till specifika målgrupper.

Överlag är det lättare att karakterisera de vanligast förekommande miljöerna i sociala snarare än fysiska termer. Det handlar till exempel ofta om miljöer där många ungdomar samlas, vare sig det är samlingslokaler eller chattforum. Våldsbejakande islamistisk extremism förekommer också oftare i miljöer präglade av utanförskap och svåra sociala situationer.

Radikaliseringsprocesser

De personer vars verksamhet ligger till grund för rapporten har alla genomgått en radikaliseringsprocess. Det finns emellertid inte något entydigt svar på hur och varför radikalisering sker. Däremot är de flesta forskare eniga om att det handlar om en social process och att det går att identifiera betydande likheter mellan radikalisering i skilda ideologiska kontexter. Likheterna yttrar sig i både de drivkrafter och de dragningskrafter som kan öka sannolikheten för att en person radikaliseras. Att radikaliseringsprocesser kan uppvisa likheter trots olika ideologiska sammanhang beror på att de huvudsakliga orsakerna för de flesta som radikaliseras många gånger primärt är sociala och känslomässiga snarare än ideologiska.

Radikalisering i våldsbejakande islamistiska miljöer förekommer i Sverige, men omfattningen bedöms vara begränsad. Den sker framför allt bland enskilda personer och grupper, och är inte ett problem på samhällsnivå. Det finns i Säkerhetspolisens material inga belägg för att radikalisering ökar, utan den bedöms ligga på motsvarande nivå som tidigare år. Majoriteten av dem som radikaliseras i Sverige är män mellan 15 och 30 år. De flesta av dem är födda eller uppvuxna i Sverige och det är här som de kommer i kontakt med våldsbejakande ideologier och grupper.

Många av de människor som radikaliserats i Sverige har gjort det i kompisingång som bland annat karakteriseras av spänningssökande och en gemensam fascination för våld. De saknar ofta kontakter med etablerade våldsbejakande nätverk och inspireras i första hand av global våldsbejakande islamistisk retorik. De gruppdynamiska aspekterna är viktiga, och personerna umgås ofta intensivt och tittar på våldspropaganda tillsammans.

Andra har i stället radikaliserats genom kontakter med redan våldsbejakande personer eller grupper. Det sker antingen efter att de själva sökt upp etablerade aktörer, eller efter att själva ha blivit kontaktade i sammanhang som annars saknar kopplingar till våldsbejakande budskap.

Det förekommer även att enskilda personer med kontakter till etablerade våldsbejakande miljöer utnyttjar ungdomsgrupper eller mindre föreningar som en arena för radikalisering. Det kan till exempel ske i samband med konferenser och möten då enskilda personer sprider ett våldsbejakande budskap i ett avskilt forum till dem som bedöms vara mottagliga.

Ett mindre antal personer radikaliseras på egen hand, framför allt genom internet. De saknar oftast tidigare kontakter med etablerade våldsbejakande nätverk och grupper, men fångas i vissa fall upp av sådana. Även så kallad självradikalisering förutsätter alltså social interaktion, även om den sker över internet och inte öga mot öga. Hos dessa personer är fascinationen för våld och spänningssökande en vanlig ingrediens, på samma sätt som hos dem som radikaliserats i kompisingång.

Hot från våldsbejakande islamistisk extremism

Hotet från våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige är för närvarande inte ett hot mot samhällets grundläggande strukturer, Sveriges styrelseskick eller centrala statsledning. Ett relativt begränsat antal personer är involverade i våldsbejakande islamistisk extremism, och det finns inga belägg för att antalet personer som radikaliseras i Sverige ökar. Våldsbejakande islamistiska extremistgrupper bedriver med andra ord inte samhällshotande verksamhet i Sverige, men utgör trots det ett hot mot både enskilda personer och grupper, framför allt i andra länder.

Det förekommer att personer reser från Sverige i syfte att ansluta sig till våldsbejakande islamistiska extremistgrupper utomlands för att i deras regi delta i träning och i vissa fall olagliga våldshandlingar. Dessa personer utgör därmed ett konkret säkerhetshot i de aktuella länderna,

antingen de själva deltar i olagliga våldshandlingar eller möjliggör för andra att delta. Även Sveriges internationella anseende riskerar att skadas genom sådana handlingar. Sverige har en folkrättslig skyldighet att säkerställa att svenska medborgare eller andra personer som uppehåller sig i Sverige inte utgör ett hot mot andra länder, samt att Sverige som land inte utgör en bas för terrorism.

Sedan attentaten i London 2005 har inga islamistiskt motiverade attentat genomförts inom EU. Däremot har ett antal försök eller förberedelser till attentat avslöjats och avvärjts, varav flera i Storbritannien, Danmark och Tyskland. Tillsammans med ett ökat antal uttalade hot mot Europa i al-Qaidas retorik och propaganda visar attentatsförsöken bland annat på ett ökat fokus på Europa som mål för attacker med kopplingar till våldsbejakande islamistiska extremistnätverk. Hotbilden varierar dock betydligt mellan EU-länderna, av vilka en handfull länder bedöms ha en högre hotbild än övriga.

Påverkansfaktorer

Det finns ett antal faktorer som bedöms kunna verka pådrivande för radikalisering eller på andra sätt påverka hotet från våldsbejakande islamistisk extremism, vilka sannolikt förblir giltiga de närmsta åren.

Det allvarligaste potentiella hotet mot Sverige är de långsiktiga effekterna av att personer från Sverige väljer att resa utomlands för att ansluta sig till våldsbejakande islamistiska extremistgrupper. Säkerhetspolisen bedömer att resor av detta slag har ökat på senare tid och ser i nuläget inga tecken på att intresset för att ansluta sig till utländska grupper skulle vara på väg att avta. Förutom en höjning av deltagarnas förmåga riskerar en vistelse hos utländska grupper att påverka avsikten hos dessa personer. Flera utländska grupper som tidigare främst drivit en lokal eller regional agenda har allt mer börjat tillämpa argument från globala våldsbejakande islamistiska ideologier, vilket innebär att fler arenor och fler mål uppfattas som legitima. En situation med fler återvändare som uppehållit sig hos utländska våldsbejakande islamistiska extremistgrupper bedöms därför kunna påverka hotbilden mot Sverige i negativ riktning.

Samspel mellan lokala och globala faktorer har också fått allt större betydelse för radikalisering och våldsbejakande islamistisk extremism både i Sverige och internationellt. Exempel på lokala händelser som kan verka pådrivande för radikalisering globalt är de danska Muhammedkarikatyrerna och de teckningar av profeten Muhammed som rondellhund som publicerats i Sverige. Sedan den första publiceringen hösten 2007 har flera fall av kontroversiella avbildningar av profeten upp-

märksammats i Sverige. Protestreaktioner har dels riktats mot de personer som upplevts ligga bakom de olika avbildningarna, dels mot Sverige som land. I vissa fall görs ingen åtskillnad mellan de olika föremålen för kritik. Detta kan komma att påverka såväl svenska som utländska aktörers avsikt att på olika sätt agera mot det land eller de personer som upplevs kränka eller stödja kränkningar av islam.

Överlag kan också en ökad polarisering i samhället förstärka känslan av diskriminering och stigmatisering hos utsatta grupper, vilket i sin tur kan bidra till att underlätta radikaliserings och rekrytering av enskilda personer till våldsbejakande miljöer.

Verktyg och strategier

Rapportens huvudsakliga slutsatser är att våldsbejakande islamistisk extremism och radikaliserings förekommer i Sverige och utgör ett potentiellt hot som inte bör underskattas. För närvarande rör det sig emellertid om begränsade företeelser som huvudsakligen bör bemötas genom ett ökat fokus på förebyggande åtgärder. Åtgärder för att underlätta för människor att lämna våldsbejakande islamistiska miljöer (avradikaliserings) kan komplettera det förebyggande arbetet, men bör i så fall både ske på initiativ och utföras av aktörer inom det civila samhället. Eftersom det finns stora likheter i hur och varför människor radikaliserats, oavsett ideologisk tillhörighet, bör förebyggande och motverkande åtgärder som riktar sig mot olika extremistiska miljöer kunna samordnas i större utsträckning. Även erfarenheter och kunskaper från brottsförebyggande arbete generellt bör tillvaratas i hög grad. Ett förebyggande arbete bör bedrivas av aktörer på alla nivåer – nationellt, regionalt och lokalt – men även engagera civilsamhällets aktörer och, i ett större perspektiv, alla samhällsmedborgare.

En viktig del i det förebyggande arbetet är att främja konstruktiva alternativ för människor som annars riskerar att radikaliserats eller hamna i andra destruktiva sammanhang. Att radikaliserings till våldsbejakande islamistisk extremism förstärks av segregation och upplevt utanförskap är något som både framkommer i Säkerhetspolisens egna uppgifter och som framförts av personer från både intressent- och professionsperspektiven. Initiativ för att förbättra människors situation avseende arbete, bostad och utbildning är därför exempel på insatser som kan ge positiva effekter på ett flertal områden, bland annat genom att reducera risken för radikaliserings. Åtgärder som främjar livsvillkoren för människor generellt löper inte heller samma risk att verka pådrivande för radikaliserings genom att stigmatisera en enskild grupp.

I rapporten framgår också att för de flesta människor som radikaliserats inleds denna process i relativt ung ålder, varför förebyggande åtgärder framför allt bör riktas mot ungdomar. De beskrivs också som mest mottagliga för radikaliseringsförsök. Till skillnad från andra våldsbejakande extremistgrupper fortsätter också de personer som är aktiva i våldsbejakande islamistiska nätverk att vara engagerade högre upp i åldrarna. Engagemanget är med andra ord ingen typisk ungdomsföreteelse som de aktiva växer ifrån, vilket återigen understryker vikten av förebyggande åtgärder i syfte att förhindra att människor radikaliserar. Eftersom motåtgärder alltid är mer effektiva ju tidigare de sätts in är nära samverkan i form av informationsutbyte och kunskapsöverföring mellan skola, socialtjänst och närpolis en kritisk framgångsfaktor för ett fungerande förebyggande arbete på lokal nivå.

Även civilsamhällets aktörer har en viktig roll att spela. Både utifrån Säkerhetspolisens eget material och i den externa samverkan framgår att svenska muslimska aktörer har en särskild möjlighet att bidra till arbetet med att förebygga och motverka radikalisering. Det har till exempel vid flera tillfällen påtalats att en djupare kunskap om islam kan minska risken för radikalisering eller bidra till avradikalisering, något som även ligger i linje med Säkerhetspolisens egna uppgifter. Praktiserande muslimer kan därmed i egenskap av religiösa auktoriteter fungera som motpoler till våldsbejakande ideologer som propagerar både inom och utanför Sverige. Detta betyder emellertid inte att svenska muslimer som grupp har en större skyldighet än andra svenskar för att förebygga och motverka radikalisering i våldsbejakande islamistiska miljöer. Alla organisationer som arbetar med ungdomar behöver uppmuntras till och få hjälp med att ta debatten med dem som företräder och förespråkar odemokratiska och våldsbejakande budskap.

Till syvende och sist handlar arbetet med att förebygga och motverka radikalisering om alla samhällsmedborgares ansvar.

1 Uppdraget

Den 11 februari 2010 uppdrog regeringen åt Säkerhetspolisen att sammanställa en rapport om våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige (Regeringsbeslut IJ2010/262/DEM). Säkerhetspolisen arbetar kontinuerligt med att förebygga, motverka och förhindra alla former av våldsbejakande extremism, oavsett ideologiska förtecken. Uppdragets innehåll innebär således inte några nya eller utvidgade arbetsuppgifter för myndigheten. Säkerhetspolisen hoppas genom denna rapport kunna bidra till en nyanserad och sakriktig debatt om våldsbejakande islamistisk extremism.

Detta kapitel inleds med en beskrivning av uppdraget och hur Säkerhetspolisen har tolkat det. Därefter beskrivs arbetsprocessen, följt av en redogörelse för Säkerhetspolisens ansvar och uppgifter i relation till våldsbejakande islamistisk extremism. Efter en diskussion av rapportens centrala begrepp samt avgränsningar presenteras rapportens disposition.

1.1 Uppdragets formulering och tolkning

Enligt regeringens beslut (IJ2010/262/DEM) ska Säkerhetspolisen sammanställa en rapport som beskriver:

1. Den våldsbejakande islamistiska extremismen i Sverige
2. De radikaliseringsprocesser som kan urskiljas i våldsbejakande islamistiska miljöer i Sverige
3. De verktyg och strategier som kan användas för att motverka radikalisering.

Dessa tre punkter har Säkerhetspolisen tolkat och brutit ner i mer specifika frågeställningar. Det övergripande syftet med rapporten är att bidra till en nyanserad och sakriktig debatt om våldsbejakande islamistisk extremism genom att besvara dessa frågor utifrån Säkerhetspolisens egna uppgifter och bedömningar.

Med våldsbejakande islamistisk extremism¹ avser Säkerhetspolisen sådan säkerhetshotande verksamhet² som motiveras med islamistiska argument och som ytterst syftar till att med stöd av våld eller hot om våld förändra ett samhälle i odemokratisk riktning.

¹ För ytterligare begreppsdiskussioner, se avsnitt 1.4.

² Säkerhetshotande verksamhet är inte ett begrepp som är juridiskt definierat. Det kan emellertid omfatta såväl brottslig verksamhet som sådan verksamhet som kan övergå i terroristbrott eller finansieringsbrott. För en närmare diskussion om hur och varför Säkerhetspolisen följer upp våldsbejakande islamistisk extremism, se avsnitt 1.3.

De frågeställningar som har tagits fram och besvaras i rapporten avseende uppdragets första punkt är:

- Vad är den säkerhetshotande verksamhetens mål och syften?
- Hur utförs verksamheten?
- Hur många personer kan knytas till verksamheten?
- Hur kan dessa personer beskrivas?
- I vilka miljöer sker verksamheten?
- Vad krävs för att verksamheten ska kunna utföras?
- Vilken avsikt³ och förmåga⁴ att bedriva säkerhetshotande verksamhet bedöms dessa personer ha för närvarande?

Det ska poängteras att det som presenteras i rapporten är Säkerhetspolisens bild av våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige. Det finns givetvis även andra bilder och perspektiv på vad våldsbejakande islamistisk extremism innebär.

Radikalisering är också ett begrepp som kan tolkas på många olika sätt och därmed lätt ge upphov till missförstånd. Här avses enbart våldsbejakande radikaliseringsprocesser.⁵ Säkerhetspolisen bedömer att centrala element i radikaliseringsprocesser är relativt lika, oberoende av den ideologiska kontext inom vilken en person radikaliseras. Radikaliseringsprocesser samt verktyg och strategier för att motverka radikaliseringsprocesser kommer därför delvis att diskuteras i generella och övergripande termer.

De frågeställningar som har tagits fram och besvaras i rapporten avseende uppdragets andra och tredje punkter är:

- Vilka generella mekanismer påverkar radikaliseringsprocesser?
- Hur kan typiska radikaliseringsprocesser beskrivas?
- Hur ser situationen ut avseende radikaliseringsprocesser i våldsbejakande islamistiska miljöer i Sverige?
- Hur kan de personer som radikaliserats i dessa miljöer beskrivas?
- Vilka exempel på tidigare erfarenheter från Sverige och andra länder finns när det gäller att förebygga och motverka radikaliseringsprocesser?

³ Med avsikt menas vilja och intention hos en aktör (en person eller en grupp) att utföra en viss handling.

⁴ Med förmåga avses de förutsättningar som krävs för att en aktör ska kunna realisera sin avsikt.

⁵ För ytterligare diskussion och Säkerhetspolisens definition av radikaliseringsprocesser, se avsnitt 1.4.4.

- Vilka önskemål och förslag på åtgärder finns ur dels ett intressentperspektiv⁶, dels ett professionsperspektiv⁷?
- Vilka verktyg och strategier anser Säkerhetspolisen är bäst lämpade för att förebygga och motverka radikaliserings, baserat på den beskrivning som ges i denna rapport?

1.2 Arbetsprocess

Denna rapport bygger på en systematisk bearbetning och analys av information och kunskap som varit tillgänglig för Säkerhetspolisen. Stora delar av såväl material som metod är belagda med sekretess, vilket innebär att det inte är möjligt för externa bedömare att granska tillvägagångssättet och slutsatsernas tillförlitlighet. Utifrån dessa förutsättningar kommer dock materialet och arbetsprocessen att beskrivas så tydligt och ingående som möjligt.

1.2.1 Material

Rapporten bygger på två huvudsakliga typer av material. Beskrivningen av våldsbejakande islamistisk extremism samt radikaliserings- och radikaliseringsprocesser till våldsbejakande islamistiska miljöer i Sverige grundas till största del på Säkerhetspolisens egna uppgifter och bedömningar. Myndighetens inhämtning av uppgifter har inte utvidgats med anledning av uppdraget från regeringen, utan rapporten bygger på analys av befintligt material som har hämtats in med reguljära arbetsmetoder och inom de ramar som gäller för myndighetens ordinarie verksamhet. För dessa delar av materialet anges inga källhänvisningar. Rapportens övriga frågeställningar besvaras med hjälp av information från allmänt tillgängliga källor och information som framkommit i Säkerhetspolisens externa samverkan (se avsnitt 1.2.3).

Beträffande Säkerhetspolisens material har fokus lagts på år 2009. Det betyder att alla relevanta uppgifter från 2009 är inkluderade i det material som rapporten bygger på, medan uppgifter från tidigare och senare år finns med i den utsträckning som är relevant för sammanhanget. Valet av 2009 som utgångspunkt för den bild som lämnas i rapporten är resultatet av en avvägning mellan å ena sidan en önskan om aktualitet, å andra sidan operativa hänsynstaganden (såsom förundersökningssekretess). För att

⁶ Med intressentperspektiv avses företrädare för muslimska intressen och enskilda praktiserande muslimer. För en närmare beskrivning, se avsnitt 1.2.3.

⁷ Med professionsperspektiv avses personer som via sin yrkesutövning kan bidra med relevanta kunskaper och erfarenheter. För en närmare beskrivning, se avsnitt 1.2.3.

uppgifter ska kunna offentliggöras måste de även ha bearbetats och analyserats i tillräckligt hög grad för att kunna bedömas på ett tillfredsställande sätt, och detta kräver ofta en viss tidsmässig distans till händelsen.

Säkerhetspolisens eget material ligger främst till grund för kapitel 3, 4 och 5. I huvudsak består detta material av uppgifter som är hämtade direkt från den säkerhetshotande verksamheten och alltså inte har förmedlats i ett eller flera led. Säkerhetspolisen har vidare ställt höga krav på att den information som ligger till grund för rapporten i möjligaste mån ska vara belagd av uppgifter från andra, oberoende, källor. Möjligen saknas därför uppgifter som skulle kunna vara relevanta men som inte har hunnit bearbetas i tillräcklig utsträckning för att kunna bekräftas eller på annat sätt bedömas som tillförlitliga. Sammantaget anses dessa aspekter öka materialets relevans för rapportens syfte och frågeställningar.

Med tanke på att den verksamhet som redovisas huvudsakligen härrör från ett enskilt år inställer sig frågan om hur representativt materialet är över tid. Rapporten beskriver ett mycket begränsat antal människors verksamhet. De representerar inte heller ett slumpmässigt urval, utan är inkluderade på grund av att de förekommer i Säkerhetspolisens uppföljning baserat på misstankar om deltagande i säkerhetshotande verksamhet. Att analysera trender i statistisk mening är således inte meningsfullt, men Säkerhetspolisen bedömer att den säkerhetshotande verksamhet som bedrevs 2009 överlag inte skiljer sig avsevärt från tidigare år. Vidare finns i dessa sammanhang ett ofrånkomligt mörkertal. Säkerhetspolisen bedömer dock att mörkertalet i detta fall inte är anmärkningsvärt i förhållande till antalet kända aktörer. Det totala antalet personer i Sverige som är aktiva inom våldsbejakande islamistisk extremism uppskattas till några hundratal, vilket innebär att rapportens material med knappt 200 personer representerar en betydande del av det uppskattade totala antalet aktörer. Sammanfattningsvis bedöms därmed relevansen beträffande Säkerhetspolisens material vara hög, då det utgörs av primärkällor och omfattar en stor andel av de personer som är involverade i denna typ av säkerhetshotande verksamhet.

I rapporten förekommer även information från allmänt tillgängliga källor. Framför allt handlar det om rapporter från andra myndigheter och organisationer, samt böcker och artiklar bland annat inom forskningsområdena islamologi, terrorism, radikaliserings, politiskt våld och sociala rörelser. Vilka uppgifter, bedömningar och förslag som är hämtade från denna typ av källor framgår tydligt i texten genom direkta källhänvisningar. Den forskning som redovisas i rapporten ska dock ses som ett

illustrativt axplock ur ett antal mycket omfattande områden, snarare än som en heltäckande genomgång av dem. Detta material ligger framför allt till grund för den teoretiska diskussionen om radikaliserings i kapitel 2 samt de exempel och förslag på hur radikaliserings kan motverkas och förebyggas som återfinns i kapitel 6. Relevansen i detta material kan inte anses vara lika hög som för Säkerhetspolisens egna uppgifter, då det främst består av så kallade sekundärkällor, det vill säga andra myndigheters och forskares tolkningar snarare än obearbetad information. Dessutom är en stor del av dessa uppgifter relativt abstrakta och rör inte specifikt svenska förhållanden. Eftersom detta material således är att betrakta som mindre relevant är de slutsatser som dras utifrån det inte lika tydliga och tillförlitliga som de som bygger på Säkerhetspolisens egna uppgifter.

1.2.2 Bearbetning av Säkerhetspolisens material

Det material som består av Säkerhetspolisens egna uppgifter har sammanställts med hjälp av en urvalsprocess i flera steg. I ett första steg har myndighetens informationssystem systematiskt genomsökts, med sökningar utifrån ett antal nyckelord, för att ringa in verksamhet som är del av våldsam islamistisk extremism. De träffar som sökningen genererat har därefter bearbetats kvalitativt. Den information som bedömts ha relevans för uppdraget har kontrollerats mot uppgifter om personers folkbokföring samt involveringsgrad i den våldsbejakande verksamheten. Som en följd av detta ingår i underlaget endast personer som har svenskt personnummer, en svensk folkbokföringsadress och enligt bedömda och i möjligaste mån bekräftade uppgifter hos Säkerhetspolisen har deltagit i våldsbejakande islamistisk extremism under 2009. Kraven på koppling till Sverige medför ett mycket litet bortfall eftersom det nästan uteslutande är svenskar som ligger bakom den våldsbejakande islamistiska extremism som finns i Sverige. Avslutningsvis har medarbetare vid Säkerhetspolisen som inte varit involverade i urvalsprocessen gjort en kvalitativ granskning av resultatet i syfte att öka tillförlitligheten i materialets avgränsning. Den systematiska urvalsprocessen, de olika kvalitetskontrollerna samt involveringen av flera medarbetare i olika stadier av processen och i bedömningsarbetet bidrar till en relativt hög tillförlitlighet i bearbetningen av materialet.

Sammanfattningsvis utgör Säkerhetspolisens uppgifter ett relevant material för de frågeställningar som rör den empiriska beskrivningen av våldsbejakande islamistisk extremism och radikaliserings i Sverige. Materialet har därefter bearbetats med hjälp av en tillförlitlig urvalsprocess. De slutsatser som dras baserat på detta material – vilka framför allt presenteras i kapitel 3, 4 och 5 – bedöms därför ha en hög grad av tillförlitlighet, även om denna tillförlitlighet inte kan sträckas alltför långt framåt i tiden.

1.2.3 Extern samverkan

Som ett led i arbetsprocessen har Säkerhetspolisen valt att samverka med organisationer, myndigheter och forskare. Denna samverkan har genomförts i två parallella spår i syfte att få såväl ett intressentperspektiv som ett professionsperspektiv på uppdragets innehåll. De förslag som lyfts ur både ett intressent- och ett professionsperspektiv beträffande verktyg och strategier för att motverka radikaliserings ligger också i linje med den empiriska beskrivning som Säkerhetspolisen presenterar. De externa perspektiven styrker därmed tillförlitligheten i rapportens slutsatser.

För intressentperspektivet har särskilda möten hållits där detta uppdrag har diskuterats med företrädare för muslimska intressen samt enskilda praktiserande muslimer. Eftersom företrädare för svenska muslimer ofta dras in i den offentliga debatten om våldsbejakande islamistisk extremism, och i viss mån även får stå till svars för detta, är det för Säkerhetspolisen både självklart och viktigt att erbjuda dem möjlighet att ge sin syn på den problematik som uppdraget syftar på.

Sammantaget hölls 25 möten av detta slag, och antalet deltagare vid varje möte varierade från en till sju personer. Förutom alla riksförbund för praktiserande muslimer har Säkerhetspolisen talat med företrädare för muslimska föreningar i olika delar av landet samt ett mindre antal enskilda personer. Mötena har skett inom ramen för Säkerhetspolisens ordinarie kontaktverksamhet, inom vilken det regelbundet hålls möten med personer kring varierande samtalsämnen. När åsikter och uppfattningar som härrör från dessa möten återges i rapporten anges detta tydligt i texten, men personerna förblir anonyma. En särskild sammanställning av de förslag och önskemål som vid samtalen framkom gällande förebyggande arbete och möjligheter att motverka radikaliserings återfinns i avsnitt 6.2.1.

Professionsperspektivet har till stor del erhållits genom en workshop om våldsbejakande islamistisk extremism som Säkerhetspolisen arrangerade den 24 september 2010. Deltagarna var personer som genom sin yrkesutövning kunde bidra med relevanta erfarenheter och kunskap om dessa frågor sett ur ett brett perspektiv. De inbjudna forskarna representerade discipliner såsom sociologi, psykologi, statsvetenskap, juridik, idé- och lärdoms historia, religionsvetenskap, socialantropologi och socialpsykologi. Bland deltagarna fanns också närpolis, personer inom brottsförebyggande arbete, psykologer och företrädare för avhopparverksamheter. Totalt deltog 21 inbjudna personer i workshopen. De synpunkter som framkom under workshopen har dels genomstrukturerat det återstående arbetet med rapporten, dels sammanställts i avsnitt 6.2.2 i form av önskemål och förslag på hur radikaliserings kan motverkas.

Från Säkerhetspolisens sida har samverkan i dessa två spår varit mycket värdefull och har tveklöst bidragit till att förbättra rapporten. De önskemål och förslag som presenteras i avsnitt 6.2 bygger dock på förslagsställarnas egen verklighetsbeskrivning och delas inte nödvändigtvis av Säkerhetspolisen. Att inkludera fler förslag än enbart dem som förespråkas av Säkerhetspolisen är väsentligt då det synliggör de åsikts- och perspektivskillnader som till viss del präglar debatten om dessa frågor. Ingen av deltagarna i denna samverkansprocess har fått möjlighet att ta del av rapportens innehåll i skriftlig form under arbetets gång. De har därför inte haft möjlighet att uttala sig om texten och är därmed inte på något sätt ansvariga för den. Säkerhetspolisen står ensam för de uppgifter, bedömningar och slutsatser som presenteras.

1.3 Säkerhetspolisens ansvar och uppgifter

Säkerhetspolisen är, enligt 2 § förordning (2002:1050) med instruktion för Säkerhetspolisen, ålagd att inom Rikspolisstyrelsen leda och bedriva polisverksamhet i syfte att bland annat förebygga och avslöja brott mot rikets säkerhet samt att bekämpa terrorism. Det innebär att Säkerhetspolisen har ett ansvar för att förebygga och förhindra samt, i förekommande fall, utreda vissa brott, exempelvis terroristbrott. För att kunna fullgöra ansvaret för att utreda dessa brott har myndigheten polisiära befogenheter. Den mest centrala delen av ansvaret är dock att Säkerhetspolisen i egenskap av säkerhetstjänst ska förebygga och förhindra brott mot rikets säkerhet samt terroristbrott. Till Säkerhetspolisens uppgifter hör därför att följa upp våldsbejakande islamistisk extremism eftersom det utgör en säkerhetshotande verksamhet som kan leda till att terroristbrott begås.

1.3.1 Förebygga och förhindra brott

Tyngdpunkten i Säkerhetspolisens verksamhet ligger på att förebygga och förhindra brott mot rikets säkerhet samt terroristbrott. Konsekvensen av ett starkt preventivt fokus blir att det i Säkerhetspolisens säkerhetsunderrättelseverksamhet inte alltid går att urskilja lika tydliga kopplingar till konkreta brott eller till brottslig verksamhet som inom övriga polismyndigheter.

En viktig del av Säkerhetspolisens förebyggande arbete är att se till att Sverige inte blir en tillflyktsort för personer som kan tänkas utgöra ett säkerhetshot. Säkerhetspolisen fungerar därför som remissinstans för Migrationsverket och andra berörda instanser beträffande ansökningar om visering, uppehållstillstånd och medborgarskap. Utifrån vad som är känt om en utländsk medborgares bakgrund, kontakter och aktiviteter gör Säkerhetspolisen ett yttrande om huruvida personen kan komma

att utgöra en säkerhetsrisk. Yttrandena kan antingen ske på uppdrag av aktuell myndighet eller på eget initiativ, i det fall det finns information om att en viss person är på väg till eller redan befinner sig i Sverige. Om Säkerhetspolisen anser att en person utgör ett säkerhetsshot lämnas en erinran på personens ansökan. Det slutgiltiga beslutet fattas dock inte av Säkerhetspolisen. Under 2008 och 2009 lämnade Säkerhetspolisen erinran på 11 respektive 10 av de asylansökningar och medborgarskapsärenden som granskades. Det motsvarar i båda fallen en andel om cirka 0,02 procent av det totala antalet asylansökningar respektive medborgarskapsärenden de åren.

Sedan 2003 har Säkerhetspolisen även bedrivit förebyggande arbete i form av en öppen kontaktverksamhet.⁸ Syftet är att skapa direkta kontakter och långsiktigt bygga förtroendefulla relationer mellan Säkerhetspolisen och strategiskt viktiga aktörer på det lokala planet. Ytterligare ett sätt att bedriva förebyggande arbete är att med hjälp av informations-spridning försöka minska den potentiella rekryteringsbasen för våldsbejakande personer och nätverk. Genom att gå ut med saklig information i medier vill Säkerhetspolisen visa vilka risker som är förknippade med att exempelvis resa till ett konfliktområde för att ansluta sig till en väpnad extremistgrupp och på så sätt förhoppningsvis kunna nå fram till presumtiva resenärer och deras familjer.

Säkerhetspolisen håller även frivilliga samtal med personer, ofta ungdomar, som befaras kunna dras in i säkerhetsshotande verksamhet. De personer som kallas till samtalen är inte misstänkta för något brott. Samtalen är en del av det förebyggande arbetet och syftar bland annat till att informera om gällande lagstiftning och vilka risker personen utsätter sig för genom att fortsätta med en viss verksamhet. De kan också handla om att samtala med en person i syfte att kunna avfärda inkomna uppgifter som felaktiga. Ibland hålls även samtal med familjemedlemmar och andra närstående till personer som riskerar att dras in i säkerhetsshotande verksamhet, eftersom de har en annan möjlighet att påverka personen i fråga och dennes beteende. Förhoppningen är också att samtalen ska fungera som ett första steg för de personer som vill lämna våldsbejakande miljöer.

För att effektivt kunna både förebygga och förhindra brott bedriver Säkerhetspolisen även säkerhetsunderrättelseverksamhet. Underrättelsearbetet utförs genom riktad inhämtning, bearbetning, analys och delgivning av information, och syftar till att ta fram hot- och sårbarhets-

⁸ För en närmare beskrivning av Säkerhetspolisens kontaktverksamhet, se avsnitt 6.1.1.

bedömningar. Bedömningarna används sedan som beslutsunderlag för att Säkerhetspolisen eller andra myndigheter ska kunna vidta åtgärder för att förhindra eller avbryta brottslig eller säkerhetsshotande verksamhet.

1.3.2 Utredda brott

Om det finns anledning att anta att ett brott som faller under allmänt åtal har begåtts ska, enligt 23 kap. 1 § rättegångsbalken, förundersökning inledas. I förundersökningen ska utredas vem som skäligen kan misstänkas för brottet, om det finns tillräckliga skäl för åtal samt, om så är fallet, förbereda målet för huvudförhandling i domstol. Våldsbejakande islamistisk extremism är emellertid inte en egen brottsrubricering, utan en benämning på en form av säkerhetsshotande verksamhet som i det enskilda fallet kan vara brottslig men som inte nödvändigtvis behöver vara det. Denna verksamhet kan dock utgöra brott på planeringsstadiet, exempelvis förberedelse eller stämpling till terroristbrott enligt lagen (2003:148) om straff för terroristbrott. Den kan även utgöra brott enligt lagen (2002:444) om straff för finansiering av särskilt allvarlig brottslighet i vissa fall m.m.

Sverige har haft nuvarande lag om straff för terroristbrott sedan 2003, och den bygger på en för alla EU-medlemsstater gemensam definition av terroristbrott. För att klassificeras som terroristbrott krävs, enligt 2 §, att brottet⁹ allvarligt kan skada en stat eller en mellanstatlig organisation och utförs i något av följande syften:

1. Injaga allvarlig fruktan hos en befolkning eller en befolkningsgrupp
2. Otillbörligen tvinga offentliga organ eller en mellanstatlig organisation att vidta eller avstå från att vidta en åtgärd
3. Allvarligt destabilisera eller förstöra grundläggande politiska, konstitutionella, ekonomiska eller sociala strukturer i en stat eller en mellanstatlig organisation.

Finansieringslagen, vilken även omfattar finansiering av terroristbrott, trädde i kraft. Den har sin grund i en FN-konvention som antogs av generalförsamlingen 1999.¹⁰ I skrivande stund har elva personer åtalats antingen för brott mot lagen om straff för terroristbrott eller för brott mot lagen om straff för finansiering av särskilt allvarlig brottslighet i vissa fall m.m.

⁹ De gärningar som enligt 3 § lag om straff för terroristbrott kan utgöra terroristbrott är bland annat mord, dråp, grov misshandel, människorov, olaga frihetsberövande, grov skadegörelse, mordbrand och grov mordbrand, allmänfarlig ödeläggelse, sabotage och grovt sabotage, kapning och sjö- eller luftfartssabotage, flygplats sabotage, spridande av gift eller smitta, olovlig befatning med kemiska vapen samt uppsåtligt vapenbrott.

¹⁰ Internationell konvention om bekämpande av finansiering av terrorism (1999). Konventionen trädde i kraft den 10 april 2002.

Den 21 april 2010 antog riksdagen regeringens proposition om straffrättsliga åtgärder till förebyggande av terrorism (Prop. 2009/10:78). Det innebär att den befintliga terroristlagstiftningen kompletteras med en ny lag som träder i kraft den 1 december 2010.¹¹ Lagen bygger på två tidigare internationella överenskommelser: dels Europarådets konvention från 2005 om förebyggande av terrorism, dels det senaste rambeslutet inom EU från 2008 om bekämpande av terrorism. Syftet är att i större utsträckning förebygga terrorism genom att kriminalisera handlingar som typiskt sett kan leda till att terroristbrott begås, nämligen offentlig uppmaning, rekrytering respektive utbildning till terrorism (Prop. 2009/10:78, s. 11). Den nya lagen bedöms leda till något utvidgad kriminalisering med straffansvar på ett tidigt stadium. Var den precisa gränsen för straffansvar går kommer att utvecklas i praxis. Den grundlagsskyddade tryckfriheten och yttrandefriheten påverkas emellertid inte av den nya lagen, vilket betonas särskilt i lagens förarbeten (Prop. 2009/10:78, s. 28).

1.4 Begreppsdiskussioner och avgränsningar

Detta avsnitt är tänkt att skapa en gemensam utgångspunkt för rapporten genom att redogöra för Säkerhetspolisens syn på de begrepp som utgör huvudfokus enligt regeringens uppdrag: våldsbejakande, extremism, islamism och radikalisering. I undantagsfall används dessa begrepp i rapporten med en annan betydelse än Säkerhetspolisens, exempelvis vid hänvisningar till litteratur eller samtal där personer kan ha en annan syn på begreppens innebörd. Genom diskussionen av dessa begrepp blir det tydligt vilka avgränsningar som gäller för rapporten, det vill säga vilka företeelser och fenomen som inte kommer att behandlas.

1.4.1 Begreppet våldsbejakande

Säkerhetspolisen använder sig av adjektivet våldsbejakande för att särskilja handlingar och verksamhet som kan vara säkerhetshotande – såsom att stödja eller delta i ideologiskt motiverade våldshandlingar – från sådana som inte är våldsbejakande men som kan vara problematiska ur andra perspektiv. I den senare kategorin hamnar till exempel antidemokratiska handlingar såsom att inte erkänna alla människors lika värde, men utan att använda eller stödja våld. Dessa handlingar är likväl ett problem för de personer som drabbas, men även för samhället i stort. Däremot innebär de inte en uppgift för Säkerhetspolisen, som i detta sammanhang endast har mandat att följa upp verksamheter som är eller som kan komma att utvecklas till att bli säkerhetshotande. I enlighet

¹¹ Lag (2010:299) om straff för offentlig uppmaning, rekrytering och utbildning avseende terroristbrott och annan särskilt allvarlig brottslighet.

med såväl Säkerhetspolisens generella uppdrag som regeringens specifika beställning behandlas därmed endast våldsbejakande verksamhet i denna rapport.

Ordet våldsbejakande kan användas för att beskriva både innehållet i ett visst material (exempelvis ett tal, en text eller en film) och personers beteende. Om ett material beskrivs som våldsbejakande betyder det att materialets innehåll inte bara accepterar våldsanvändning utan även stödjer användningen av ideologiskt motiverat våld för att främja en sak. När Säkerhetspolisen beskriver en person som våldsbejakande betyder det att personen vid upprepade tillfällen bedöms ha uppvisat ett beteende som inte bara accepterar våldsanvändning utan även stödjer eller utövar ideologiskt motiverat våld för att främja en sak. Att vara våldsbejakande ska inte förväxlas med att vara våldsbenägen; ett våldsbejakande beteende kan innebära ett långvarigt stöd till våldshandlingar som andra begär, trots att personen själv aldrig utövar våld.

1.4.2 Begreppet extremism

Orden extrem och extremism kan användas på flera olika sätt, ofta för att beteckna någon eller något som förhåller sig i borte änden på en tänkt skala – en ytterlighet. Säkerhetspolisen använder ordet extremism för att beskriva rörelser, ideologier eller personer som inte accepterar en demokratisk samhällsordning. Vissa av dem utövar eller stödjer våld för att förändra samhället i önskad riktning. Säkerhetspolisens mandat och ansvar omfattar enbart den senare och mindre kategorin.

Våldsbejakande extremism förekommer inom både politiska och religiösa ideologier. Säkerhetspolisen följer för närvarande upp våldsbejakande extremism inom både vit makt-miljön¹² och den autonoma miljön¹³, samt våldsbejakande extremism med nationalistiska, separatistiska och islamistiska förtecken. I regeringens uppdrag avgränsas problematiken till våldsbejakande islamistisk extremism. Våldsbejakande extremism inom vit makt-miljön och den autonoma miljön har dock tidigare beskrivits i en rapport som författats gemensamt av Brottsförebyggande rådet och Säkerhetspolisen (Brottsförebyggande rådet & Säkerhetspolisen 2009).

¹² Vit makt-miljön utgörs av organisationer, nätverk, grupper och individer med högerextrema och rasideologiska åsikter som visat sig beredda att använda hot eller våld för att nå sina politiska syften, det vill säga i första hand ett etniskt homogent Sverige.

¹³ Den autonoma miljön utgörs av nätverk, grupper och individer med antidemokratiska vänsterextrema åsikter som visat sig beredda att använda hot eller våld för att nå sina politiska syften, det vill säga ett samhälle utan statsapparat eller marknadsekonomi.

1.4.3 Begreppet islamism

Adjektivet islamistisk är bildat av ordet islamism – till skillnad från islamisk eller islamsk, som är bildade av ordet islam. Islamism används i många fall för att göra åtskillnad mellan människor som bekänner sig till islam och anser sig vara muslimer respektive människor som är anhängare av ett synsätt där islam uppfattas som en hel samhällsordning och därmed innefattar politiska perspektiv. De senare benämns ofta som islamister (Hjärpe 2004, s. 100). Begreppet har dock kritiserats för att det har för stora likheter med ordet islam, vilket har lett till att vissa i stället förespråkar beteckningen muslimsk extremism, i syfte att flytta fokus från religionen till gärningsmännen bakom handlingen.

Begreppet islamism är också problematiskt eftersom det ofta används som en samlande benämning för alla de politiska ideologier som utgår ifrån islam, trots att de i många fall uppvisar betydande olikheter. Bland personer och grupper som utger sig för att vara islamister finns dem som accepterar och arbetar politiskt inom existerande parlamentariska system, parallellt med dem som helt tar avstånd från sekulära politiska system – och hela skalan däremellan. På motsvarande sätt finns bland islamister hela spännvidden från personer och grupper som helt tar avstånd från våld till dem som begår våldshandlingar för att uppnå sina syften.

Islamism och islamistisk kan med andra ord syfta på verksamhet och ideologi(er) med mycket stor variation. Ett stort antal av dem saknar helt ett våldsbejakande element och är därmed inte intressanta för vare sig denna rapport eller Säkerhetspolisens verksamhet generellt. Det finns också exempel på islamistiska rörelser som använder sig av våld för att nå sina mål men som uteslutande gör det på en lokal eller regional arena. Därmed skiljer de sig på ett avgörande sätt från våldsbejakande islamistiska extremistnätverk med en global agenda. Dessa lokalt och regionalt inriktade rörelser kommer inte att behandlas i rapporten.

Rapportens fokus ligger i stället på våldsbejakande islamistisk extremism som på ett övergripande plan motiveras och rättfärdigas med hjälp av argument och idéer som fått en global spridning under det senaste decenniet. Enligt dessa idéer är islam utsatt för angrepp såväl från västerländska länder som från vad som upplevs vara korrumperade muslimska ledare som inte står för den tolkning av islam som förespråkarna för dessa idéer anser vara den enda sanna. Inflytelserika ideologer och ledare för terroristnätverk uppmanar därför muslimer över hela världen att försvara sin religion mot det upplevda angreppet. Många gånger utmålas försvaret som en global kamp för att införa ett utbrett islamistiskt styre genom att störta de muslimska regimer som upplevs vara korrumperade

och kasta ut all västerländsk närvaro (framför allt militär sådan) från muslimska länder.

Ett annat centralt element är att kampen för att försvara islam inte nödvändigtvis är begränsad till specifika platser eller ens specifika fiender, utan kan pågå på flera plan parallellt. På detta sätt motiveras exempelvis terroristattentat mot civila mål utanför konfliktzoner. I en intervju som sändes i tv-kanalen al-Jazeera strax innan invasionen av Irak 2003 illustrerar Usama bin Ladin detta tankesätt genom att utmåla hela kategorier av människor som fiender och därmed som legitima måltavlor:

"...any of the hypocrites in Iraq, or Arab rulers who have helped America in their murder of Muslims in Iraq, anyone who approved of their actions and followed them into this Crusader war by fighting with them or providing bases or administrative support, or any other kind of backing, should be aware that they are apostates who are outside the community of Islam; it is therefore permitted to take their money and their blood." (Aron 2008, s. 80).

Dessa grundläggande idéer och uppfattningar används och vidareutvecklas sedan på olika sätt i olika sammanhang. I denna rapport kommer inte islamism som begrepp eller ideologi(er) att diskuteras närmare. Som polisiär myndighet med ansvar för att förebygga och bekämpa terrorism ligger Säkerhetspolisens fokus på den säkerhetshotande verksamhet som personer i Sverige utför, inte på de argument och idéer med vilka denna verksamhet motiveras och rättfärdigas. Mot bakgrund av vad som är känt om huvuddelen av de personer vars verksamhet denna rapport är baserad på delar Säkerhetspolisen också en uppfattning som förs fram i en brittisk rapport (Bartlett, Birdwell & King 2010). Där hävdar författarna att ideologin som sådan endast delvis kan förklara varför vissa personer blir våldsbejakande. Det betyder inte att ideologin saknar betydelse. Det betyder bara att en persons stöd för en viss islamistisk tankeskola inte per definition innebär att personen kommer att stödja eller utöva våld.

1.4.4 Begreppet radikaliserings

Användningen av begreppet radikaliserings har ökat väsentligt under 2000-talet. Eftersom det saknas en erkänd och allmänt accepterad definition är det dock fortfarande ett omstritt begrepp (Neumann 2008, s. 3). En anledning till att radikaliseringsbegreppet kan uppfattas som otydligt är att vissa användare lägger en våldsbejakande innebörd i ordet, medan andra anser det beteckna en vidare företeelse. När radikaliserings uppfattas som en vidare företeelse görs det oftast mot bakgrund av att så kallad icke-våldsbejakande radikaliserings ses som ett första

steg mot våldsbejakande radikaliserings (se exempelvis Ranstorp & Dos Santos 2009).

En risk med att använda alltför vida radikaliseringsdefinitioner, där exempelvis ett antidemokratiskt men icke-våldsbejakande beteende ingår, är att ett stort antal människor då stämplas som radikaliserade. Detta trots att många aldrig skulle delta i eller ens stödja våldshandlingar. För att undvika att åtgärder för att minska radikaliserings får motsatt effekt bör därför icke-våldsbejakande uttryck för radikala uppfattningar behandlas som sociala problem, inte som säkerhetsproblem (Bartlett, Birdwell & King 2010, s. 7, 14).

För Säkerhetspolisens del begränsas radikaliseringsbegreppet av samma faktorer som för övrig verksamhet: att förebygga och förhindra säkerhetshotande verksamhet. Icke-våldsbejakande radikaliserings ingår således varken i denna rapport eller i myndighetens löpande verksamhet. Säkerhetspolisen har därför tagit fram en snävare definition av radikaliserings: den process som leder till att en person eller en grupp stödjer eller utövar ideologiskt motiverat våld för att främja en sak. Om inget annat anges avses denna betydelse av radikaliserings när Säkerhetspolisen använder begreppet.

1.5 Disposition

Efter denna inledning följer ett kapitel som resonerar teoretiskt kring frågan varför människor radikaliserats. I det ryms såväl en diskussion om generella mekanismer som påverkar radikaliserings som en presentation av typiska radikaliseringsvägar.

I kapitel 3 beskrivs i generella termer de personer som radikaliserats i en våldsbejakande islamistisk kontext i Sverige. Därefter redogörs för fyra huvudsakliga radikaliseringsprocesser samt för omvärldsfaktorerens betydelse för radikaliseringsprocesser i Sverige.

Kapitel 4 beskriver den säkerhetshotande verksamhet som bedrivs i Sverige av personer som har genomgått en radikaliseringsprocess. Det inleds med en beskrivning av verksamhetens mål och hur den motiveras, vilket följs av en redogörelse för vanligt förekommande handlingar. Därefter beskrivs nätverk, funktioner och roller. Även de aktiva själva samt miljöer och praktiska förutsättningar beskrivs i detta kapitel, som avslutas med en kort internationell utblick.

Kapitel 5 inleds med en beskrivning av avsikt och förmåga hos de aktörer (personer eller grupper) vars verksamhet ligger till grund för rapporten. Därefter beskrivs ett antal faktorer som bedöms kunna påverka avsikt och förmåga hos dessa aktörer. Avslutningsvis redogörs kort för den aktuella hotbilden avseende terrorism mot Sverige och svenska intressen.

Genom ett illustrativt axplock redogörs i kapitel 6 för tidigare åtgärder för att motverka radikaliserings och våldsbejakande extremism i Sverige och internationellt. Därefter följer en genomgång av vilka förslag och önskemål om åtgärder som framförts ur ett intressent- respektive professionsperspektiv i Säkerhetspolisens externa samverkan. Kapitlet avslutas med förslag på hur olika samhällsaktörer kan förebygga och motverka radikaliserings.

I rapportens sista kapitel reflekteras brett kring radikaliserings och våldsbejakande islamistisk extremism med utgångspunkt i rapportens huvudsakliga slutsatser.

2 Varför radikaliseras människor?

Radikalisering är ingen ny företeelse utan något som har förekommit i vågor inom flera olika ideologiska sammanhang åtminstone sedan slutet av 1800-talet.¹⁴ Som begrepp har det emellertid under det senaste decenniet använts allt mer av forskare, politiker och journalister i såväl Sverige som andra europeiska länder. Trots detta finns det ingen enighet kring en gemensam definition av begreppet radikalisering, eller ens en gemensam uppfattning om radikaliseringsprocessen och orsakerna bakom fenomenet (Kühle & Lindekilde 2010, s. 22). Det gör att den offentliga debatten kring radikalisering och dess bakomliggande orsaker är snårig och präglas av missförstånd, eftersom olika talare ofta har helt skiftande utgångspunkter.¹⁵

Detta kapitel diskuterar frågan varför människor radikaliseras. Huvuddelen av kapitlet består av ett grundläggande teoretiskt resonemang om radikalisering och radikaliseringsprocesser, vilket i huvudsak är hämtat från forskning och litteratur inom ämnet. Dessutom redogörs för fyra typiska radikaliseringsvägar eller processer inom våldsbejakande extremism, vilka har tagits fram av Brottsförebyggande rådet och Säkerhetspolisen baserat på empiriskt material men med stöd av forskning (Brottsförebyggande rådet & Säkerhetspolisen 2009).

2.1 Radikalisering – en social process

Utifrån en sammanfattning av det rådande kunskapsläget kring radikalisering¹⁶ framkommer dels att det inte finns något entydigt svar på hur och varför radikalisering sker, dels att det ändå går att identifiera betydande likheter mellan radikaliseringsprocesser inom skilda ideologiska kontexter. Likheterna yttrar sig i både de drivkrafter och dragningskrafter som påverkar radikalisering och i vissa faser under radikaliseringsprocessen. Dessa likheter kommer av att den huvudsakliga orsaken till att vissa unga söker sig till extremism i olika former ofta handlar om sociala och känslomässiga orsaker, snarare än det ideologiska innehållet. De har även gett upphov till fyra typiska radikaliseringsvägar som presenteras i avsnitt 2.2 och som bygger på erfarenheter från både politisk och religiös extremism.

¹⁴ För en närmare beskrivning av dessa radikaliseringsvägar, se kapitel 7.

¹⁵ För Säkerhetspolisens syn på och definition av begreppet radikalisering, se avsnitt 1.4.4.

¹⁶ Denna rapport aspirerar inte på att vara en heltäckande forskningsöversikt över radikaliseringslitteraturen, utan tillhandahåller enbart en grundläggande introduktion.

Samtidigt råder oenighet bland forskare gällande ett antal faktorer. Det rör till exempel om de avgörande orsakerna till att en person dras in i brottslig eller säkerhetshotande verksamhet står att finna hos personen själv eller hos faktorer i omgivningen. På motsvarande sätt debatteras möjligheten och den eventuella nyttan av att kunna identifiera en gemensam personlighetstyp, egenskap eller bakgrund för personer som radikaliseras. Inte heller har försöken att dela upp radikaliseringsprocesser i distinkta steg eller faser lyckats skapa enighet kring hur många faser det i så fall skulle handla om, vad faserna innebär och vad som får en person att röra sig från den ena fasen till den andra.

2.1.1 Drivkrafter och dragningskrafter

Likheter mellan radikaliseringsprocesser i olika ideologiska kontexter återfinns både bland drivkrafter (det vill säga förhållanden hos personen eller i den egna livssituationen som kan öka sannolikheten för radikalisering) och dragningskrafter (det vill säga förhållanden i den aktuella gruppen eller det ideologiska sammanhanget som kan öka sannolikheten för radikalisering). Drivkrafter och dragningskrafter finns på olika nivåer, alltifrån känslor och egenskaper hos personen till händelser på det globala planet. Det är viktigt att komma ihåg att varken drivkrafter eller dragningskrafter ger upphov till radikalisering i sig. De fungerar mer som riskfaktorer eller omständigheter som möjliggör att en människa kan radikaliseras – även om det långt ifrån alltid sker. De kan också beskrivas som exempel på nödvändiga men inte tillräckliga faktorer som kan förklara varför en människa hamnar i våldsbejakande extremism (Sageman 2004, s. 135).

Exempel på drivkrafter är:

- Upplevda globala orättvisor
- Upplevt förtryck (av folkgrupp, land eller religion)
- Diskriminering (av en själv eller andra)
- Utanförskap (för en själv eller andra)
- Identitetssökande eller svårigheter att förena olika identiteter
- Meningssökande
- Svåra eller destruktiva familjeförhållanden
- Samhällsengagemang
- Personliga trauman eller tragedier
- Våldsfascination
- Spänningssökande
- Låg självkänsla
- Vilja att göra skillnad
- Frustration över bristande resultat genom användandet av demokratiska kanaler.

Exempel på dragningskrafter är:

- Känsla av makt eller kontroll
- Betydelse eller status i gruppen
- Social gemenskap eller vänskap
- Tillhörighet
- Meningsfullhet
- Tydliga livsregler att hålla sig till
- Trygghet
- Attraktiva ideologiska argument
- Lojalitet bland gruppens medlemmar
- Övertygelse om att man står för det goda och bekämpar det onda
- Äventyrskänsla
- Respekt.

Dessa upplevelser och känslor är inte unika för dem som väljer att stödja eller begå våldshandlingar, utan delas av många fler. För att bli våldsbejakande krävs emellertid ett samspel mellan dessa och andra faktorer. Det finns personer som menar att även icke-våldsbejakande, radikala islamistiska rörelser är en inkörsport till våldsbejakande extremism (Husain 2007). I en brittisk rapport om skillnaden mellan våldsbejakande och icke-våldsbejakande radikaliseringskonstateras dock att radikaliseringsprocesserna hos personer som dömts för terroristbrott långtifrån alltid var en naturlig och linjär förflyttning från att ha radikala åsikter till att bli våldsbejakande. Vad som utmärkte dem som blev våldsbejakande var i stället att deras radikaliseringsprocess karakteriserades av en våldskultur, gruppsyck och en hederskod inom gruppen där våld var en väg till högre status (Bartlett, Birdwell & King 2010, s. 12).

Betydelsen och den relativa viktningen av olika drivkrafter och dragningskrafter varierar också mellan olika personer. För vissa är de ideologiska drivkrafterna – främst en längtan efter aktivism, vare sig den är social, politisk eller religiös – centrala. Dessa personer spelar ofta en ledande roll i de våldsbejakande rörelserna och många etablerar egna nätverk. I sina studier av våldsbejakande islamistisk extremism i Europa kallar därför den norske forskaren Petter Nesser dessa personer för entreprenörer. Merparten av de personer som är aktiva i våldsbejakande extremistnätverk – anhängarna – verkar däremot bli våldsbejakande genom en mer passiv process. Den inbegriper sällan ett aktivt val att engagera sig, utan kan i stället grunda sig i personliga problem, identitetssökande, lojalitet mot vänner och släktingar, utanförskap och brist på alternativ, äventyr och ungdomsrevolt (Nesser 2010, s. 88). Det som förenar vit makt-rörelser, autonoma nätverk, våldsbejakande islamistiska grupper, kriminella ungdomsgäng, fotbollshuliganer och i viss mån religiösa sekter är att de alla kan erbjuda någon form av bekräftelse, skydd, tillhörighet och adrenalinkickar (Odén 2008, s. 6).

2.1.2 Varför aktiverar sig vissa och inte andra?

Forskningen om aktivism och sociala rörelser har under flera decennier försökt att besvara frågan varför vissa människor väljer att aktivera sig medan andra – merparten – väljer att inte göra det. En grundläggande förutsättning för aktivism är vad forskarna kallar biografisk tillgänglighet. Det definieras som en avsaknad av åtaganden och skyldigheter som inkräktar på den tid som en person annars skulle kunna lägga på engagemang i en grupp eller en rörelse. Åtaganden som saknas kan exempelvis vara heltidsarbete, äktenskap och familjeförpliktelser. De personer med störst biografisk tillgänglighet är därmed unga människor, vilka också dominerar bland aktivister (Olesen 2009, s. 7, 10–11).

Den faktor som av flera forskare utpekats som central dels för aktivism i allmänhet (Olesen 2009), dels för radikalisering och anslutande till våldsbejakande extremistgrupper i synnerhet (Sageman 2004), är sociala band till personer som redan är aktiva. I en jämförelse mellan studier av kristna väckelserörelser, vänsterextrema terroristgrupper i Tyskland och Italien samt islamistiska rörelser i Egypten konstateras att samtliga dessa grupper växer via sociala nätverk. Inledningsvis är nätverket mer betydelsefullt än ideologin (Sageman 2004, s. 126–135).

Det är därmed sociala band till vänner, familj, kollegor eller andra bekanta som ofta är orsaken till att människor dras in i våldsbejakande extremistgrupper. Engagemang och känslor av förpliktelse gentemot gruppen skapas initialt av dessa band snarare än av en stark hängivenhet för ideologin (Atran 2010, s. 4; Bartlett, Birdwell & King 2010, s. 20). Som Magnus Ranstorp uttrycker det: ibland föregår rekryteringsprocessen själva radikaliseringsprocessen (Ranstorp 2010, s. 7). Radikaliseringsprocessen kan i sin tur beskrivas som en slags socialiseringsprocess (Brottsförebyggande rådet & Säkerhetspolisen 2009, s. 145). Insikten om att banden mellan människor i våldsbejakande extremistmiljöer framför allt är sociala – eller åtminstone var sociala från början – har betydelse för förståelsen av radikalisering som sådan. Denna insikt är också väsentlig för hur förebyggande och motverkande åtgärder bör utformas för att vara så effektiva som möjligt.

En vanlig föreställning är att radikalisering och rekrytering till våldsbejakande islamistisk extremism sker genom särskilt utsända företrädare för organisationer. Forskare pekar dock på att radikalisering i västvärlden många gånger i stället är ett horisontellt fenomen som sprider sig mellan vänner, snarare än vertikalt från ledare ned genom hierarkiska organisationer (Atran 2010, s. 3). I en studie av 172 våldsbejakande islamistiska extremister konstaterar Marc Sageman att tre fjärdedelar av dem antingen hade sociala band till någon som redan var

involverad i extremistgruppen, eller själv involverades tillsammans med vänner eller släktingar (Sageman 2004, s. 113). Detta har likheter med andra våldsbejakande miljöer, där det till exempel har konstaterats att ungdomar med syskon eller andra anhöriga i sin närhet som är medlemmar i kriminella gäng löper en betydligt större risk än andra för att själva dras in i kriminella nätverk (SOU 2010:15, s. 52). Sannolikheten för att en person ska acceptera radikala idéer beror således till stor del på i vilken grad vänner eller släktingar gör det och i vilken utsträckning dessa personer uppfattas som förebilder (Bartlett, Birdwell & King 2010, s. 12).

Det finns alltså många fler människor som delar de känslor och erfarenheter som kan utgöra riskfaktorer för radikaliserings än som faktiskt radikaliserats (se avsnitt 2.1.1). En avgörande orsak är att oavsett hur mottaglig en människa är för ett visst budskap måste det föras fram av någon, och allra helst någon som personen redan litar på. Vikten av existerande sociala band gäller i ännu högre grad för så kallad högriskaktivism, det vill säga aktivism som innebär betydande risker för deltagarna (såsom skador eller fängelsestraff). Grupper som sysslar med högriskaktivism, till exempel våldsbejakande extremism, kan inte alltid på ett öppet sätt rekrytera på samma sätt som icke-våldsbejakande aktiviströrelser. Säkerhetsmedvetandet hos högriskaktivisterna gör också att de i rekryteringsprocessen framför allt använder sig av nätverk som vilar på ett väl uppbyggt förtroende (Olesen 2009, s. 15).

2.1.3 Gruppens betydelse

Flertalet forskare menar att de flesta människor radikaliserats som en del av ett kollektiv. Kollektiven är oftast små och informella grupper eller kompisgäng med medlemmar från samma skola, fritidsgård, arbetsplats, idrottsklubb eller något annat socialt forum (inklusive webbforum). Det innebär att valet att stödja och delta i våldshandlingar sällan är ett individuellt val, utan mycket ofta är kopplat till deltagandet i ett vänskapsnätverk. Detta gäller i ännu högre grad om vänskapen till att börja med är aktivitetsorienterad, vilket exempelvis kan illustreras med att en överraskande stor andel av de ungdomar som radikaliserats är lagkompisar i idrottssammanhang (della Porta 2009, s. 16; Atran 2010, s. 3, 7).

Inom kriminologisk forskning ställer man ofta frågan i vilken utsträckning umgänge med kriminella personer är en orsak till eller konsekvens av personens egen brottslighet. Mycket talar för att det handlar om en ömsesidig påverkan, det vill säga att brottsbenägna personer söker sig till andra med samma inställning samtidigt som umgänget i kriminella kretsar förstärker den enskildes vilja och förmåga att begå brott (SOU 2010:15, s. 53). I många fall finns det också en intern heders- eller upp-

förändekod enligt vilken de som uppvisar mest våldsamma tendenser åtnjuter högst status (Bartlett, Birdwell & King 2010, s. 32).

Inom kriminella kretsar och grupper som sysslar med högriskaktivism eller annan hemlig verksamhet är banden mellan medlemmarna ofta mycket starka och av en känslomässig natur. Personer som är aktiva i våldsbejakande extremistiska grupper av skilda slag beskriver ofta övriga gruppmedlemmar som en andra familj eller ett brödraskap (Olesen 2009, s. 16). För dem som är på gränsen till att ansluta sig till en våldsbejakande grupp kan det också vara svårt att motstå dragningskraften från de intensiva vänskapsband som formas där (vilka närmast är att jämföra med vänskapsband mellan stridskamrater). Detta är särskilt fallet om man för tillfället känner sig isolerad från övriga samhället. Dessa starka band mellan gruppens medlemmar erbjuder också en alternativ förklaring till varför människor kan utöva våld mot främlingar; de flesta personer är generellt sett beredda att gå längre baserat på kärlek till närstående än baserat på hat mot utomstående. Den underliggande motivationen bakom terroristhandlingar – i den enskilde utövarens perspektiv – skulle då kunna beskrivas som kärlek till den egna gruppen snarare än som hat mot andra (Sageman 2004, s. 135, 155–156).

Samma känslor av lojalitet och närhet motverkar i stor utsträckning avhopp när en person väl har anslutit sig till en grupp (Sageman 2004, s. 155). Många medlemmar i extremistiska grupper har inget liv utanför detta sammanhang, utan lever isolerade utan band till utomstående (Olesen 2009, s. 16). I statens offentliga utredning mot kriminella grupperingar beskrivs hur det i samtal med före detta gängmedlemmar framkommit att livet tillsammans med kriminella kamrater ibland kan beskrivas som ett drogmissbruk (SOU 2010:15, s. 134). Det behövs därför samma inre drivkraft att vilja upphöra med brott som det behövs för att upphöra med ett missbruk. Även i en fransk studie av islamistisk radikaliserings (Beski-Chafiq et al. 2010, s. 22) används drogligheten, då en av intervjupersonerna beskriver uppkomsten av radikaliserings på följande vis: "A radical, it's like a drug addict. It's the match of a product, an individual and an environment."

2.1.4 Ideologins betydelse

Utifrån det som hittills konstaterats i detta avsnitt är det lätt att få intrycket av att den ideologiska kontext inom vilken en person radikaliseras inte har någon betydelse alls. Så är dock inte fallet: ideologin spelar en betydande roll i radikaliserings, men är för de flesta personer som radikaliseras inte den avgörande faktorn. En av grundförutsättningarna för att en person ska radikaliseras är dock att det finns våldsbejakande ideologier – eller snarare ideologer – i personens omgivning eller som man kom-

mer i kontakt med via internet. I en undersökning som utförts av JTAC (Joint Terrorism Analysis Centre) i Storbritannien konstaterades först att det inte fanns något tydligt mönster gällande bakgrundsfaktorer (exempelvis befolkningstäthet och andel av befolkningen med muslimsk kulturell bakgrund) som skilde de orter där våldsbejakande islamistisk extremism förekom från de orter där det inte förekom. Dock fann man att det på alla orter med förekomst av våldsbejakande islamistisk extremism även fanns ett tydligt inflytande från karismatiska ledarfigurer (Cilluffo, Cozzens & Ranstorp 2010, s. 31).

När det gäller stora delar av radikaliseringsprocessen spelar det emellertid mindre roll vilken våldsbejakande ideologi det handlar om. En svartvit och kompromisslös världsbild är central i alla ideologier som kan inspirera till radikalisering. Enligt dessa ideologier är världen uppdelad i dem som företräder det rätta och dem som genom ett felaktigt leverne företräder det onda. De ideologiska elementen i radikaliseringsprocessen bygger i hög grad på känslomässiga anspelningar om kampen mellan ont och gott, där alla medel i striden för det goda är accepterade. För att den ideologiska indoktrineringen ska fungera krävs i de flesta fall att den som introduceras för våldsbejakande argument i radikaliserings-syfte inte har den kunskap som krävs för att kunna eller våga ifrågasätta argumenten (Bartlett, Birdwell & King 2010, s. 31; Ranstorp 2010, s. 7; Atran 2010, s. 6).

Förutom våldsbejakande ideologier förutsätter radikalisering även en avsaknad av distraktioner (såsom sociala aktiviteter som tar tid och uppmärksamhet) eller alternativa informationskällor i form av goda och kunniga förebilder. Förebilderna kan utgöras av familjemedlemmar eller andra som uppfattas som auktoriteter (Bartlett, Birdwell & King 2010, s. 33–34). Det behöver dock inte handla om en faktisk brist på alternativa röster. Enligt della Porta kan en person eller en grupp få en förändrad världsbild genom samspelet av två faktorer: emotionell fokusering och intellektuell avstängning (della Porta 2009, s. 18). När en person fokuserar alla sina känslor på en liten grupp människor blir det slutligen bara medlemmarna i gruppen och det budskap som förmedlas där som man vågar lita på. Ju mer denna känslomässiga fokusering ökar, desto större blir den kognitiva avstängningen av alternativa budskap.

Att en persons världsbild förändras sammanfaller ofta med en allt större isolering från det omgivande samhället. Det motiveras med att det är farligt att utsätta sig för irrläror eftersom enbart den egna gruppen kan stå för den rätta ideologiska tolkningen. Oavsett om det handlar om vänsterextremistiska rörelser på 1970-talet eller islamistiska grupper på 2000-talet utvecklas på så sätt alternativa världsbilder. De vilar på skarpa klyftor

mellan rätt och fel samt mellan dem som har de rätta svaren (den egna gruppen) och de oupplysta med förvanskade uppfattningar (alla andra) (Olesen 2009, s. 14). Till viss del kan detta fenomen även beskrivas med hjälp av begreppet "group-think", vilket oftast används som en förklaring till varför människor i vissa situationer fattar dåliga beslut. Det går ut på att en grupp likasinnade människor i ett slutet sammanhang diskuterar och bekräftar varandras åsikter utan inslag av kritiskt tänkande. Ofta slutar det med att gruppen intar en mer extrem position än innan diskussionen började (Bartlett & Miller 2010, s. 24).

Förekomsten av konspirationsteorier inom extremistmiljöer är också en faktor som ytterligare kan förstärka radikaliseringsprocessen och avskärningsprocessen från det övriga samhället enligt en nyutkommen brittisk rapport (Bartlett & Miller 2010). Konspirationsteorier förvärrar nidsbilden av "den andre" och ökar därmed klyftan mellan "vi" och "dem". De bortförklarar och misskrediterar samtidigt alternativa versioner av händelseförlopp som inte stämmer överens med gruppens ideologi. Till slut kan den enda lösningen bli att ta till våld eftersom argument inte biter på dem som driver konspirationen.

2.1.5 Självradikalisering eller radikalisering huvudsakligen via internet

Radikalisering är oftast ett resultat av socialt samspel. Det förekommer emellertid även så kallad självradikalisering, om än i mycket begränsad omfattning. Med självradikalisering menas att personer på egen hand utvecklar ett intresse för och anammar en våldsbejakande ideologi, utan tidigare kontakt med våldsbejakande miljöer. I de allra flesta fall handlar det om att personen tar del av våldsbejakande budskap via internet. På internet finns i dag en rad forum för våldsbejakande ideologier där personer delar med sig av filmer till andra, tipsar om var man kan hitta olika uttalanden och förmedlar nyheter av relevans för den aktuella ideologiska kontexten. Frågan är därmed huruvida det verkligen är fråga om självradikalisering eller om radikaleringen är ett resultat av social interaktion via internet i stället för på en fysisk mötesplats. Det finns exempel på personer som varit mobbade eller på annat sätt utstötta och som upplevs som hämmade i sociala sammanhang, men som via internet hittar en social gemenskap. Vissa av dessa personer får ett annat självförtroende på internet, och förstorar sin egen betydelse och överdriver sina erfarenheter. Detta underlättas av den mer tillåtande sociala gemenskapen och möjligheten till anonymitet som finns på internet, exempelvis genom olika användaridentiteter och kodnamn.

För andra människor kan första steget in i en självradikaliseringsprocess utgöras av en generell fascination för våld och våldsfilm. Den propaganda

som sprids i våldsbejakande islamistiska kretsar innehåller generellt mycket våld och tar sig bland annat uttryck i filmer – ofta från konfliktområden såsom Irak, Afghanistan och Somalia – som syftar till att glorifiera våldsdåd och de grupper som utför dem. Filmklippen ackompanjeras ofta av sånger där texten legitimerar och rättfärdigar våld samt hyllar martyrskapet. Eftersom alla filmer som läggs ut på al-Qaida-relaterade forum förmedlar ett våldsbejakande islamistiskt budskap i någon form bedöms deras huvudsakliga syfte vara propaganda. Den överlägset största kategorin bland dessa filmer är ändå rena attentatsfilmer, enligt en rapport från det norska försvarsforskningsinstitutet FFI (Finsnes 2010, s. 17–19). Liksom de andra riskfaktorerna innebär dock en fascination för våldsfilm inte i sig att personen är eller riskerar att bli radikaliserad.

Även om den självradikalisering processen påbörjas enskilt är det mycket få personer som förblir ensamma med sin övertygelse. Vanligen söker själv- eller internetradikaliserade personer aktivt upp likasinnade i ett senare skede, och kommer på så sätt ofta i kontakt med mer etablerade våldsbejakande miljöer. De kan också formera egna grupper med andra i samma situation.

I de allra flesta fall är personliga, fysiska möten en del av radikaliserings slutfasen. Detta gäller särskilt i de fall där det våldsbejakande beteendet är på väg att ta sig allvarligare uttryck såsom utförande eller planering av våldshandlingar (Atran 2010, s. 3). Det finns dock enstaka exempel på radikalisering som lett till våldsdåd som involverat flera gärningsmän utan att de träffats personligen. Ett sådant exempel är planeringen av brandattentatet mot en irakisk vallokal i Kista utanför Stockholm i december 2005.

2.1.6 Avradikalisering

Motsatsen till radikalisering är avradikalisering, det vill säga den process som innebär att en person överger sin våldsbejakande hållning. När man pratar om avradikalisering görs ibland en åtskillnad mellan ett avståndstagande från den våldsbejakande ideologin utifrån personens handlande respektive tänkande – att ändra beteende (disengagement) respektive att ändra övertygelse (de-radicalisation).¹⁷ Att ändra beteende innebär att personen bryter kontakten med den våldsbejakande gruppen eller tar avstånd från våldsbejakande och brottsliga handlingar, men fortfarande behåller sin radikala övertygelse. Avradikalisering definieras mer omfattande såtillvida att den förutom avståndstagandet från ideologiskt motiverade våldsbejakande och brottsliga handlingar även innebär att personen överger själva ideologin. En person kan överge den våldsbe-

¹⁷ Se till exempel Horgan 2009.

jakande ideologiska övertygelsen men fortsätta med kriminalitet som innefattar våld, och trots detta betraktas som avradikaliserad – så länge de kriminella och våldsamma handlingarna inte är ideologiskt motiverade. För Säkerhetspolisens del, enligt uppgiften att förebygga och förhindra säkerhetshotande verksamhet, är det primära att våldsbejakande personer förändrar sitt beteende. Avradikalisering är dock inte i sig en uppgift för Säkerhetspolisen, utan främst en utmaning för aktörer inom det civila samhället.¹⁸

På samma sätt som radikaliseringsprocesser är beroende av drivkrafter och dragningskrafter på såväl individnivå som grupp- och samhällsnivå (se avsnitt 2.1.1) påverkas avradikalisering av motsvarande faktorer. Det går också att se likheter mellan avradikalisering och faktorer som får kriminella personer att upphöra med sin brottsliga verksamhet. Dessa faktorer kan bland annat beskrivas som "kombinationen av individuell motivation, händelser i individens sociala miljöer och strukturella omständigheter" (SOU 2010:15, s. 134). Den viktigaste dragningskraften för avradikalisering tycks vara personens längtan efter ett normalt liv utanför den våldsbejakande miljön. Mer konkret kan det handla om längtan efter familj, barn och arbete.

De personliga dragningskrafterna samspekar ibland med externa drivkrafter. Det kan handla om drivkrafter på grupp- och samhällsnivå (exempelvis missnöje med ledare, andra medlemmar eller dubbelmoral inom gruppen) eller på samhällsnivå. På samhällsnivån kan exempelvis uppmärksamhet och rättsliga åtgärder från polisiära myndigheter och socialt tryck göra att personen ifrågasätter ställningstagandet för den våldsbejakande miljön och de risker den medför. Gruppfaktorer och andra externa faktorer är dock sällan de enda orsakerna till varför en person avradikaliseras, utan de fungerar oftare som en utlösande faktor. Dessa faktorer kan också innehålla ett element av tvång, och även om avradikalisering kan initieras både frivilligt och ofrivilligt så förutsätter en hållbar åsiktsförändring frivillighet från personens sida.

Genom att yttre faktorer kan initiera och driva på en avradikaliseringsprocess har intresset för att undersöka vilka specifika åtgärder som underlättar avradikalisering ökat.¹⁹ Samtidigt är det viktigt att understryka att åtgärder från myndigheter – polisiära eller ej – kan få motsatt effekt och i stället driva på radikaliseringsprocessen. Uppmärksamhet från polisiära myndigheter kan exempelvis öka känslan av att vara orättvist utsatt eller förstärka den svartvita världsbilden.

¹⁸ För en närmare diskussion om avradikalisering i förhållande till andra åtgärder för att motverka radikaliseringsprocesser, se kapitel 6.

¹⁹ Se till exempel Ungdomsstyrelsen (2010). *Avhopparverksamhet: Ungdomsstyrelsens analys och förslag på hur samhället kan stödja unga avhoppare.*

Avradikalisering ska inte ses som ett definitivt eller statistiskt tillstånd, och det finns alltid en risk att avradikaliseringsprocessen avbryts eller att återradikalisering sker. Omvärldshändelser och upplevda kränkningar av islam (se avsnitt 3.3) är exempel på omständigheter som kan påverka avradikaliseringsprocesser i negativ riktning.

2.2 Radikaliseringsvägar

I arbetet för att förebygga och motverka våldsbejakande extremism har Säkerhetspolisen identifierat tre typfall – eller vägar som de också kan kallas – för hur och varför människor radikaliserar: utagerarens väg, grubblarens väg och familjens väg. Dessa typfall har utvecklats utifrån Säkerhetspolisens eget material med stöd av forskning kring radikaliseringsprocesser. Brottsförebyggande rådet har därefter i samarbete med externa forskare kompletterat dessa tre med ytterligare ett typfall – kontaktsökarens väg.²⁰

Det är viktigt att poängtera att dessa typfall har skapats för att underlätta förståelsen för hur en person blir radikaliserad. Därför ger de en förenklad bild av skälen till radikaliseringsprocesser. De människor som radikaliserats tillhör sällan enbart en av kategorierna, utan har ofta drag av flera.

De fyra vägarna till radikalisering är:

- 1) Utagerarens väg
- 2) Grubblarens väg
- 3) Familjens väg
- 4) Kontaktsökarens väg.

2.2.1 Utagerarens väg

Utageraren har ofta en problematisk bakgrund med en otrygg barndom som har övergått i en stökig ungdom med tidig kriminell debut. Drogmisshandlingar är inte ovanligt. I vissa fall finns det inslag av våld och misshandling i hemmet, och personens förtroende för vuxenvärlden är lågt. I andra fall har erfarenheter av krig och konflikter i ett annat land skapat ett trauma hos personen. De sociala och ibland psykologiska problemen bidrar till att personen blir utagerande och bryter mot samhällets regler och normer för att få uppmärksamhet, söka spänning eller skapa sig en identitet.

²⁰ Alla fyra typfall beskrivs i den rapport om våldsam politisk extremism som gemensamt producerats av Brottsförebyggande rådet och Säkerhetspolisen (Brottsförebyggande rådet & Säkerhetspolisen 2009, s. 146).

Spänningssökande och fascination för våld är vanligt hos utageraren. Många gånger har personen också egna erfarenheter av att använda våld som en lösning på konflikter och problem, vilket gör att steget till att utöva ideologiskt motiverat våld är kort.

När utageraren får kontakt med ideologiskt drivna våldsbejakande personer inleds radikaliseringsprocessen. I takt med att den nya gemenskapen fördjupas minskar också personens kontakter med icke-radikala personer och gamla kontakter. Utageraren, som känner sig främmande och motarbetad i samhället, söker gemenskap och blir i och med socialiseringen i en ny grupp mottaglig för gruppens budskap. Denna typ av person tilltalas också i stor utsträckning av en svartvit världsbild som ger enkla svar och som gör det lätt att orientera sig i tillvaron.

2.2.2 Grubblarens väg

Grubblarens väg kännetecknas av ett sökande. Även grubblaren tenderar att ha svårigheter att hitta sin plats i samhället. I vissa fall har personen under skolåren varit mobbad eller ensam. Men i stället för att bli utagerande vänder sig grubblaren inåt och söker svar genom att läsa och fundera. Grubblaren undviker våld och konflikter, och har innan kontakten med den våldsbejakande ideologin en önskan att anpassa sig till samhället genom utbildning och konventionellt familjeliv.

Grubblaren har ofta haft en trygg barndom där diskussion, förkovrande och ifrågasättande har uppmuntrats. Detta bidrar många gånger till ett tidigt intresse för politik, religion eller ideologi och av att vilja diskutera denna typ av frågor. Därför ligger det nära till hands att grubblaren väljer en intellektuell väg in i extremism. Litteratur och egna tankar om orättvisor i samhället liksom känslan av frustration gör att grubblaren kan bli mottaglig för radikalisering.

Vissa personer i denna kategori kan betraktas som självradikaliserade²¹, och den sociala gemenskapen uppstår i dessa fall först efter att personen har börjat intressera sig för den våldsbejakande ideologin. Mötet med ideologin och den påföljande radikaliseringsen följer ofta på en upplevd insikt eller en omvälvande händelse. Det är alltså primärt på grund av upplevda sociala och politiska orättvisor som grubblaren av ideologiska skäl söker sig till ett radikalt socialt sammanhang.

²¹ För mer information om självradikalisering, se avsnitt 2.1.5.

2.2.3 Familjens väg

I motsats till de två tidigare vägarna kännetecknas familjens väg inte av problem att passa in i samhället, utan av acceptans för radikala föreställningar från närmiljön. En person som radikaliseras på detta sätt har vuxit upp omgärdad av radikala personer, vilket resulterat i att det radikala ses som normalt. Radikaliseringen innebär därför inte ett abrupt uppbrott eftersom personen inte aktivt söker ett nytt sammanhang. Denna väg behöver inte nödvändigtvis gå genom familjen, utan leder ofta genom den omedelbara sociala närmiljön: släkt, familjevänner och klasskamrater. Även om inte själva familjen är källan till radikaliseringen finns dock ofta en passiv acceptans för vissa radikala idéer hos familjemedlemmarna.

Personer inom denna kategori har ofta upplevt en relativt isolerad barndom med få kontakter utanför familjesfären eller det närmaste sociala umgänget, till exempel i en segregerad miljö. De har inte heller aktivt ifrågasatt det radikala budskapet i närmiljön eller sökt sig till andra kontexter, utan värdesätter att umgås med likasinnade.

2.2.4 Kontaktsökarens väg

De personer som radikaliseras in i extremism genom kontaktsökarens väg kännetecknas av att de söker kontakt med en person eller en grupp. Till skillnad från grubblaren och utageraren lockas inte kontaktsökaren av spänning eller idéer, och till skillnad från personer som radikaliseras genom familjens väg har kontaktsökaren ingen tidigare erfarenhet av radikala tankar. Kontaktsökaren dras i stället till en grupp utifrån ett behov av närhet eller gemenskap. Kontaktsökaren kan antingen önska en närmare relation med en person som är medlem i gruppen eller lockas av den sociala gemenskap och sammanhållning som gruppen erbjuder. Därför är det i regel en slump att kontaktsökaren dels dras till en extremistisk grupp, dels vilken extremistisk grupp det handlar om eftersom det inte är gruppens budskap eller aktiviteter som attraherar.

**3 Hur ser situationen ut
avseende radikalisering
till våldsbejakande
islamistisk extremism
i Sverige?**

Säkerhetspolisen bedömer att radikalisering till våldsbejakande islamistisk extremism förekommer i Sverige i dag, men att omfattningen är begränsad. Radikalisering sker framför allt bland enskilda personer och grupper och är enligt Säkerhetspolisens uppgifter inte ett problem på samhällsnivå. Denna bedömning delas av de flesta personer från ett intressentperspektiv som Säkerhetspolisen har samverkat med. Det finns emellertid skilda uppfattningar i frågan, och samtidigt som vissa av dem betraktar fenomenet som ett allvarligt problem som dessutom ökar anser andra att radikalisering inte förekommer alls. I Säkerhetspolisens material finns dock inget som uttryckligen stödjer uppfattningen att radikalisering ökar i Sverige i dag. Säkerhetspolisens bedömning är att antalet personer som radikaliserats i en våldsbejakande islamistisk kontext snarare tycks vara relativt konstant från år till år.

På grund av svårigheter att göra tydliga gränsdragningar i radikaliseringsprocessen anger Säkerhetspolisen inte exakta siffror när det handlar om radikalisering. Under 2009 har emellertid uppgifter inkommit som lett till bedömningen att ett tjugotal nya personer radikaliserats i Sverige. Samtidigt förekommer det att personer avradikaliseras eller av andra anledningar lämnar våldsbejakande islamistiska miljöer, varför det totala antalet aktiva personer inte bedöms öka nämnvärt från år till år. Geografiskt sett sker radikalisering i orter över hela landet. En viss tyngdpunkt finns i Stockholm samt i södra och västra Sverige, med Malmö och Göteborg som geografiska centrum. Denna tyngdpunkt har sannolikt framför allt demografiska orsaker.

Detta kapitel baseras i huvudsak på Säkerhetspolisens egna uppgifter och bedömningar och inleds med en generell beskrivning av de personer som Säkerhetspolisen bedömer har radikaliserats i Sverige på senare tid. Därefter följer exempel på de huvudsakliga radikaliseringsprocesser som kan urskiljas i våldsbejakande islamistiska miljöer. Kapitlet avslutas med en redogörelse för omvärldsfaktorer av betydelse för radikalisering.

3.1 Personer som radikaliserats

3.1.1 Ålder

Majoriteten av dem som radikaliserats i en våldsbejakande islamistisk kontext i Sverige är mellan 15 och 30 år. Det finns ett fåtal exempel på personer under 15 år som har visat intresse för våldsbejakande islamistisk extremism, och det förekommer information som tyder på ett mindre antal misstänkta försök att rekrytera personer under 15 år. Våldsbejakande islamistisk extremism är emellertid inte

ett utpräglat ungdomsfenomen på samma sätt som i vit makt-miljön och den autonoma miljön i betydelsen att det framför allt är unga personer som är aktiva (Brottsförebyggande rådet & Säkerhetspolisen 2009). Även om själva radikaliseringsfasen ofta inträffar innan 30-årsåldern fortsätter många personer att vara aktiva längre upp i åldrarna.²² Det finns även exempel på ett mindre antal personer i andra åldersgrupper som har radikaliserats. Som beskrivs i avsnitt 2.1 framstår dock ungdomar som särskilt mottagliga för den typ av retorik och mekanismer som radikaliseringsprocessen ofta innebär. Denna uppfattning delas också av majoriteten av de muslimska företrädare, forskare och andra personer som Säkerhetspolisen samverkat med under arbetet med denna rapport.

3.1.2 Kön

Betydligt fler män än kvinnor har uppmärksammats som aktiva i våldsbejakande islamistiska miljöer i Sverige. Det bedöms alltså vara fler män än kvinnor som radikaliserats. Den könsmässiga snedfördelningen i Säkerhetspolisens material kan dock delvis bero på att kvinnorna oftast inte utför handlingar som har en direkt koppling till säkerhetshotande verksamhet, även om kvinnornas aktiviteter många gånger stödjer och möjliggör männens verksamhet. Samtidigt bör det noteras att det finns information om att kvinnor har radikaliserats och dessutom tar del i verksamhet i våldsbejakande miljöer. Utifrån kända fall har de kvinnor som radikaliserats med få undantag haft en relation med en våldsbejakande man och skulle därför kunna karakteriseras som kontaktsökare.

3.1.3 Bakgrund

Det finns exempel på personer från andra länder som har varit radikaliserade redan när de anlänt till Sverige. Den stora majoriteten av dem som identifierats som aktiva inom ramen för våldsbejakande islamistisk extremism har emellertid radikaliserats i Sverige. Bland de sistnämnda finns en viss övervikt av personer med minst en utlandsfödd förälder. De flesta av dessa personer är att betrakta som utagerare, men det finns även personer från övriga typfall representerade.

Det förekommer även att personer som sedan tidigare inte haft någon koppling till islam eller islamism har radikaliserats. Bland dessa tycks typerna grubblaren och utageraren vara någorlunda jämt fördelade. För dem som kan beskrivas som grubblare har intresset för ideologin lett till ett ställningstagande för våld. För dem som är att betrakta som utagerare har det våldsbejakande budskapet i stället varit den primära dragnings-

²² För en generell beskrivning av de aktiva inom våldsbejakande islamistisk extremism, se avsnitt 4.4.

kraften, medan islamism som ideologi varit sekundär. Personer som saknar tydlig förankring i och kunskap om islam bedöms generellt vara mer mottagliga för våldsbejakande budskap.

I de fall där personer har rört sig mellan olika våldsbejakande subkulturer är det tydligt att det våldsbejakande budskapet står i centrum. Det finns ett antal personer som har gått från kriminella gäng, och i några fall även från andra våldsbejakande eller extrema ideologier, till våldsbejakande islamistisk extremism. Baserat på kända fall tycks den vanligaste förflyttningen till våldsbejakande islamistisk extremism ske från vit makt-miljöer. I dessa fall har personerna redan varit en del av en våldsbejakande miljö och har i vissa fall även själva utövat våld. De flesta av dem kan således beskrivas som utagerare.

Som beskrivs i avsnitt 2.1 kan känslor av utanförskap och diskriminering fungera som drivkrafter för radikaliseringsprocesser. Dessa faktorer bedöms också vara de vanligaste drivkrafterna hos personer som radikaliseras inom en våldsbejakande islamistisk kontext i Sverige. Andra återkommande exempel på drivkrafter för radikaliseringsprocesser i Sverige är segregation och arbetslöshet.

3.2 Huvudsakliga radikaliseringsprocesser

3.2.1 Små, löst sammansatta grupper och kompisgäng

Små och löst sammansatta grupper av social karaktär – enklast beskrivna som kompisgäng – är ett vanligt sammanhang där framför allt ungdomar radikaliserats i Sverige. Dessa kompisgäng karakteriseras av att de oftast saknar förankring i och kontakt till etablerade våldsbejakande miljöer och nätverk. De inspireras därför framför allt av global våldsbejakande retorik, och det första mötet med ett våldsbejakande budskap kan ske via internet. Internationellt kända ideologer och sändare av våldsbejakande budskap har en central roll. Ett aktuellt exempel på denna typ av inspirationskälla är den engelskspråkiga publikationen *Inspire*, kopplad till al-Qaida på Arabiska halvön. Den riktar sig tydligt till en målgrupp som varken har kunskap i arabiska eller kontakter till etablerade våldsbejakande islamistiska nätverk. Bland annat har ett antal texter av den amerikansk-jemenitiska ideologen Anwar al-Awlaki publicerats i *Inspire*. al-Awlaki framstår också för närvarande som en av de internationella ideologer som har stor betydelse för radikalisering i västvärlden i dag, och hans föreläsningar och uttalanden har på kort tid fått global spridning. En viktig faktor i detta bedöms vara att både *Inspire* och al-Awlaki använder engelska som språk för att nå ut till en större målgrupp än tidigare.

Ett genomgående drag hos de grupper av företrädesvis ungdomar som tillsammans genomgår en radikaliseringsprocess är att det förekommer en tydlig fascination för våld och en lägereldsromantik, vilket även präglar det sociala umgänget. Här finns också tydliga paralleller till radikaliseringsring inom vit makt-miljön. Det finns de som har beskrivit hur man umgås intensivt, och tillsammans tittar på och får en kick av vad de kallar för jihadfilmer.²³ I ett av mötena inom Säkerhetspolisens samverkan med personer ur ett intressentperspektiv har detta sätt att radikaliserars på ett träffande sätt beskrivits som en form av lek där deltagarna hetsar varandra, och till slut gör vissa av dem allvar av leken. Spänningssökande är ett viktigt element och gruppdynamiken har en central roll.

3.2.2 Via kontakter med etablerade våldsbejakande aktörer

Det förekommer också att personer radikaliserats efter att de enskilt eller i grupp kommer i kontakt med etablerade våldsbejakande nätverk och miljöer. Det rör sig både om personer och grupper som själva tagit kontakt med våldsbejakande aktörer och om etablerade miljöer och nätverk som aktivt sökt upp nya anhängare. I de fall där man från våldsbejakande nätverk aktivt sökt upp nya personer bedöms det vara vanligast att en eller flera personer i den etablerade gruppen haft till uppgift att ta de nya personerna till sig och övertyga dem om gruppens budskap.

Vid Säkerhetspolisens samverkan med personer ur ett intressentperspektiv framkommer olika uppfattningar om hur kontakterna skapas. Vissa menar att det är mindre vanligt att personer själva tar kontakt med våldsbejakande miljöer eftersom det kan vara svårt att identifiera och hitta dem för en oinvid. Andra anser däremot att det är vanligare att ungdomar själva söker sig till de våldsbejakande miljöerna än att rekryterare letar upp dem. I Säkerhetspolisens material finns inget uttryckligt stöd för att det ena sättet skulle vara vanligare än det andra.

3.2.3 Grupper med viss kontakt med våldsbejakande aktörer

Utöver de etablerade nätverken och miljöerna förekommer radikaliseringsförsök inom ungdomsgrupper och mindre föreningar. Denna typ av grupper och föreningar är inte uttalat våldsbejakande. Däremot kan enstaka personer eller delar av grupper vara våldsbejakande och därmed bidra till andras radikaliseringsring.

²³ Det arabiska ordet jihad betyder "strävan" eller "ansträngning". Begreppet används för att beskriva en andlig strävan som främst rör varje muslims strävan att leva efter Guds vilja. Det kan också användas i betydelsen heligt krig till försvar mot dem som utgör ett hot mot islam. Våldsbejakande islamistiska grupper utgår från denna tolkning för att legitimera olika typer av våldshandlingar.

I vissa fall finns det i denna typ av grupper också kontakter till etablerade våldsbejakande aktörer och nätverk, särskilt med personer som är duktiga på att övertyga andra. Det förekommer till exempel att personer ur nätverken reser till officiella konferenser och möten i syfte att anordna parallella föreläsningar med ett våldsbejakande islamistiskt innehåll för särskilt inbjudna. Dessa föreläsningar är inte en del av den officiella agendan och bedöms ske utan arrangörernas godkännande.

3.2.4 Självradikalisering

Radikalisering förekommer också genom att enskilda personer radikaliseras utan eller med få kontakter till etablerade våldsbejakande radikala miljöer och nätverk. Denna typ av självradikalisering har skett – eller åtminstone initierats – ofta via internet, vilket innebär att personen i praktiken inte saknar sociala kontakter men att kontakterna finns i virtuella miljöer. I vissa fall fångas denna typ av personer efter en tid upp av etablerade nätverk eller grupper. Detta kan ske både genom ett aktivt uppsökande från de etablerade aktörernas sida i en strategi att rekrytera nya medlemmar och genom att de självradikaliserade söker likasinnade. Även i dessa fall sker den första kontakten med etablerade aktörer och nätverk via internet.

Hos självradikaliserade personer är spänningssökande och fascinationen för våld en vanlig ingrediens, liksom hos dem som radikaliseras i kompisgäng.

3.2.5 Atypiska sammanhang

Några sammanhang beskrivs ibland som särskilda grogrunder för våldsbejakande islamistisk extremism. Ett exempel som i vissa fall lyfts fram är språkskolor eller islamutbildningar i muslimska länder. Säkerhetspolisen har emellertid inte identifierat något tydligt samband mellan studier i ett muslimskt land och radikalisering. Det finns exempel på personer som dragits in i våldsbejakande nätverk under sin studietid utomlands, men i dessa fall kan radikaliseringen så gott som alltid knyts till studiekamrater och sidoaktiviteter snarare än till skolans lärare eller läroplan. Det finns även exempel på personer som varit aktiva i våldsbejakande islamistiska nätverk i Sverige som efter att ha studerat islam vid lärosäten utomlands valt att lämna den våldsbejakande ideologin. Just ökad kunskap om islam kan fungera som en väg ut ur den våldsbejakande miljön, och det är delvis därför de våldsbejakande nätverken vill hålla sina anhängare isolerade.

Fängelser är en annan miljö som ibland beskrivs som en inkörsport till våldsbejakande islamistisk extremism (se till exempel Korteweg et al. 2010, s. 35). I den svenska kontexten bedömer Säkerhetspolisen

emellertid att detta inte förekommer mer än i enstaka fall. När radikaliserings trots allt bedöms ha skett i svenska fängelser har det ofta varit fråga om personer som har anammat en våldsbejakande islamistisk extremism i fängelset och sedan tagit avstånd från den i samband med frigivning.

3.3 Omvärldsfaktorers betydelse för radikaliseringsprocesser i Sverige

De generella driv- och dragningskrafterna som beskrivs i avsnitt 2.1 bedöms i en svensk kontext vara mer eller mindre konstanta över tid. Däremot bedömer Säkerhetspolisen att påverkan från omvärldsfaktorer som fungerat som dragningskrafter i radikaliserings till våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige delvis har förändrats under de senaste tjugo åren.

Det sägs ofta att det har skett en förskjutning från en regional eller lokal arena till en global när det gäller våldsbejakande islamistisk extremism, och detta är tydligt även i den svenska kontexten. Möjligheten till en omfattande informationsförmedling i ett globalt medielandskap bidrar till att nyheter får en internationell spridning mycket snabbt, och att personer som befinner sig långt ifrån händelserna reagerar och i vissa fall agerar. Relevanta händelser fångas också ofta upp av internationellt kända ideologer och sätts in i och bidrar till att forma en global agenda.

I Säkerhetspolisens samverkan med personer ur ett intressentperspektiv har det framförts att motstånd mot regimer i forna hemländer lockat människor i Sverige och övriga Europa att ansluta sig till våldsbejakande islamistiska grupper eller nätverk. I början av 1990-talet engagerade sig vissa svenskar med ursprung i Nordafrika i konflikten mellan regimen och den väpnade rörelsen Groupe islamique armé (GIA) i Algeriet. På samma sätt fungerade situationen i Afghanistan, Bosnien och Tjetjenien som pådrivande faktorer för radikaliseringsprocesser i Sverige.

Terroristattentaten den 11 september 2001 och den negativa uppmärksamhet som i många fall därefter riktats mot muslimer har beskrivits som en vattendelare med stor pådrivande betydelse för radikaliserings i Sverige. Efter dessa händelser och den USA-ledda invasionen av Irak 2003 är det framför allt globala våldsbejakande islamistiska budskap som utgjort en inspirationskälla och en ideologisk plattform, och fungerat som dragningskraft vad gäller radikaliserings även i Sverige.

En rapport om radikaliserings i våldsbejakande islamistiska kretsar i Italien visar att händelser i avlägsna konflikter kan ha stor betydelse för känslan av en global diskriminering av muslimer, och även förstärka negativa upplevelser i den egna vardagen (della Porta & Bosi 2010, s. 45). Sedan omkring 2006 har också konflikten i Somalia varit av påtaglig betydelse för radikaliserings i ett svenskt sammanhang. Genom en växelverkan mellan global al-Qaida-influerad ideologi och en lokal agenda illustrerar konflikten i Somalia dessutom vad som kan betraktas som ett samspel mellan globala och lokala pådrivande omvärldsfaktorer. Ibland används uttrycket glocalisering för att betona sammansmältningen av det globala och det lokala, på bekostnad av det nationella. De globala budskapen motiverar ställningstagande och handlande i lokala konflikter.

Händelser som de senaste åren har uppfattats som kränkningar av islam och muslimer i stort, såsom de danska Muhammedkarikatyrerna eller de teckningar av Muhammed som rondellhund som publicerats i Sverige, är andra exempel på händelser som binder samman global ideologi med lokala händelser.²⁴ Båda dessa händelser har fångats upp av utländska ideologer och framställts med hjälp av en global våldsbejakande islamistisk retorik som en del i det som av vissa benämns som "kriget mot islam".

²⁴ För en bedömning av hur dessa och liknande händelser påverkar avsikt och förmåga hos våldsbejakande islamistiska aktörer, se avsnitt 5.3.2.

4 Vad innebär vålds- bejakande islamistisk extremism i Sverige?

Detta kapitel är i huvudsak baserat på Säkerhetspolisens uppgifter om de knappt 200 personer som under 2009 med Sverige som bas deltagit i eller stött våldsbejakande islamistisk extremism. Undantaget är avsnitt 4.7 som kort beskriver situationen i andra länder och som bygger på allmänt tillgängligt material. Kapitlet inleds med en redogörelse för de huvudsakliga målen för den verksamhet som bedrivs i våldsbejakande islamistiska grupper och hur den motiveras. Därefter beskrivs vanligt förekommande handlingar, följt av nätverkens struktur och de funktioner och roller som handlingarna kan ge upphov till. Sedan följer en övergripande beskrivning av de aktiva personerna, miljöer där verksamheten kan äga rum samt praktiska förutsättningar för att den ska kunna äga rum. Avslutningsvis ges en kort utblick över situationen i andra närliggande länder i illustrativt syfte.

4.1 Mål, budskap och motivation

Att beskriva mål, budskap och motivation för samtliga personer eller grupper i Sverige som stödjer eller utövar våldsbejakande islamistisk extremism är naturligtvis omöjligt. Det finns dock vissa trender och tendenser som kan beskrivas på ett mer generellt plan. Som påpekas inledningsvis berörs inte generella islamistiska budskap i denna beskrivning utan enbart idéer som är kopplade till våldsbejakande extremism.

I fokus för våldsbejakande islamistiska aktörer i Sverige står att agera och propagera dels mot utländska trupper i muslimska länder, dels mot regimer som av dessa aktörer anses vara korrumperade och inte stå för den tolkning av islam som aktörerna anser vara den enda sanna. Målet är att genom våld införa en viss form av islamistiskt styre i olika områden. De områden som framför allt uppmärksammas bland svenska aktörer är Somalia, Irak, Afghanistan/Pakistan samt Nordafrika. Även upplevda kränkningar av profeten Muhammed och/eller islam ger ofta upphov till starka och ibland våldsamma reaktioner. Exempel på sådana händelseförlopp är de danska Muhammedkarikatyrerna och de teckningar av Muhammed som rondellhund som publicerats i Sverige.²⁵

De flesta personer som är aktiva i våldsbejakande islamistiska grupper i Sverige är relativt eniga om att våld under vissa förutsättningar är legitimt i konfliktområden. Däremot är oenigheten större om vilka specifika mål som är legitima. Det finns personer som anser att endast våld mot utländsk militär är tillåtet medan andra hävdar att alla meningsmotståndare, inklusive civilpersoner, är legitima mål. Det finns också exempel på att olikstänkande grupper från det egna landet, såsom shiiter i Irak

²⁵ Upplevda kränkningar diskuteras även i avsnitt 3.3 och 5.3.2.

eller regeringstroga i Somalia, ses som huvudmotståndare och därmed legitima mål för attacker. Generellt kan man säga att de som anses stå i vägen för ett upprättande av ett islamistiskt styre också uppfattas som legitima mål för våld. Utanför konfliktområden råder oenighet bland svenska aktörerna om var och mot vem som det är legitimt att använda våld. Ett fåtal personer bedöms stödja våldshandlingar även i Europa.

Personer i våldsbejakande islamistiska grupper för ofta fram en svartvit världsbild där man upplever sig vara föremål för angrepp. Budskapet som sprids handlar ofta om att våldshandlingar inte bara är legitima utan även eftersträvansvärda, och det är vanligt att man förhärligar och romantiserar våldet. Att dö för islam och därmed bli martyr framställs som det vackraste som går att uppnå, och våldsbejakande islamistiska ideologer pekar på löften om vad som väntar martyrer i livet efter detta. Det huvudsakliga budskapet som sprids rör alltså vikten av att i handling försvara islam, men det propageras också för vikten av att ekonomiskt och moraliskt stödja mujahidin.²⁶

Bevekelsegrunderna till ett engagemang i en våldsbejakande islamistisk rörelse skiljer sig åt från person till person. Vissa personer har en mer nationalistisk grund, och ägnar sig åt stöd till våldshandlingar enbart i ett land eller en region. Andra fokuserar på den globala kampen och valet av geografiskt område är då sekundärt. Den ideologiska övertygelsen är dock inte alltid den huvudsakliga drivkraften, utan den kan också utgöras av såväl spänningssökande som familje- eller vänskapslojaliteter.

4.2 Handlingar

Våldsbejakande islamistisk extremism kan ta sig uttryck i en mängd olika handlingar. I dagens Sverige syftar majoriteten av dessa handlingar till att på olika sätt stödja och underlätta terroristbrott i andra länder. Exakt vad som görs begränsas enbart av de aktivas egen uppfinningsrikedom. Därför ska detta avsnitt inte ses som en uttömmande beskrivning

²⁶ Mujahidin är pluralformen av det arabiska ordet mujahid. Mujahid betyder ordagrant "den som anstränger sig" och har i islamisk tradition varit en benämning på dem som engagerar sig i kamp till försvar för islam. Begreppet används romantiserande av våldsbejakande islamistiska grupper för att beskriva dem som med våld försvarar islam mot ett upplevt angrepp. I dessa miljöer används benämningen med den ungefärliga betydelsen "heliga krigare", och kan syfta både på dem som deltar i väpnade konflikter och på dem som utför attentat utanför konfliktområden.

utan enbart som en översiktlig redogörelse för några av de för närvarande vanligast förekommande handlingarna:

- Övertyga och rekrytera
- Bistå praktiskt
- Finansiera
- Ansluta sig till väpnade islamistiska extremistgrupper
- Planera eller utföra attentat.

4.2.1 Att övertyga och rekrytera

Att övertyga en person om det rätta med en våldsbejakande ideologi – med andra ord att medvetet försöka radikaliserar någon – kan exempelvis ske genom att personen hänvisas till vissa webbplatser på internet eller till texter som stödjer den aktuella ideologin. Därifrån kan personen vägledas vidare till litteratur eller predikningar av självutnämnda ideologiska auktoriteter med ett våldsbejakande budskap. Vid ett möte inom ramen för Säkerhetspolisens samverkan med personer ur ett intressentperspektiv beskrevs hur vissa medialt uppmärksammade händelser (såsom nyheter om den humanitära situationen i Gaza) kan göra ungdomar mer lättpåverkade och därmed öka möjligheterna till rekrytering.

Det finns olika tillvägagångssätt för hur ett nätverk eller en grupp som stödjer våldsbejakande islamistisk extremism kan försöka knyta till sig nya personer. Initiala kontakter mellan etablerade aktörer och potentiella nya medlemmar sker vanligen i mer eller mindre officiella miljöer, virtuella eller fysiska, som inte har någon koppling till våldsbejakande budskap i övrigt. Detta uppsökande kan ske vid bönelokaler, föreningslokaler samt via webbplatser och andra forum som ger information om islam och fungerar som kommunikationsplattformar. När kontakterna tas i större bönelokaler och föreningar sker detta så gott som uteslutande i strid med ledningens vilja eller utan dess vetskap. Det är också något som oftast sker diskret och i periferin till officiella sammankomster snarare än öppet. Det våldsbejakande budskapet är inte tydligt till en början, utan introduceras efter hand. På så sätt går det att se vilka som tar till sig budskapet och visar ett intresse. När ett intresse är väckt fortsätter rekryteringsprocessen oftast i slutna miljöer. Det kan till exempel ske på lösenordsskyddade forum på internet, i hemmiljö eller i andra lokaler som de drivande personerna kan disponera för eget bruk. När personen slutligen har tagit till sig budskapet presenterar nätverket handlingar som personen förväntas utföra.

Ett alternativt tillvägagångssätt är att redan från början förespråka ett våldsbejakande islamistiskt extremistiskt budskap för att locka till sig nya anhängare. Detta sker framför allt på internet, förmodligen för att

den som står bakom det våldsbejakande budskapet där kan vara anonym. Vid ett möte inom Säkerhetspolisens samverkan med personer ur ett intressentperspektiv sades att en rekryteringsprocess även kan börja med att man letar upp människor som kan vara till nytta för nätverket, exempelvis personer som är duktiga på datorer. Därefter ber nätverket om mindre tjänster, såsom att skapa en webbplats. Om man då märker att personen är mottaglig börjar man förklara sina tankar som till slut mynnar ut i ett våldsbejakande islamistiskt budskap.

Såsom beskrivs i avsnitt 2.1 har de sociala faktorerna en stor betydelse i radikaliserings-sammanhang. En etablerad grupp erbjuder inte bara nya åsikter utan framför allt en social gemenskap. Personerna som redan befinner sig i gruppen är ofta måna om att vara inkluderande och omhändertagande gentemot nya medlemmar. Den etablerade miljön bidrar till att få den kontaktade personen att känna sig trygg och sedd. Medlemmarna i våldsbejakande grupper håller sig till stor del isolerade, och det sociala umgänget är intensivt. Ofta lever och sover man tillsammans i en gemensam lokal eller hemma hos dem som har bostad. Den största delen av tiden tillbringas inom gruppen. Det anordnas också aktivitetsresor och upprättas forum på internet där de inbjudna kan ladda upp och diskutera material.

Den sociala isoleringen bidrar till att göra indoktrineringen extra effektiv. Nyttillkomna hindras från kontakt med utomstående personer som anses ha en negativ inverkan, såsom personer som företräder ett alternativt socialt sammanhang (exempelvis familjemedlemmar). De mer etablerade personerna påverkar och kontrollerar de nyanlända och upprepar budskapet att alla som inte följer Guds vilja riskerar straff. Rädsla spelar överlag en mycket stor roll när det gäller religiös extremism, där ledare och andra kan såväl hota som locka med vad som väntar i livet efter detta. Rädslan – tillsammans med det faktum att många har brutit kontakten med tidigare vänner och därmed saknar social förankring utanför den våldsbejakande gruppen – bidrar till att det är svårt att ifrågasätta och lämna den våldsbejakande miljön.²⁷

De ledande personerna i ett nätverk är också många gånger angelägna om att anhängarna inte träffar och debatterar med erkänt kunniga imamer eller andra muslimska auktoriteter, eftersom ledarna är medvetna om att de riskerar att förlora kontrollen över anhängarna om dessa får ökad kunskap om islam från andra källor. Genom takfir²⁸ tar sig personer

²⁷ För teoretiska resonemang kring detta, se avsnitt 2.1.

²⁸ Begreppet takfir innebär att man tar sig rätten att förklara någon vara kafir, det vill säga icke rättrogen eller icke-muslim. Takfir används av våldsbejakande islamistiska grupper för att rättfärdiga våld och terrorishandlingar mot dem som uppfattas som islams fiender.

inom våldsbejakande islamistiska extremistgrupper i vissa fall rätten att förklara muslimer med andra åsikter än de själva för icke-muslimer.

Det finns även ett fåtal exempel på att ekonomiska incitament är en del i radikaliseringsprocessen, något som också har nämnts på möten inom Säkerhetspolisens samverkan med personer ur ett intressentperspektiv. Det uppges till exempel att nytillkomnas utgifter betalas av etablerade medlemmar i gruppen och att detta därmed kan bli ett sätt att påverka personer med dålig ekonomi.

4.2.2 Att bistå praktiskt

Personer och grupper som vill stödja terroristnätverk i andra länder kan även bidra med annat än pengar. Det kan röra sig om att skicka material som behövs på plats, att förmedla kontakter eller att organisera resor för personer som ska ansluta sig till en väpnad islamistisk extremistgrupp. Det kan också handla om att tillhandahålla falska pass eller andra identitetshandlingar, eller att agera frontperson för dem som inte själva vill framträda i olika sammanhang. Personer som är kunniga inom IT-området kan även bistå genom att skapa och administrera webbplatser och webbforum.

4.2.3 Att finansiera

Stöd för våldsbejakande islamistisk extremism kan även ske genom ekonomiska bidrag till terroristverksamhet i utlandet, det vill säga i form av finansiering. Insamlingar kan ske på offentliga mötesplatser, men då uppges sällan vart pengarna egentligen går. Ibland har det uppgetts att pengar samlas in för välgörande ändamål i specifika länder när de i själva verket ska bidra till ett terroristnätverks verksamhet. De som skänker pengar i dessa sammanhang är således sällan medvetna om det egentliga ändamålet med insamlingen. Om insamlingen sker i slutna forum är det dock vanligare att de som bidrar med pengar vet vart pengarna ska gå.

Uppmaningar till att bidra med finansiellt stöd sker även via särskilda forum på internet. Pengarna kan sedan överföras till mottagare i utlandet på olika sätt, till exempel via någon typ av betalningsförmedlare eller genom kurir. Användning av kurirer kan ske antingen i säkerhetssyfte för att undvika spårbarhet, eller i de fall då den slutliga mottagaren av pengarna befinner sig i ett land eller område som inte har ett utvecklat finansiellt system.

Finansiellt stöd går främst till utländska terroristgrupper och deras lokala verksamhet. Det förekommer också att man lämnar bidrag till personer som vill resa för att ansluta sig till utländska väpnade islamistiska extremistgrupper och delta i träningsläger. Även anhängare till personer

som fängslats eller avlidit på grund av sitt deltagande i våldsbejakande islamistisk extremism kan få finansiellt stöd från andra anhängare. Stödet från Sverige går i flera riktningar från olika grupper och miljöer, men för närvarande handlar det i huvudsak om stöd till terroristverksamhet i Somalia och Irak.

Hur pengarna slutligen används är ofta oklart. Det framgår sällan om de skänkta pengarna går till att försörja avlidnas familjer, sprida propaganda eller för att bekosta ett attentat. I vissa fall kan detta bero på att inte heller de som skänker och den som samlar in pengarna vet exakt hur de ska användas. Att juridiskt bevisa en avsikt att samla in och förmedla pengar i syfte att finansiera våldsdåd är därför mycket svårt. Förutom att det är komplicerat att följa pengarnas väg från avsändare till mottagare är frågan om uppsåt central och svår att belägga.

Det finns nätverk vars huvudsakliga verksamhet är att bidra med pengar till terroristverksamhet i utlandet. Dessa nätverk har ibland tillsammans med nätverk i andra europeiska länder gjort gemensamma insamlingar för att stödja en viss terroristorganisation. Oftast anordnas då särskilda insamlingsmöten för att få ihop pengar. Det har i enstaka fall också förekommit att pengar som har intjänats via näringsverksamhet eller kriminell verksamhet har gått till finansiering av utländsk terroristverksamhet.

4.2.4 Att ansluta sig till väpnade islamistiska extremistgrupper

Personer som är övertygade av ett våldsbejakande islamistiskt budskap lockas ibland av att åka till ett konfliktområde och där ansluta sig till en väpnad islamistisk extremistgrupp. Avsikten är att på plats och med våld försvara islam mot ett upplevt angrepp. För ett fåtal personer kan det yttersta syftet med att ansluta sig till en väpnad islamistisk extremistgrupp vara att delta i självmordsattentat.

Att resa för att ansluta sig till en väpnad islamistisk extremistgrupp är en företeelse som har fått ökad uppmärksamhet i medier på senare år, men har förekommit i Sverige åtminstone sedan tidigt 1990-tal. I de flesta fall utbildas de tillresta personerna i träningsläger i gruppens regi och utför därefter uppdrag för gruppens räkning. Vissa destinationer är dock i praktiken enbart tillgängliga för dem med tidigare erfarenhet av vapenhantering, eftersom inte alla grupper tillhandahåller sådan utbildning.

I princip alla kända fall av svenskar som vill ansluta sig till väpnade islamistiska extremistgrupper reser för närvarande till Somalia eller till gränsområdet mellan Afghanistan och Pakistan. I de flesta fall upplevs

själva handlingen i sig som det primära, inte vart man reser eller vilken grupp man ansluter sig till. I vissa fall kan dock valet av destination påverkas av nationalism. Vikten av internationella trender och vilket område som för tillfället är det mest omtalade i våldsbejakande miljöer ska inte heller underskattas. Exempel på destinationer som tidigare var populära men som nu knappt lockar några svenskar är Irak och Tjetjenien.

Slutdestinationen påverkas också av vilka resvägar som för tillfället fungerar och är säkra. Vissa destinationer kräver högre grad av förberedelser och etablerade kontakter, vilket gör att de är mindre tillgängliga. Det beror till exempel på att en del länder har högre säkerhet och bättre kontrollerade gränser än andra. I vissa fall går det att flyga direkt in i landet medan det i andra fall krävs mer avancerade resvägar som förutsätter hjälp från lokala aktörer. Av säkerhetsskäl känner de som reser inte alltid till hela resvägen i förväg eller ens det exakta slutmålet. Det har också hänt att slutmålet av olika anledningar har ändrats under resans gång.

Generellt sett krävs någon form av kontakter för att framgångsrikt kunna ta sig till ett konfliktområde och där ansluta till en väpnad islamistisk extremistgrupp. Kontakterna kan antingen finnas i konfliktområdet och/eller i Sverige. Även om det förekommer att personer har lyckats ta sig hela vägen fram utan tidigare kontakter bedöms det vara ovanligt. Av säkerhetsskäl är det inte heller alla grupper som tar emot personer utan rekommendation från någon med sedan tidigare etablerade kontakter.

I de flesta fall reser personen ensam eller i par, och oftast utan föräldrars och syskons vetskap. Träningslägren ger många gånger såväl ideologisk utbildning som fysisk och grundläggande militär träning. Efter att ha genomgått träning deltar personen ofta i den aktuella islamistiska extremistgruppens verksamhet. I många fall handlar det om att delta i olika våldsuppdrag, men det kan också innebära att som västerlänning medverka i propaganda för gruppens räkning. Det har även hänt att svenskar har avancerat inom utländska terroristorganisationer och uppnått höga positioner, exempelvis befälhavare.

Erfarenheter från andra länder visar att personer som har fått träning och erfarenhet utomlands senare har försökt att utföra eller har utfört våldshandlingar i sina hemländer.²⁹ I några sådana fall har detta varit ett uttalat syfte med resan som med andra ord har handlat om att bygga kompetens för att utföra attentat i hemlandet eller annat land utanför konfliktzonen.

²⁹ För en mer utförlig diskussion om hur utländska erfarenheter och kontakter kan påverka avsikt och förmåga hos våldsbejakande islamistiska aktörer, se avsnitt 5.3.1.

4.2.5 Att planera eller utföra attentat

Sverige har hittills varit relativt förskonat från attentat, särskilt om man enbart ser till islamistiskt motiverade attentat.³⁰ 2006 åtalades tre personer för försök respektive stämpling till terroristbrott efter att ha planerat och utfört ett brandattentat mot en irakisk vallokal i Kista utanför Stockholm. I tingsrätten dömdes en av gärningsmännen för försök till terroristbrott och stämpling till terroristbrott. En annan dömdes för medverkan till försök till terroristbrott och stämpling till terroristbrott. Den tredje dömdes för stämpling till terroristbrott. I hovrätten ändrades emellertid brottsrubriceringen till försök respektive stämpling till mordbrand, vilket två av gärningsmännen dömdes för medan den tredje friades helt.

Ett litet antal svenskar bedöms emellertid ha deltagit i såväl planering som utförande av terroristattentat i andra länder, oftast i samband med att de har rest dit för att ansluta sig till en lokal grupp och delta i gruppens verksamhet. Målen för de utländska attentat där svenskar har varit inblandade har hittills inte haft någon koppling till Sverige eller svenska intressen, utan har valts utifrån en lokal aktörs agenda.

4.3 Nätverk, funktioner och roller

Ett utmärkande drag för den internationella våldsbejakande islamistiska extremism som växt fram under 2000-talet, vars ideologi är inspirerad av al-Qaida, är decentralisering. Till skillnad från såväl äldre islamistiska terroristgrupper som terroristorganisationer som drivs av annan ideologi finns i dag få – om ens några – tydligt avgränsade organisationer med hierarkisk ordergivning och klara regler för medlemskap. Anhängare till dagens version av våldsbejakande islamistisk extremism är i stället organiserade i mer eller mindre löst sammansatta nätverk som på papperet följer samma ideologi, men som i praktiken bedriver självständig verksamhet. Dessa nätverk kan också skifta över tid, såväl när det gäller medlemmar som inriktning och intensitet i verksamheten. al-Qaida beskrivs av Mattias Gardell som dels ”en kalejdoskopiskt skiftande konstellation av mer eller mindre frekvent samverkande grupper och individer” (Gardell 2005, s. 242), dels en märkesvara i likhet med Nike och Armani som säljer bra och därmed ger upphov till piratkopior (Gardell 2005, s. 272).

³⁰ Ett exempel på ett större terroristattentat i Stockholm är ockupationen av den dåvarande västtyska ambassaden 1975, där gärningsmännen var personer ur den tyska vänsterextrema Röda armé-fraktionen.

Även existensen hos dessa lokala nätverk är föränderlig. De kan uppstå, bedriva verksamhet under en viss tid och sedan upplösas, ibland med häpnadsväckande hastighet (Gardell 2005, s. 245). I vissa fall är det personer som inte tidigare haft några kontakter med våldsbejakande islamistisk extremism som skapar egna nätverk med personer i sin omgivning, efter att ha kommit i kontakt med våldsbejakande budskap (ofta på internet). Vissa etablerade utländska terroristnätverk uppmanar också muslimer, framför allt unga, att organisera sig och bidra till eller delta i våldsbejakande extremistisk verksamhet i den vardag där de själva lever.

I Sverige finns ett antal nätverk som verkar utifrån en våldsbejakande islamistisk extremistisk ideologi. Somliga nätverk är särskilt inriktade mot vissa av de handlingar som beskrivs i avsnitt 4.2. Ett nätverk kan till exempel specialisera sig på att finansiera terroristverksamhet som andra utför, eller har de kontakter som krävs för att ordna säkra resvägar för dem som vill ansluta sig till terroristgrupper utomlands. Specialisering kan även förekomma inom nätverk genom att vissa personer får specifika funktioner eller roller. Det ska dock understrykas att de varken är statiska eller strikt avgränsade. De allra flesta av de aktiva personerna utför flera handlingar, i flera funktioner eller roller. De funktioner och roller som beskrivs i detta avsnitt är:

- Rekryterare
- Kontaktförmedlare
- Informatör och webbadministratör
- Insamlare
- Återvändare.

4.3.1 Rekryterare

Oftast finns det någon eller några i nätverket som är särskilt övertygande i att få andra människor att anamma ett våldsbejakande budskap, och som då får funktionen som rekryterare. Det vanligaste är att personer rekryteras i Sverige av andra svenskar. Oftast handlar det inte om rekrytering till särskilda uppdrag; framför allt rekryteras människor till en gemenskap där mer specifika uppgifter tydliggörs med tiden.

Rekryterare är ofta personer som har lätt för att skapa kontakt med ungdomar eftersom ungdomar, framför allt unga män, är den vanligaste målgruppen. Det finns även uppgifter som tyder på man väljer ut just de ungdomar som verkar mest mottagliga för ett våldsbejakande budskap. Värvningen sker vanligtvis genom personliga möten, oftast på fysiska platser, men det förekommer även att man tar kontakt på internet.

4.3.2 Kontaktförmedlare

Vissa personer har en särskild förmåga att knyta till sig och förvalta kontakter. De fungerar som spindeln i nätet i det egna nätverket och har ofta de rätta kontakterna både till andra våldsbejakande islamistiska miljöer i Sverige och till motsvarande miljöer i andra länder. De har dessutom ofta kontakter med högt uppsatta personer inom mer etablerade terroristnätverk i utlandet. På så sätt blir en sådan person den som ser till att andra kommer i kontakt med varandra. Den så kallade kontaktförmedlaren är den som kontaktas om man vill resa till träningsläger och behöver en kontaktperson på plats. Likaså om man behöver komma i kontakt med någon som kan bidra med finansiering till resan eller om man behöver en förbindelse med någon för att skaffa ett pass. Ibland, men inte alltid, har kontaktförmedlaren själv tillbringat tid i ett träningsläger eller tillsammans med ett utländskt terroristnätverk och därigenom skapat sig ett omfattande kontaktnät.

4.3.3 Informatör och webbadministratör

Andra sätt att stödja våldsbejakande islamistisk extremism kan vara att skapa och/eller driva webbplatser, forum eller bloggar. Det kan handla om att administrera en webbplats genom att bestämma dess struktur, uppdatera material på forumet, ändra på forumets struktur, stänga av användare, utse moderatorer etc. Forumet fungerar som en samlingsplats för likasinnade där de själva kan kommunicera med varandra eller kommentera varandras inlägg. På webbplatsen finns bland annat propagandamaterial. Det kan även förekomma instruktioner om hur man förbereder sig inför att delta i träningsläger, och länkar till manualer om hur man tillverkar sprängladdningar. Webbplatser eller bloggar kan drivas på eget initiativ eller med anledning av att ett nätverk i Sverige eller utomlands så önskar.

4.3.4 Insamlare

En person som samlar in pengar har en viktig funktion i nätverk som stödjer våldsbejakande islamistisk extremism. Ofta sker insamlingarna i en sluten krets, till exempel i en förening. Man vänder sig då inte till vem som helst utan till dem som man vet har en liknande ideologi (det vill säga de redan initierade). Bland dem som skänker pengar kan vissa känna till det verkliga ändamålet medan andra inte gör det. Inom ett nätverk kan man besluta om ungefär hur mycket pengar som bör samlas in och hur mycket det är rimligt att varje medlem bidrar med. En insamlare kan se till att det anordnas särskilda insamlingsmöten och även företa resor för att samla in pengar på annan ort.

För att kunna samla in pengar krävs inte så mycket egna pengar som goda kontakter, dels med personer som är villiga att skänka pengar, dels med personer på plats som kan ta emot pengarna och förmedla dem till rätt mottagare. Det är långt ifrån alltid som det är samma person som samlar in pengarna som sedan ser till att de når rätt mottagare i de fall då de överförs till väpnade islamistiska extremistgrupper utomlands. Om pengarna skickas via kurir måste någon personligen resa med pengarna i kontanter och överlämna dem till slutmottagaren. Vissa personer fungerar enbart som mellanhänder för (och inte insamlare av) ekonomiska medel som ska gå till terroristverksamhet. Insamlingarna samordnas ibland även mellan olika länder (se även avsnitt 4.2.3).

4.3.5 Återvändare

Vissa personer som ansluter sig till en terroristorganisation utomlands har inga avsikter att återvända till Sverige. De kan ha för avsikt att bosätta sig utomlands och tar med sig familjen när de reser. Efter att ha deltagit i träningsläger verkar de sedan på olika sätt för den terroristorganisation som de har anslutit sig till. Under de senaste åren har också ett mindre antal personer avlidit när de har verkat för väpnade islamistiska extremistgrupper. Andra väljer att återvända till Sverige av olika anledningar. I vissa fall återvänder de bara tillfälligt av byråkratiska skäl eller för att tjäna ihop pengar att leva på utomlands. I andra fall är återkomsten mer permanent och kan exempelvis bero på att levnadsförhållandena utomlands inte var som man hade föreställt sig. Ytterligare en möjlighet är att målen för gruppens verksamhet utökats till att även inkludera Sverige.

Säkerhetspolisen bedömer att de flesta personer som återvänder till Sverige med erfarenhet av träning och/eller våldsanvändning från andra länder fortsätter att vara involverade i våldsbejakande islamistisk verksamhet även efter hemkomsten. Dessa återvändare får oftast en särskild status utifrån sina internationella erfarenheter, och vissa har i kraft av detta etablerat egna nätverk. Medvetet eller omedvetet fungerar en så kallad återvändare som en förebild och en inspiratör för andra som vill resa utomlands på träningsläger eller på annat sätt stödja en terroristorganisation. Återvändaren kan bidra med bland annat kontakter, kunskap om resvägar, förhållanden på plats, hur man bör förbereda sig och säkerhetsmedvetande. Vissa personer har emellertid efter återkomsten till Sverige tagit avstånd från den våldsbejakande ideologin och vill inte längre kännas vid de miljöer som förespråkar våldsbejakande islamistisk extremism.

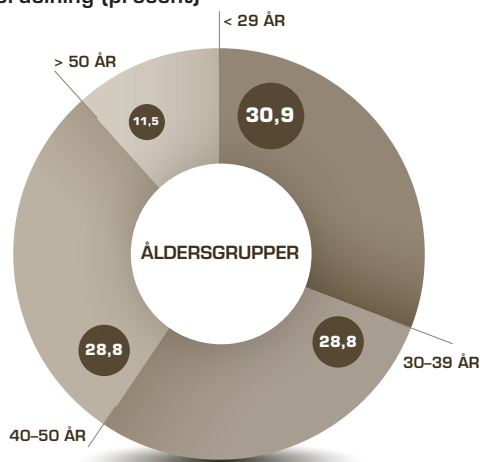
4.4 Aktiva personer

Beskrivningen av våldsbejakande islamistisk extremism i denna rapport baseras på den verksamhet som bedrivs av knappt 200 aktiva personer som enligt Säkerhetspolisens uppföljning deltagit i eller stött våldsbejakande islamistisk extremism under 2009 eller senare samt då varit folkbokförda i Sverige.³¹ Personerna har under olika lång tid varit kända av Säkerhetspolisens, i genomsnitt 4–5 år. Spannet sträcker sig från dem som relativt nyligen identifierats till ett mindre antal personer som förekommit i uppföljningen i många år.

4.4.1 Kön, ålder och nationalitet

De som deltar i eller stödjer våldsbejakande islamistisk extremism är i huvudsak män, men ett mindre antal kvinnor finns också representerade bland dem. Av de kvinnor som själva är aktiva i våldsbejakande islamistiska nätverk i Sverige utgörs en övervägande majoritet av hustrur eller före detta hustrur till män som själva är verksamma i dessa miljöer.³² Genomsnittsåldern är 36 år, men variationen är mycket stor och fördelningen mellan åldersgrupperna³³ är tämligen jämn (se figur 1). Sammantaget härstammar personerna från 25 olika länder, varav Sverige är den tredje vanligaste födelsenationen. Av de utlandsfödda är cirka 60 procent i dag svenska medborgare och har i genomsnitt varit så i drygt 12 år.

Figur 1 Åldersfördelning (procent)



³¹ För en närmare diskussion om rapportens urval och avgränsningar, se avsnitt 1.2 om arbetsprocessen.

³² För en specifik diskussion av kvinnorna i nätverken, se avsnitt 4.4.2.

³³ Intervallen är valda för att inte peka ut de yngsta respektive de äldsta bland de aktiva personerna.

4.4.2 Kvinnorna i nätverken

Våldsbejakande islamistiska miljöer i Sverige domineras generellt sett av män, och kvinnor är i klar minoritet bland de personer som följs upp av Säkerhetspolisen. Detta beror sannolikt på att de kvinnor som är involverade i våldsbejakande islamistiska kretsar oftast inte utför handlingar som har en direkt koppling till säkerhetshotande verksamhet. Ett flertal av kvinnorna delar dock utan tvivel det våldsbejakande budskapet, och det finns exempel på kvinnor som deltar i att övertyga och rekrytera andra (främst andra kvinnor) samt samlar in pengar till stöd för väpnade islamistiska extremistgrupper utomlands. Även i ett internationellt perspektiv är det mycket ovanligt att kvinnor själva åker på träningsläger eller utövar våld.

Kvinnor anses dessutom ha en viktig uppgift att fylla genom att stödja sina män i deras verksamhet och uppfostra sina söner till att bli muhajidin. Fruarna till männen i de våldsbejakande islamistiska miljöerna hjälper många gånger till att övertyga nytillkomna personer och få dem att känna sig hemma. I vissa fall organiserar sig kvinnorna i separata kvinnliga föreningar eller nätverk där syftet delvis är att bedriva stödverksamhet. Kvinnor vars män har rest utomlands för att ansluta sig till en väpnad extremistgruppering får per automatik en hög status inom nätverken. Om en kvinna har varit gift med en man som avlidit under en sådan vistelse höjs hennes status ytterligare. Vanligtvis tar andra män ett stort ansvar för att kvinnan då får ekonomiskt stöd.

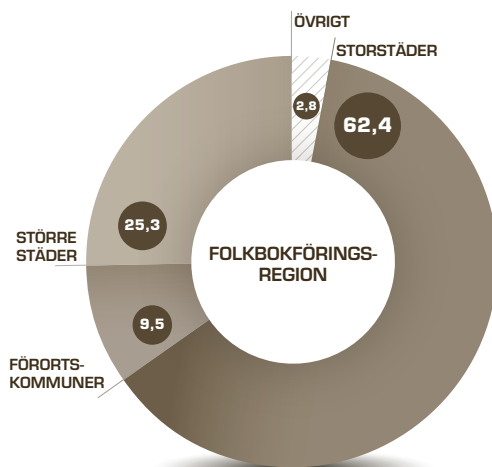
Det är dock viktigt att vara medveten om att många kvinnor är ovetande om att deras män är engagerade i våldsbejakande islamistisk verksamhet. De kan också välja att inte aktivt ta ställning till eller motverka detta faktum.

4.4.3 Folkbokföringsorter och sysselsättning

En majoritet av personerna är folkbokförda i någon av Sveriges storstäder. I övrigt utgör primärt större städer respektive förortskommuner de vanligaste hemorterna.³⁴ Ungefär hälften bor i Stockholmsområdet, men i övrigt finns personerna utspridda i hela Sverige (se figur 2). Det ska dock påpekas att underlaget för dessa uppgifter är personernas folkbokföringsadresser, vilket inte nödvändigtvis överensstämmer med deras faktiska vistelseorter. Det ska heller inte tolkas som en beskrivning av var verksamheten äger rum (se avsnitt 4.5). Bland de aktiva personerna finns också en mängd olika yrken och sysselsättningar representerade, bland annat inom yrkestrafik, hantverk, administration och studier. Därmed finns även en stor variation i deras inkomst.

³⁴ För indelningen har Sveriges Kommuner och Landstings kommungrupper använts.

Figur 2 Fördelning av folkbokföringsorter efter regiontyp (procent)



4.4.4 Brottslighet

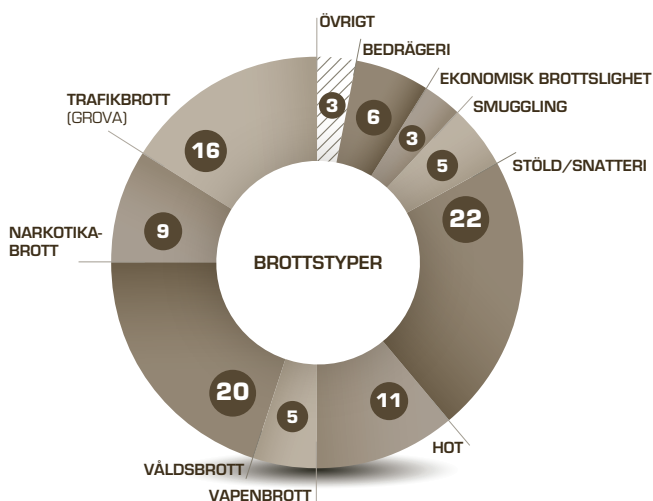
Den säkerhetsshotande verksamhet som personer i våldsbejakande islamistiska miljöer i Sverige främst ägnar sig åt syns inte i svensk brottsstatistik eftersom den huvudsakligen äger rum i andra länder. En tredjedel av de aktiva personerna återfinns emellertid i Polisens misstanke- och belastningsregister³⁵ och knappt 30 procent har erhållit påföljd för brott, undantaget brott som enbart resulterat i penningbot. Brott som kan knytas till ekonomisk vinning utgör sammantaget en dryg tredjedel av de brott som personerna dömts för. Denna brottskategori innefattar bedrägeribrott, ekonomisk brottslighet (såsom skattebrott, bokföringsbrott och bidragsbrott), smuggling samt stöld och snatteri. Som figur 3 illustrerar utgör våldsbrott³⁶, vapenbrott och hot en lika stor andel. Bland resterande brottstyper märks framför allt narkotikabrott och trafikbrott. Drygt 40 procent av de personer som erhållit påföljd för brott förekommer endast vid ett tillfälle, men det är lika vanligt att en person har fyra eller fler förekomster i registret. De flesta av dem som förekommer flera gånger verkar vara inriktade eller specialiserade på en eller ett par brottskategorier, medan endast ett fåtal av dem är vad som kan beskrivas som multibrottslingar.

³⁵ Misstankeregistret innehåller i huvudsak uppgifter om personer som fyllt 15 år och som är skäligen misstänkta för ett brott enligt brottsbalken, eller annat brott för vilket svårare straff än böter är föreskrivet. I belastningsregistret registreras i huvudsak uppgifter om personer som genom dom, beslut, strafföreläggande, föreläggande av ordningsbot eller annat har ålagts påföljd för brott.

³⁶ I kategorin våldsbrott ingår både våld mot person och våld mot egendom. I det senare fallet handlar det emellertid bara om ett fåtal brott.

När det gäller flertalet av dessa brott saknas belegg för att de skulle vara ideologiskt motiverade och därför ska siffrorna betraktas som den kriminalitet personerna är involverade i utöver verksamhet till stöd för terroristbrott i andra länder. Avsaknaden av bekräftade ideologiska kopplingar till de brott som förekommer i denna statistik är också anledningen till att rapportens fokus inte ligger på svensk brottsstatistik utan på den verksamhet som bedrivs i Sverige till stöd för våldsbejakande islamistisk extremism enligt regeringens uppdrag.³⁷ Beskrivningen av personernas brottslighet inkluderas enbart som ytterligare ett sätt att beskriva dem och deras bakgrund.

Figur 3 Fördelning av brott som resultat i påföljd (procent)

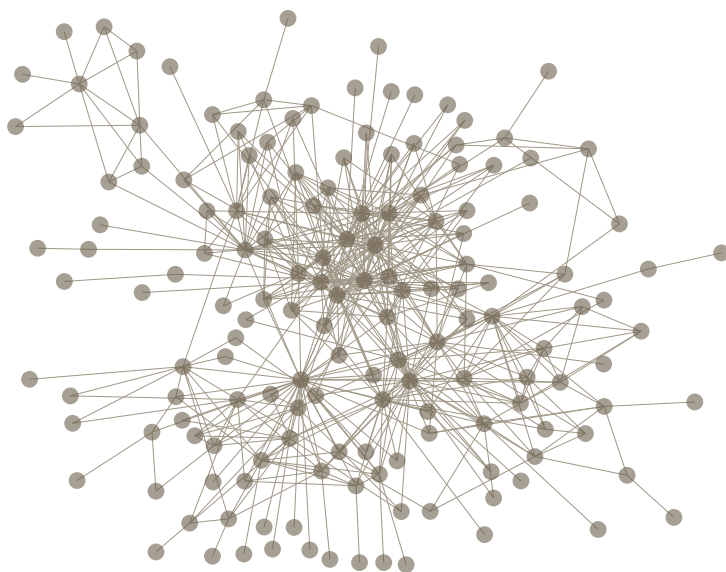


³⁷ Detta utgör en avsevärd skillnad gentemot den tidigare rapporten om våldsam politisk extremism (Brottförebyggande rådet & Säkerhetspolisen 2009) som helt utgick från de berörda personernas förekomster i Polisens misstanke- och belastningsregister. Förklaringen är att för de personer som inkluderades i den tidigare utgivna rapporten är det framför allt händelser, platser och personer i Sverige som utgör måltavlor för den ideologiskt motiverade brottsligheten. Målen för de personer som omfattas av denna rapport ligger så gott som alltid utomlands.

4.4.5 Kontakter

Av de knappt 200 personerna är minst 80 procent socialt sammanlänkade, främst i form av vänskapsrelationer, vilket åskådliggörs i figur 4. Denna procentsats är med stor säkerhet en underdrift eftersom endast bekräftade och direkta länkar är inkluderade i figuren. Denna bild av den sociala strukturen illustrerar det teoretiska resonemang som förs i avsnitt 2.1 om vikten av sociala relationer inom våldsbejakande extremism, framför allt beträffande hur personer dras in i dessa miljöer. Det ska dock betonas att alla dessa band inte är lika starka. Våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige utgörs med andra ord inte av ett enda sammanhängande nätverk eller en miljö som har kapacitet att fullt ut samordna sina resurser och arbeta mot samma mål, till skillnad från hierarkiska terroristorganisationer såsom PKK.

Figur 4 Social struktur som åskådliggör bekräftade kopplingar mellan personerna



4.5 Miljöer

Det finns i Säkerhetspolisens bedömning inga miljöer som karakteristiskt sett kan kopplas till specifikt våldsbejakande islamistisk extremism. I stället förekommer sådan verksamhet både på fysiska platser och i virtuella miljöer, i öppna såväl som i slutna forum samt i informella och formella sammanslutningar. Vid de möten som har hållits inom ramen

för Säkerhetspolisens samverkan med personer ur ett intressentperspektiv har det vid ett flertal tillfällen framkommit att den verksamhet som syftar till att övertyga och rekrytera andra i mångt och mycket försiggår i miljöer där många ungdomar samlas. Detta ligger också i linje med Säkerhetspolisens information. Som konstateras i avsnitt 2.1 kan ett upplevt utanförskap öka en persons mottaglighet för radikaliseringsförsök. Flera personer som Säkerhetspolisen samverkat med ur ett intressentperspektiv menade också att våldsbejakande islamistisk extremism främst förekommer i miljöer där människors sociala behov inte tillfredsställs, eller som en person uttryckte det: ”i miljöer där subkulturer frodas”.³⁸

En betydande del av verksamheten sker i dag också på och med hjälp av internet. Informationsteknologi används flitigt både när det gäller att övertyga och rekrytera andra till ett våldsbejakande budskap, och när man vill kommunicera anonymt och säkert med dem som redan är involverade. Genom att förenkla och sänka kostnaderna för verksamheten har internet också möjliggjort sofistikerade och omfattande propagandakampanjer som riktar sig till specifika målgrupper.

En betydande del av de virtuella miljöerna utgörs av forum som framför allt är medieorgan för våldsbejakande islamistiska extremistgrupper, och fungerar som nyhetsplats samt en källa till praktisk information och rådgivning. Forumen fungerar i synnerhet som en kanal där gruppen kan rikta sig till anhängare och andra intresserade med sitt budskap.³⁹ De utgör ett offentligt utrymme för anhängare i olika delar av världen, vilket gör att grupperna inte längre är beroende av traditionella medier såsom tv och tidningar för att nå ut till en publik.

Framför allt ger forumen offentlighet åt ledare eller viktiga ideologer, och kan exempelvis innehålla propagandafilmer på olika språk. En central del i denna typ av propaganda utgörs av romantiska skildringar av martyrskapet. Många gånger publiceras långa glorifierande biografier av personer som har anslutit sig till väpnade extremistgrupper och sedan har avlidit när de har genomfört våldshandlingar. Våldsromantiken är också påtaglig. Ofta publiceras bilder och filmer som skildrar attentat och offer för olika typer av våldshandlingar.

³⁸ Citatet är hämtat från ett samtal inom Säkerhetspolisens samverkan med personer ur ett intressentperspektiv.

³⁹ Ett exempel på ett sådant forum är al-Gimmah, som fungerat som nyhets- och kommunikationskanal för somaliska al-Shabaab. I en FN-rapport från mars 2010 beskrivs forumets påverkan på konflikten i Somalia. Se Report of the Monitoring Group on Somalia pursuant to Security Council resolution 1853 (2008), S/2010/91, s. 29 ff.

Utöver att forumen fungerar som en informationskanal erbjuder de en möjlighet för anhängare att bli kända för varandra. Då anhängare synliggörs på det här sättet skapar det möjligheter för personer som aktivt söker att rekrytera andra. Forumen erbjuder också en plattform för att nå ut med budskap eller bygga kontakter. Användare kan därmed – utan att nödvändigtvis vara en del av fysiska miljöer med kopplingar till terroristorganisationer – utbyta idéer med likasinnade och därmed uppleva sig som del av en rörelse med en gemensam identitet. På detta sätt kan forumen ha särskild betydelse som radikaliserande miljö för personer som radikaliserar mer eller mindre på egen hand (se även avsnitt 2.1.5).

4.6 Praktiska förutsättningar

Beroende på vilken handling man vill utföra så varierar givetvis de praktiska förutsättningarna enormt, såväl vad gäller kostnader som komplexitet. Det enklaste rent praktiskt är att försöka övertyga eller rekrytera andra, vilket i stort sett inte kräver andra förutsättningar än tillgång till en avskild fysisk eller virtuell miljö där det våldsbejakande budskapet kan föras fram när personen bedömts vara mottaglig för det (se avsnitt 4.2.1). Det mest komplicerade är oftast attentatsplanering.

För att en handling ska kunna genomföras måste det finnas en avsikt (utan vilken handlingen inte kan motiveras) och en förmåga. Beroende på vilken handling som avses kan förmåga innebära såväl fysisk kondition som språkkunskaper eller andra specialkunskaper (exempelvis att ha lastbilskörkort, lokalkännedom eller vapenträning). Kontakter och vissa ekonomiska resurser är exempel på förmågor som krävs nästan oavsett vad som ska utföras. Vanligtvis handlar det inte om några enorma summor, och personer finansierar ibland sina handlingar med hjälp av egna inkomster.

Dessutom måste det också finnas tillfälle (i form av access till ett objekt) och en möjlighet att agera. Hit kan exempelvis slutna forum på internet räknas, eftersom de erbjuder tillfällen att försöka övertyga och rekrytera andra.

4.7 Våldsbejakande islamistisk extremism i närliggande länder

I detta avsnitt ges en kort utblick över hur våldsbejakande islamistisk extremism yttrar sig i länder i Sveriges närområde. Länderna har valts utifrån geografisk närhet och generella kulturella likheter, samt för att

de har en öppet konstaterad förekomst av våldsbejakande islamistisk extremism. Informationen i avsnittet är enbart hämtad från allmänt tillgängliga, offentliga källor. Avsikten är inte att göra en formell jämförelse mellan olika länder, och är därför enbart inkluderade i illustrativt syfte.

4.7.1 Danmark

I likhet med Sverige bedöms den våldsbejakande islamistiska miljön i Danmark bestå av förhållandevis få personer. På samma sätt som i Sverige bedöms också det största hotet komma från personer som är födda och/eller uppvuxna i Danmark (CTA 2008a). En tredje likhet med Sverige är det potentiella hotet från personer som reser för att ansluta sig till utländska våldsbejakande islamistiska extremistgrupper och i deras regi delta i träningsläger och i vissa fall olagliga våldshandlingar (CTA 2010). I december 2009 utförde exempelvis en man som vuxit upp i Danmark ett självmordsattentat på ett hotell i Somalias huvudstad Mogadishu som krävde över 20 människors liv, däribland fyra ministrar från den somaliska övergångsregeringen (Somalisk minister dog efter attack 2010). Attentatsplanering och attentatsförsök har även ägt rum i Danmark, bland annat mot tecknaren Kurt Vestergaard i januari 2010 (CTA 2010). Dessutom förekommer finansiering av terrorism i och från Danmark. Det finansiella stödet går huvudsakligen till utländska grupper, men det förekommer även ekonomiskt stöd till våldsbejakande extremistaktiviteter i Danmark (CTA 2008b).

4.7.2 Norge

Liksom i Sverige och Danmark bedöms relativt få personer tillhöra våldsbejakande islamistiska extremistmiljöer i Norge. En förändring som i likhet med Sverige har skett de senaste åren är att våldsbejakande islamistiska nätverk och miljöer har blivit mer etniskt heterogena. Verksamheten är i stort sett inriktad på att stödja våldsbejakande islamistiska extremistgrupper i utlandet, oftast med en lokal eller regional agenda. Mer konkret innebär stödet att samla in och överföra pengar till utländska islamistiska extremistgrupper. Stödnätverken arbetar även med att sprida propaganda, bidra med förfälskning av identitetshandlingar samt bidra med material (PST 2010b). Den 8 juli 2010 greps i Norge tre personer misstänkta för förberedelse till terroristbrott. Ärendet uppges ha kopplingar till USA och Storbritannien och de tre personerna ska ha band till al-Qaida (PST 2010a).

4.7.3 Tyskland

Den tyska säkerhetstjänsten Bundesamt für Verfassungsschutz (BfV), bedömer i sin senaste årsrapport att det största hotet mot landets inre säkerhet fortfarande kommer från våldsbejakande islamistisk extremism.

En förändring som skett under senare år är att fler och fler av de aktiva personerna i våldsbejakande islamistiska nätverk är födda eller uppvuxna i Tyskland. Detta ligger i linje med den svenska situationen, där flertalet aktiva är födda eller uppvuxna i Sverige. I likhet med Sverige och Danmark finns också i Tyskland ett allvarligt problem med att personer reser för att ansluta sig till väpnade islamistiska extremistgrupper och delta i träning, och i vissa fall även utföra olagliga våldshandlingar. Under 2009 ökade antalet personer i våldsbejakande islamistiska miljöer som reste från Tyskland till Pakistan, och vissa av dem misstänks ha genomgått utbildning med koppling till terrorism i gränsområdet mellan Afghanistan och Pakistan. Det totala antalet personer som under de två senaste årtiondena har rest från Tyskland i syfte att genomgå utbildning med koppling till terrorism bedöms vara runt 200. För 65 av de 200 finns konkret information om att de ska ha slutfört utbildningen (BMI 2009).

4.7.4 Nederländerna

I Nederländerna har lokala nätverk som stödjer terroristaktiviteter inom landets gränser försvagats och visar en minskad aktivitet. Vissa nätverk har ändrat inriktning och fokuserar huvudsakligen på att stödja våldsbejakande extremism utanför Nederländerna, exempelvis genom att resa och ansluta sig till väpnade islamistiska extremistgrupper eller att stödja dessa grupper finansiellt. Precis som i Tyskland, men till skillnad från Sverige, har flertalet personer från Nederländerna rest till gränsområdet mellan Afghanistan och Pakistan. Under 2009 uppmärksammade dock den nederländska underrättelse- och säkerhetstjänsten Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD), att väpnade islamistiska extremistgrupper i Somalia får stöd från personer i Nederländerna. Somalia ses numera som ett möjligt och attraktivt resmål för de unga personer som vill ansluta sig till en utländsk våldsbejakande islamistisk extremistgrupp (AIVD 2010a).

Den nuvarande situationen i Nederländerna har förändrats i jämförelse med den för några år sedan, då en trend av ökande radikaliserings observerades i våldsbejakande islamistiska miljöer i landet. Denna utveckling tog sig bland annat uttryck i mordet på Theo van Gogh i november 2004. Sedan 2006 har emellertid hotet från dessa miljöer minskat trots förekomsten av nya upplevda kränkningar av islam, exempelvis Geert Wilders film *Fitna* och nederländsk militär närvaro i Afghanistan. Sannolikt beror utvecklingen på flera faktorer. De våldsbejakande islamistiska nätverken i Nederländerna har tidigare haft en mycket stark lokal förankring och existerat runt ett antal starka karismatiska ledarfigurer. Flera av dessa ledare har de senaste åren gripits, utvisats eller frivilligt lämnat landet, vilket påtagligt har minskat nyrekryteringen till nätverken. Moskées bedöms också ha blivit mer uppmärksamma på misstänkt radikaliseringsverksamhet och har offentligt tagit avstånd från sådan verksamhet (AIVD 2010b).

4.7.5 Storbritannien

Till skillnad från Sverige, men också från övriga länder i avsnitt 4.7, präglas den brittiska situationen av attentatsförsök och attentatsplanering riktade mot inhemska mål. I Storbritannien har över ett dusintal försök till terroristattentat i landet förhindrats sedan 2001. Hotet bedöms framför allt komma från al-Qaida och al-Qaida-relaterade grupper, samt grupper som delar al-Qaidas ideologi men saknar direkta kontakter. al-Qaida har bland annat rekryterat personer från Storbritannien som har genomgått träningsläger i Pakistan för att därefter återvända till Storbritannien och etablera nya nätverk. Attentatet mot Londons tunnelbana i juli 2005 var det första islamistiskt motiverade självmordsattentatet i Storbritannien och är ett exempel på brittiska gärningsmän som efter träning i Pakistan genomfört attentat på hemmaplan (Pursue prevent protect prepare 2009).

5 Vilken avsikt och förmåga att bedriva säkerhetsshotande verksamhet har aktörerna?

Säkerhetspolisen följer upp våldsbejakande islamistisk extremism eftersom den är ett exempel på säkerhetshotande verksamhet. För att ett hot ska föreligga måste en aktör (en person eller en grupp) ha både avsikt och förmåga. En aktör som har för avsikt att exempelvis begå ett attentat men saknar förmåga utgör inget hot. På samma sätt utgör en aktör som har förmåga att begå ett attentat inte heller ett hot om avsikten saknas. Genom att påverka avsikten eller minska förmågan hos aktörerna arbetar Säkerhetspolisen ständigt för att reducera de hot som bedöms föreligga. Det är ofta lättare att reducera en aktörs förmåga, exempelvis genom lagföring, men Säkerhetspolisen försöker även genom ett förebyggande arbete att påverka personers avsikt.

Fokus i detta kapitel ligger på beskrivningen av avsikt och förmåga hos de personer vars verksamhet beskrivs i rapporten. Dessutom redogörs för ett antal faktorer som bedöms kunna påverka avsikt och förmåga hos dessa personer samt för den aktuella hotbilden mot Sverige och svenska intressen avseende terrorism.

Det bör betonas att såväl avsikt och förmåga hos enskilda aktörer som den sammanvägda hotbilden mot Sverige och svenska intressen kan förändras hela tiden. Möjliga påverkansfaktorer utgörs både av händelser i personernas egna liv och i deras omgivning, lokalt och globalt. Förändringar i förmåga kan ta lång tid, medan avsiktsförändringar kan gå mycket snabbt. Det är således möjligt att situationen ser annorlunda ut om ett år, eller till och med om några månader. Det som sägs i detta kapitel är därmed den bedömning av avsikt, förmåga och hotbild som görs hösten 2010.

5.1 Aktörernas avsikt

Sammantaget bedöms den generella avsikten hos de personer som omfattas av rapporten vara att stödja väpnade islamistiska extremistgrupper utomlands (se avsnitt 4.2 för en närmare beskrivning av handlingar). För närvarande utgörs dessa grupper framför allt av al-Shabaab i Somalia och al-Qaida-relaterade grupper i Nordafrika, Irak och Afghanistan/Pakistan. Det innebär att de flesta inte utgör ett direkt säkerhetshot mot Sverige. Stödverksamhet är emellertid oundgänglig för att terrorism ska kunna uppstå, utvecklas och upprätthållas (Horgan 2008, s. 86). Den verksamhet som bedrivs i Sverige möjliggör alltså säkerhetshotande och samhällsfarliga aktiviteter. Detta ska inte förstås som att det saknas verksamhet som utgör ett direkt hot mot Sverige och svenska intressen, eller mot utländska intressen i Sverige. Denna verksamhet bedöms dock vara begränsad i sin omfattning.

5.1.1 Säkerhetshotande verksamhet i andra länder

Ett mindre antal personer i Sverige har som övergripande mål att med våld störta vissa regimer i muslimska länder som inte upplevs stå för vad dessa personer uppfattar som sann islam. Syftet är att därefter ersätta regimerna med ett nytt styre baserat på en viss tolkning av sharia. Dessa personer är att betrakta som centrala aktörer med relativt lång erfarenhet av att tillhöra den etablerade våldsbejakande islamistiska miljön. I en vidare krets är det huvudsakliga målet för den våldsbejakande verksamheten att det som betraktas som utländsk – ofta västerländsk – ockupation av muslimsk mark ska upphöra. De flesta aktörerna bedöms därmed ha för avsikt att på olika sätt antingen själva delta i (ett mindre antal personer) eller genom sin verksamhet stödja (ett större antal personer) säkerhetshotande verksamhet i andra länder.

Inom båda dessa grupper finns skilda uppfattningar om vilka mål som anses vara legitima och vilka som inte är det. Fler anser exempelvis att det är legitimt att använda våld mot militära mål än de som anser det legitimt att även använda våld mot civila. Andra anser att alla mål är legitima även om det innebär våld mot det egna landets medborgare, inklusive kvinnor och barn. Det finns också exempel på personer som har en avsikt att begå våld mot andra muslimer, till exempel personer som tillhör andra trosinriktningar. Detta reflekterar ett ofta förbisett faktum att det största hotet från våldsbejakande islamistisk extremism – globalt sett – riktas mot andra muslimer.

De personer som har rest och planerar att resa till konfliktområden bedöms ha en avsikt att ansluta sig till våldsbejakande islamistiska extremistgrupper i syfte att träna för eller delta i olagliga våldshandlingar. De har alltså för avsikt att själva bidra till och utföra våldshandlingar i syfte att uppnå den mottagande gruppens mål. Majoriteten av de personer som under senare tid har rest och lyckats ansluta sig till väpnade grupper bedöms för närvarande inte ha för avsikt att återvända till Sverige.

5.1.2 Säkerhetshotande verksamhet i Sverige

Det finns ett mindre antal personer som bedöms ha nått så långt i sin radikaliseringsprocess att de skulle kunna utveckla en avsikt att tillgripa våld och begå attentat i Sverige. Faktorer som kan påverka dessa personer att utveckla en sådan avsikt skulle exempelvis kunna vara händelser som upplevs som provocerande eller kränkande, antingen i personernas närhet eller i omvärlden. Det finns också ett fåtal personer som kan tänkas agera på initiativ eller uppdrag från personer utanför Sverige.

Ett antal personer i Sverige bedöms vara involverade i finansiering av våldsbejakande islamistisk verksamhet (se avsnitt 4.2.3). Bedömningen är att deras avsikt är att bidra till finansiering av våldsbejakande islamistisk extremism i bland annat Somalia och Irak. Denna avsikt gäller både ett generellt stöd till grupper och personer (exempelvis ekonomiska bidrag till fängslades eller avlidnas anhöriga) och ett mer specifikt stöd till enskilda personers resor eller säkerhetsshotande verksamhet i ett konfliktområde.

Hos vissa av de aktiva personerna i Sverige finns också en tydlig avsikt att utöka det egna nätverket genom att övertyga andra människor om det våldsbejakande budskapet och rekrytera nya medlemmar. Det kan handla om både generell rekrytering till nätverk i Sverige och rekrytering till särskilda uppdrag eller resor för att delta i olagliga våldshandlingar i utlandet.

5.2 Aktörernas förmåga

Det finns för närvarande ett litet antal personer i våldsbejakande islamistiska extremistmiljöer i Sverige som bedöms ha förmåga att utföra våldshandlingar i form av attentat. Det är mindre troligt att det finns personer som har förmåga att genomföra storskaliga attentat. Antalet personer som har förmåga att utföra våldshandlingar i mindre skala mot personer och egendom är större, men omfattar inte alla av de knappt 200 aktiva personerna.

5.2.1 Erfarenhet av våldsanvändning

Det finns belagd information om att ett antal personer i Sverige har erfarenhet från träning i bland annat vapenhantering och från strider i andra länder. Med träning avses inte här värnplikt, utan sådan strids- och vapenträning inklusive hantering av sprängmedel som syftar till att skapa förmåga att utföra terroristattentat. De flesta av dessa personer befinner sig i dagsläget utanför Sverige. I denna grupp finns också ett antal personer vars erfarenhet sträcker sig tillbaka till 1990-talet, varför den bedöms som mindre relevant. Relativt många av de aktiva personerna bedöms dock helt sakna eller endast ha låg förmåga när det gäller såväl träning som erfarenhet av strider och vapenhantering.

5.2.2 Ekonomisk förmåga

Viss ekonomisk förmåga finns hos flertalet av de aktiva personerna. Spännvidden bland dem är dock stor, och sträcker sig från dem med begränsad privatekonomi till dem med god tillgång till ekonomiska

medel genom exempelvis affärsverksamhet. God förmåga kan också innebära kontakter som kan tjäna som hjälp vid insamling av pengar, eller kontakter till distributionskanaler och penningförmedlare. Eftersom det oftast handlar om mindre summor, och insamling och förmedling av ekonomiska medel ofta sker enligt principen ”många bäckar små”, behöver inte ekonomisk förmåga innebära god tillgång till egna medel. Därför bedöms ett stort antal av de aktiva personerna ha åtminstone viss ekonomisk förmåga. En annan viktig aspekt av ekonomisk förmåga är förmågan att få andra människor att bidra till insamling av pengar. Personerna med denna förmåga spelar ofta på andras solidaritetskänsla och vilja att hjälpa människor som uppfattas vara i nöd, medan pengarna i själva verket kan användas för att stödja terroristverksamhet.

5.2.3 Kontaktnät och förmåga till anskaffning av material

De flesta av personerna med lång erfarenhet av våldsbejakande islamistiska extremistmiljöer i Sverige – i synnerhet de personer med internationell erfarenhet och som är att betrakta som återvändare, se avsnitt 4.3.5 – har tillgång till betydelsefulla kontaktnät. Dessa kontaktnät är både nationella och internationella. Ett mindre antal aktörer har även kontakter i kriminella grupper utanför den våldsbejakande islamistiska miljön och därigenom förmåga att anskaffa olika typer av utrustning, däribland vapen och sprängmedel. Därtill finns uppgifter som tyder på att våldsbejakande islamistiska nätverk samarbetar i större utsträckning än tidigare.

Det finns också direkta kontakter mellan personer i Sverige och personer på olika nivåer inom utländska terroristgrupper och nätverk (exempelvis al-Shabaab i Somalia och al-Qaida-relaterade grupper i gränsområdet mellan Afghanistan och Pakistan samt Irak och Nordafrika). Genom sina kontakter har dessa personer tillgång till ett brett spektrum av förmågor som gynnar verksamheten. Det kan exempelvis röra sig om kontakter som kan vara till hjälp för personer som vill resa utomlands och ansluta sig till en väpnad islamistisk extremistgrupp. Dessa personer kan då via egna eller andras kontakter få tillgång till kunskap om resvägar, människosmuggling och dokumentförfalskning, samt distributionskanaler för falska rese- och identitetshandlingar. Även när det gäller finansiering innebär kontaktnäten en möjlighet till distributionskanaler och mottagare av de insamlade medlen.

5.2.4 Förmåga att övertyga och rekrytera

Liksom när det gäller förmågan att få andra människor att vilja skänka pengar bedöms ett antal personer ha god personlig förmåga att knyta till sig och engagera andra. Dessa har ofta ansvar för att försöka rekrytera nya medlemmar. Förutom den personliga förmågan att knyta till sig människor har också ett antal personer tillgång till olika sorters plattformar för att sprida budskap och komma i kontakt med andra. Vissa personer har till exempel genom sin funktion eller yrkesroll både auktoritet och möjlighet att knyta personliga kontakter, eller har tillgång till föreningslokaler och liknande fysiska plattformar. Andra personer har tillgång till eller driver och administrerar webbplatser och andra internetbaserade forum, kanaler som är mycket värdefulla både i spridandet av det våldsbejakande budskapet och för rekrytering. Eftersom internationella kontakter och erfarenheter ofta ger en viss status och auktoritet är även detta att betrakta som en viktig förmåga avseende rekrytering av nya medlemmar.

5.3 Faktorer som bedöms påverka aktörernas avsikt och förmåga

Enligt den senaste utgåvan av Europols årliga terrorismrapport (TE-SAT 2010) konstateras att etno-nationalistiska eller separatistiska organisationer fortfarande ligger bakom en övervägande del av de genomförda terroristattentaten i EU. Samtidigt bedömer medlemsstaterna att islamistiskt motiverad terrorism utgör det största hotet, eftersom den generellt syftar till urskillningslösa attacker med stort skadeutfall. Sedan attentaten i London 2005 har inga islamistiskt motiverade attentat genomförts inom EU. Däremot har ett antal försök eller förberedelser till attentat avslöjats och avvärjts, varav flera i Storbritannien, Danmark och Tyskland. Tillsammans med ett ökat antal uttalade hot mot Europa i al-Qaidas retorik och propaganda visar attentatsförsöken bland annat på ett ökat fokus på Europa som mål för attacker med kopplingar till våldsbejakande islamistiska extremistnätverk. Det tilltänkta tillvägagångssättet i ett antal fall tyder också på att dessa aktörer inte längre enbart strävar efter spektakulära och storskaliga attacker utan även tillämpar småskaliga attentat utförda av enskilda gärningsmän.

Det finns en betydande variation på hur hotbilden avseende våldsbejakande islamistisk extremism ser ut i olika EU-länder, där en handfull länder bedöms ha en högre hotbild än övriga. Exakt hur hotbilden mot

Sverige och svenska intressen kommer att se ut och förändras framöver är omöjligt att säga. Det finns emellertid ett antal faktorer som bedöms kunna påverka hotet från våldsbejakande islamistisk extremism. Detta avsnitt beskriver några centrala faktorer som kan komma att påverka avsikten och/eller förmågan hos svenska aktörer. Dessa påverkansfaktorer förblir sannolikt giltiga de närmsta åren. Det bör dock understrykas att hotbilden gällande Sverige och svenska intressen avseende terrorism kan påverkas av såväl fler faktorer som av aktörer med annan ideologisk övertygelse.

5.3.1 Utländska erfarenheter och kontakter

Det allvarligaste potentiella hotet mot Sverige är de långsiktiga effekterna av att personer från Sverige väljer att resa utomlands för att ansluta sig till våldsbejakande islamistiska extremistgrupper, samt att i deras regi delta i träning och i vissa fall olagliga våldshandlingar.⁴⁰ Säkerhetspolisen bedömer att detta har ökat på senare tid och ser i nuläget inga tecken på att intresset för att ansluta sig till utländska grupper skulle vara på väg att avta. Under de senaste fem åren finns uppgifter om ett drygt trettio-tal personer som har rest från Sverige i detta syfte. Denna utveckling är också svår för Säkerhetspolisen att effektivt motverka. Svensk lag kriminaliserar inte deltagande i träningsläger om det inte går att påvisa att det är att betrakta som förberedelse eller stämpling till terroristbrott. De förebyggande samtal som Säkerhetspolisen har hållit i detta sammanhang har också visat på svårigheten att påverka personers avsikt.

Personer har rest från Sverige i syfte att ansluta sig till utländska väpnade islamistiska extremistgrupper åtminstone sedan 1990-talet, men konsekvenserna för hotbilden mot Sverige bedöms kunna bli allvarigare framöver. En orsak är att fler utländska grupper som tidigare främst drivit en lokal eller regional agenda allt mer börjar tillämpa argument från globala våldsbejakande islamistiska ideologier för att rättfärdiga den egna verksamheten. Det innebär att avsikten hos de svenskar som ansluter sig till dessa grupper riskerar att påverkas i riktning mot att fler arenor och fler mål uppfattas som legitima i kampen för att försvara islam (se avsnitt 1.4.3 och 4.1 för ytterligare diskussioner om mål och syften). Även förmågan kan givetvis höjas efter en vistelse i träningsläger.

Många av de svenskar som rest för att ansluta sig till utländska islamistiska extremistgrupper bedöms inte ha för avsikt att återvända till Sverige inom en överskådlig framtid, men de personer som väljer att återvända

⁴⁰ För en utförligare beskrivning av resande för att ansluta till våldsbejakande islamistiska extremistgrupper, se avsnitt 4.2.4.

bedöms kunna utgöra ett hot ur flera olika perspektiv. Dessa så kallade återvändare spelar ofta en särskild roll genom den status de får i våldsbejakande islamistiska kretsar. De fungerar i många fall som förebilder och inspiration för andra att själva resa iväg eller på annat sätt stödja våldsbejakande islamistisk extremism. En återvändare kan alltså, medvetet eller omedvetet, bidra till en mer omfattande stödverksamhet i Sverige. De kan också förmedla kunskap och kontakter mellan personer i Sverige och utländska våldsbejakande islamistiska extremistnätverk.

Ett omfattande kontaktnät kan i sig utgöra ett potentiellt hot eftersom befintliga kommunikationskanaler, som i dag främst används inom stödverksamhet, framöver skulle kunna användas även för attentatsplanering (om sådana avsikter skulle föreligga). Internationella erfarenheter visar att ett flertal attentat som utförts eller planerats inom EU under 2000-talet haft kopplingar till personer som deltagit i träningsläger hos våldsbejakande islamistiska extremistnätverk utanför Europa. Det innebär inte att alla som återvänder med sådana erfarenheter kommer att delta i attentatsplanering mot mål i Europa. En situation med fler återvändare som uppehållit sig hos utländska våldsbejakande islamistiska extremistgrupper bedöms dock kunna påverka hotbilden mot Sverige i negativ riktning.

5.3.2 Upplevda kränkningar av islam

Under hösten 2007 publicerades i Sverige teckningar som föreställde profeten Muhammed som rondellhund. Konstnären och chefredaktören för den tidning som först publicerade teckningarna utsattes för hot, i vissa fall från personer med koppling till våldsbejakande islamistiska miljöer. Teckningarna omnämndes i både nationella och internationella medier och frågan diskuterades också i forum på internet. Publiceringen uppmärksammades även av en högt uppsatt företrädare för al-Qaida i Irak, vilket medförde att Sverige för första gången som land nämndes i våldsbejakande islamistiska sammanhang. Sedan dess har flera fall av kontroversiella avbildningar av profeten Muhammed uppmärksammats i Sverige, senast under våren 2010.

Reaktionerna har riktats mot de personer som upplevts ligga bakom de olika avbildningarna, men även mot Sverige som land. I vissa fall görs ingen åtskillnad mellan de olika föremålen för kritik. Sammantaget tyder detta på att utländska våldsbejakande islamistiska aktörer sannolikt uppmärksammar Sverige och svenska intressen i högre grad än tidigare och att bilden av Sverige sannolikt har förändrats i negativ riktning. Sverige bedöms framöver i högre utsträckning kunna komma att förknippas med den schablonbild av ett land som kränker islam som gäller för ett flertal europeiska länder, bland annat Nederländerna och

Danmark. Detta kan komma att innebära fler hotfulla uttalanden mot Sverige och svenska intressen, vilket i sin tur skulle kunna påverka såväl svenska som utländska aktörers avsikt. I detta hänseende är det viktigt att inse att det är hur en händelse upplevs – och beskrivs – som är det väsentliga för utvecklingen av en eventuell hotbild, snarare än vad som verkligen har hänt.

5.3.3 Svenska militära insatser

Militära insatser i muslimska länder har varit pådrivande för att öka hotet i nationer som bidrar med militära trupper. De personer som ingår i underlaget för denna rapport uppvisar dock för närvarande ett begränsat intresse för de svenska militära insatserna. Den svenska trupp närvaron i norra Afghanistan förefaller inte bidra till ökad radikaliserings på något påtagligt sätt. Inte heller verkar Sveriges medverkan i militära insatser i Kosovo och utanför Somalias kust ha rönt något större intresse i våldsbejakande islamistiska miljöer i Sverige. Detta skulle dock kunna komma att förändras om svenska soldater eller andra som de samarbetar med på något sätt upplevs kränka islam eller muslimer.

5.3.4 Svensk politik

Våldsbejakande islamistiska nätverk i Sverige är generellt sett relativt ointresserade av svensk politik. I vissa andra europeiska länder befaras dock förekomsten av främlingsfientliga partier, liksom debatter om förbud mot minaretbyggen och ansiktstäckande klädesplagg, i förlängningen bidra till en ökad radikaliserings i våldsbejakande islamistiska miljöer. Framför allt handlar det om huruvida samhället och den offentliga debatten upplevs bli mer polariserade. En ökad polarisering kan förstärka känslan av diskriminering och stigmatisering hos utsatta grupper, vilket i sin tur kan bidra till att underlätta radikaliserings och rekrytering av enskilda personer till våldsbejakande miljöer.

5.4 Hotbilden mot Sverige och svenska intressen avseende terrorism

Historiskt sett har hotet mot Sverige och svenska intressen avseende terrorism varit lågt. Det har dock sedan flera år tillbaka funnits vissa undantag från den bedömningen, till exempel gällande svenska intressen i vissa länder och vissa utländska intressen i Sverige. Den 1 oktober 2010 meddelade Säkerhetspolisen att hotnivån när det gäller terrorism riktad mot Sverige höjts. Hotnivån höjdes ett steg, från lågt hot till förhöjt hot. Beslutet att höja hotnivån var baserat på under-

lag från Nationellt centrum för terrorhotbedömning (NCT),⁴¹ NCT gör kontinuerligt bedömningar av hotet mot Sverige och svenska intressen, vilket alltså kan leda till revidering av hotnivån.

Bedömningen av det förhöjda hotet mot Sverige baserades på under rättelseinformation om förändrad aktivitet inom vissa miljöer i landet, aktiviteter som bedöms vara riktade mot Sverige. Höjningen gjordes mot bakgrund av ett specifikt men inte omedelbart hot. Hotnivån i Sverige ligger dock fortfarande lågt jämfört med vissa andra länder i Europa. Det finns ingen information som tyder på ett ökat terroristhot riktat mot svenska intressen i övriga Europa.

Observera att avsnitt 5.4, till skillnad från rapportens övriga delar, inte är begränsat till att enbart omfatta våldsbejakande islamistisk extremism. Den hotnivå som anges gäller det generella hotet från terrorism och är inte nedbruten i olika ideologiska kontexter.

⁴¹ NCT är en permanent arbetsgrupp till Samverkansrådet mot terrorism (för mer information om Samverkansrådet se avsnitt 6.1.1). I NCT finns representanter för Försvarets radioanstalt, Militära underrättelse- och säkerhetstjänsten samt Säkerhetspolisen.

6 Hur kan radikalisering motverkas?

Som konstateras i kapitel 3–5 förekommer såväl radikaliserings som annan verksamhet inom våldsbejakande islamistiska miljöer i Sverige, samtidigt som hotet från personer i dessa miljöer inte bör överdrivas. Det innebär att åtgärder för att motverka våldsbejakande islamistisk extremism och radikaliserings bör prioriteras, och att fokus i arbetet bör ligga på förebyggande åtgärder i syfte att dessa företeelser inte ökar i omfattning. Åtgärder för att underlätta för människor att lämna våldsbejakande islamistiska miljöer (avradikalisering) kan komplettera det förebyggande arbetet, men bör i så fall både ske på initiativ och utföras av aktörer inom det civila samhället.⁴²

Säkerhetspolisen och övriga aktörer inom rättsväsendet arbetar efter ett tydligt och begränsat mandat när det gäller radikaliserings och kan därför bara bidra med enskilda pusselbitar – inte hela lösningen. Ett effektivt förebyggande arbete måste ske på olika nivåer. Det innebär att flera samhällsaktörer har en möjlighet och därmed ett ansvar att vara engagerade i arbetet för att förebygga och motverka radikaliserings.

I detta kapitel beskrivs först några exempel på svenska och internationella initiativ som visar på olika sätt att hantera behovet av att förebygga och motverka radikaliserings. Därefter följer förslag och önskemål om åtgärder inom detta område, framförda från två håll: dels från personer som talar ur ett intressentperspektiv (i egenskap av företrädare för muslimska intressen och enskilda praktiserande muslimer), dels från personer som talar ur ett professionsperspektiv (i egenskap av exempelvis forskare, poliser, utredare och projektledare). Avslutningsvis diskuteras verktyg och strategier för hur aktörer på olika nivåer och i olika funktioner i samhället kan bidra till att motverka radikaliserings.

6.1 Befintliga åtgärder

Regeringen har lagt ut två separata beställningar som syftar till att kartlägga befintliga initiativ för att förebygga och motverka våldsbejakande extremism, såväl i Sverige som internationellt. Ungdomsstyrelsen har fått i uppdrag att undersöka verksamhet som på olika sätt hjälper unga människor att lämna grupper som främjar våld och hot för att uppnå politiska mål (Regeringsbeslut IJ2009/2331/DEM). Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) har fått i uppdrag att göra en sammanställning av lokala åtgärder för att motverka och bemöta extremism (Regeringsbeslut IJ2009/2136/DEM). För en fullständig kartläggning och beskrivning av

⁴² Avradikalisering diskuteras närmare i avsnitt 2.1.6.

existerande initiativ hänvisas därför till dessa rapporter.⁴³ Exempelen i avsnitt 6.1 är hämtade från verksamhet som Säkerhetspolisen sedan tidigare känner till eller fått kännedom om under arbetet med denna rapport.

6.1.1 Initiativ i Sverige

I Sverige har regeringen tagit fram en nationell strategi för att möta hotet från terrorism (Regeringens skrivelse 2007/08:64), men till skillnad från vissa andra länder har Sverige inte någon nationell strategi för att motverka fenomenet extremism eller radikaliseringsom sådant.⁴⁴ Trots att en majoritet av de personer som radikaliserats eller är aktiva inom våldsbejakande islamistisk extremism har en anknytning till någon av storstadsregionerna Stockholm, Göteborg och Malmö känner inte Säkerhetspolisen till något lokalt eller regionalt förebyggande arbete som är specifikt inriktat på våldsbejakande extremism. Alla tre storstäder arbetar emellertid aktivt med brottsförebyggande åtgärder, ofta med fokus på ungdomsbrottslighet och/eller organiserad brottslighet och kriminella gäng. Nedanstående exempel består därför av nationella verksamheter som utförs av statliga myndigheter eller aktörer i det civila samhället, och som är mer eller mindre inriktade på att förebygga och motverka våldsbejakande extremism. Det ska understrykas att detta inte utgör någon heltäckande beskrivning av förebyggande och motverkande åtgärder i Sverige. Exempelen står heller inte i någon särskild ordning och ska inte uppfattas som åtgärdsrekommendationer.

Samverkansrådet mot terrorism

Samverkansrådet mot terrorism är ett samarbete mellan fjorton svenska myndigheter med syfte att stärka Sveriges förmåga att motverka terrorism.⁴⁵ Samverkansrådet skapades på initiativ av Säkerhetspolisen, vars generaldirektör är sammankallande och leder rådets arbete. Det första mötet hölls i februari 2005. Arbetet består bland annat av att ta fram handlingsplaner för olika händelser för att på så sätt stärka myndighetssamverkan inom området.

⁴³ Ungdomsstyrelsen (2010). *Avhopparverksamhet: Ungdomsstyrelsens analys och förslag på hur samhället kan stödja unga avhoppare*; Sveriges Kommuner och Landsting (2010). *Lokala insatser mot våldsbejakande politisk extremism: en exempelskrift*.

⁴⁴ Ett närliggande exempel är Danmark, vars handlingsplan beskrivs närmare i avsnitt 6.1.2.

⁴⁵ Ekobrottsmyndigheten, Försvarets radioanstalt, Försvarsmakten, Kriminalvården, Kustbevakningen, Migrationsverket, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, Rikspolisstyrelsen, Strålsäkerhetsmyndigheten, Säkerhetspolisen, Totalförsvarets forskningsinstitut, Transportstyrelsen, Tullverket och Åklagarmyndigheten.

Under 2010 har Samverkansrådet framför allt ägnat sig åt utvecklingsarbete mot bakgrund av EU:s strategi för att motverka terrorism samt regeringens nationella strategi för att möta hotet från terrorismen. Målet med utvecklingsarbetet är att förbättra myndigheternas samlade förmåga att:

- Förebygga rekrytering till terrorism
- Avvärja hot från befintliga aktörer
- Skydda mot terrorism
- Hantera konsekvenserna av ett terroristattentat.

När det gäller verktyg och strategier för att motverka radikaliseringsarbete är det främst Samverkansrådets strategiarbete om att förebygga rekrytering till terrorism som är intressant. I det konstateras att en förutsättning för att terroristattentat ska kunna ske är att människor anammar våldsbejakande ideologier och är beredda att stödja eller utöva ideologiskt motiverat våld. Syftet med det förebyggande arbetet är därför att parallellt försöka minska dels etablerade våldsbejakande aktörers förmåga att rekrytera, dels den potentiella rekryteringsbasen. Människor som redan är våldsbejakande ska alltså få svårare att knyta till sig nya anhängare, och färre människor ska bli mottagliga för och lockas att närma sig våldsbejakande ideologier.

Säkerhetspolisens kontaktverksamhet

Säkerhetspolisen har bedrivit en öppen kontaktverksamhet sedan 2003. Målet med verksamheten är att skapa direkta kontakter med strategiskt viktiga aktörer på det lokala planet såsom närpolis, stadsdelsnämnder och föreningar. Ett särskilt syfte är också att skapa goda relationer till Sveriges praktiserande muslimer. I kölvattnet av terroristattacker den 11 september 2001 och de fördomar som många muslimer då mötte – och fortfarande möter – är avsikten att visa att Säkerhetspolisen finns till för alla och är en naturlig samarbetspartner. Förhoppningen är att kontaktverksamheten ska leda till en dialog som i förlängningen ska kunna bidra till att motverka en eventuell framväxande radikaliserings- och extremism.

Initialt bedrevs kontaktverksamheten i liten skala, och de första kontakterna togs med muslimska paraply- och riksorganisationer. Över tid och genom långsiktigt förtroendeskapande åtgärder sker i dag regelbundna möten med både riksorganisationer och lokala församlingar såväl i Stockholm som i övriga landet (med utgångspunkt i Säkerhetspolisens regionala verksamhet i Umeå, Uppsala, Örebro, Göteborg och Malmö).

Inom kontaktverksamheten bedrivs också ett aktivt arbete för att öka kunskapen om islam inom Polisen. Närpolisen, lokala beslutsfattare och andra berörda myndigheter uppmuntras också till att öka sina egna kontakter med muslimska grupper för att på detta sätt skapa en bättre dialog.

Kontaktverksamheten innebär en möjlighet för Säkerhetspolisen att utbyta kunskap med viktiga samarbetspartner. Den bidrar till att besvara frågor och undvika missförstånd, vilket är en del av ett förebyggande arbete i breda termer. Erfarenheten visar att det är viktigt att Säkerhetspolisen även kan erbjuda konkret stöd och hjälp i olika frågor och därmed visa att samarbetet bygger på mer än bara ord. Genom ett långsiktigt förtroendeskapande och relationsbyggande arbete med företrädare för muslimska organisationer hoppas Säkerhetspolisen skapa ett klimat där radikaliserings- och våldsbejakande extremism i samverkan kan förebyggas.

Center för information om destruktiva subkulturer (CIDES)

Projektet CIDES drivs på Fryshuset i Stockholm. Målet är att sprida kunskap om så kallade destruktiva subkulturer i syfte att förebygga att de uppstår, samt att minska rekryteringen till och underlätta avhopp från dessa miljöer. Till destruktiva subkulturer räknas till exempel våldsbejakande extremism, kriminella gäng och fotbollsfirmor (det vill säga våldsamma grupper inom supporterklubbar).

Projektet har bland annat startat ett nätverk med representanter från exempelvis Socialstyrelsen, Polisen, Kriminalvården, skolor och universitet samt beslutsfattare som arbetar med ungdomsfrågor på olika nivåer. I nätverket kan dessa personer utbyta erfarenheter, tillsammans identifiera problem och arbeta för att hitta lösningar.

Dessutom har ungdomar involverats i arbetet genom upprättandet av tre ungdomsråd i Stockholm, Göteborg och Malmö. Syftet med ungdomsråden är att ungdomar från utsatta miljöer – från vilka medlemmar i destruktiva subkulturer ofta rekryteras – själva ska konkretisera och formulera de problem som de upplever i sin vardag samt komma med förslag på hur de anser att problemen ska åtgärdas.

Avhopparverksamheter

På Fryshuset bedrivs även andra projekt för att motverka rekrytering och underlätta avhopp från olika våldsbejakande miljöer. Det äldsta och därför sannolikt mest kända är Exit, vilket bygger på ett norskt initiativ och har funnits sedan 1998. Exit syftar till att underlätta avhopp från vit makt-miljöer genom att ge konkret stöd till unga personer som vill lämna dessa grupper. Det görs bland annat genom att ställa upp med kontaktpersoner, assistans i kontakt med myndigheter och hjälp med

att lägga grunden till en ny identitet. Exit arbetar dessutom med rådgivning och utbildning av yrkesgrupper som arbetar med ungdomar, samt med att stötta och handleda föräldrar till ungdomar som är aktiva inom vit makt-miljöer. Flera personer som arbetar med projektet har själva en bakgrund inom dessa miljöer.

Passus är ett syskonprojekt till Exit som med hjälp av samma metod vill underlätta för människor att lämna kriminella gäng, stödja återanpassningen till samhället och förebygga att unga människor hamnar i kriminalitet. Detta sker bland annat genom att stötta de anhöriga. Även här finns medarbetare med egen erfarenhet, i det här fallet från organiserad brottslighet. En annan organisation som i viss utsträckning kan tillhandahålla avhopparstöd är den ideella föreningen Kriminellas revansch i samhället (KRIS) som erbjuder ett nytt socialt nätverk till missbrukare och kriminella som vill leva drogfritt och hederligt.

Hjälpkällan och Föreningen Rädda Individen (FRI) är exempel på föreningar som riktar sig till människor som vill lämna slutna religiösa rörelser. Ur ett brottsförebyggande perspektiv är det stor skillnad mellan dessa rörelser och kriminella gäng eller våldsbejakande extremistnätverk. Eftersom övertygande- och värningsprocesserna ofta uppvisar stora likheter med andra former av extremism är det emellertid av intresse att lära från insatser för att förebygga rekrytering till religiös extremism. Dessa föreningar erbjuder framför allt stöd och hjälp till avhoppare, men arbetar även med informationsspridning och stöd till anhöriga. På samma sätt som i Exit och Passus har också många av medarbetarna själva en bakgrund inom en sluten religiös rörelse.

6.1.2 Internationella initiativ

På samma sätt som de svenska exemplen inte utgör någon heltäckande beskrivning syftar inte heller följande framställning till en fullständig kartläggning av internationella initiativ för att motverka radikaliseringsprogram. Ett försök till en sådan kartläggning gjordes i en FN-rapport från 2008, där program och initiativ för att motverka radikaliseringsprogram och extremism beskrevs utifrån enkätsvar från ett drygt trettiotal medlemsländer (CTITF 2008). Baserat på de svar som kom in identifierade rapportförfattarna elva åtgärdsteman: samarbete med det civila samhället, program inriktade mot fängelser, utbildning, främjande av interkulturell dialog, hantering av sociala och ekonomiska ojämlikheter, globala program för att motverka radikaliseringsprogram, åtgärder för att motverka radikaliseringsprogram med hjälp av internet, förändrad lagstiftning, rehabiliteringsprogram, informationsspridning samt utbildning av myndigheter som genomför åtgärder för att motverka radikaliseringsprogram.

I detta avsnitt kommer tre av dessa åtgärdstyper att beskrivas närmare: nationella handlingsplaner, utbildningsinsatser för särskilt berörda yrkesgrupper samt rehabiliteringsprogram. Detta urval ska inte uppfattas som en rekommendation av dessa åtgärder framför andra, utan är enbart ett sätt att visa på olika typer av verktyg och strategier.

Nationella handlingsplaner – Danmark och Storbritannien

Den danska handlingsplanen *A common and safe future* kom ut i januari 2009 och syftar till att förebygga att radikaliserings och extremistiska uppfattningar sprids bland ungdomar (Government of Denmark 2009). Den innehåller ett stort antal initiativ fördelade på sju övergripande områden, däribland direktkontakt med unga, dialog och upplysning, insatser i utsatta bostadsområden samt insatser i fängelser. Bland initiativen märks bland annat ett större fokus på radikaliserings inom SSP-samarbetet (skola, socialtjänst och polis, vilka ofta beskrivs som nyckelaktörer inom brottsförebyggande arbete generellt), ökade ansträngningar för att motverka diskriminering, stärkt demokratiutbildning, insatser i utsatta bostadsområden och samarbete med idrottsföreningar i dessa områden.

Danmark utsågs redan 2008 av EU:s kontraterrorismkoordinator Gilles de Kherchove att vara det ledande landet i unionen avseende avradikalisering. Detta ansvar innebär bland annat att samla och sprida kunskap om avradikalisering. 2009 startades ett projekt om riktade insatser för avradikalisering, vilket är en del av genomförandet av det första initiativet i Danmarks handlingsplan. Projektet (som till övervägande del är finansierat av EU-kommissionen) drivs av det danska departementet för flykting-, invandrings- och integrationsfrågor, i samarbete med Köpenhamns och Århus kommuner, Östjyllands polis och den danska säkerhetspolisen PET. Syftet med projektet är att utveckla individanpassade verktyg som kan ge unga människor stöd att lämna extremistmiljöer. Den del av projektet som PET ansvarar för ska ta fram en modell för hur säkerhetstjänsten kan hålla förebyggande samtal med unga människor i extremistmiljöer, medan övriga deltagare ansvarar för att utveckla ett mentorskapsprogram.

Storbritanniens handlingsplan *Preventing violent extremism – winning hearts and minds* kom ut i april 2007 och syftar till att stärka samverkan med det muslimska samhället och därigenom isolera, förhindra och bekämpa våldsbejakande extremism (Department for Communities and Local Government 2007). Den brittiska handlingsplanen utgör på många sätt ett exempel på en gräsrotsstrategi, eftersom flertalet av förslagen härrör från lokala aktörer som själva kommer i kontakt med radikaliserings-tendenser i sitt arbete eller sin omgivning.

Stora delar av det lokala förebyggande arbetet i Storbritannien har emellertid kritiserats för att inte ha uppnått önskade resultat.⁴⁶ Enligt kritikerna har skattemedel slösats bort på irrelevanta eller ofokuserade projekt, antingen beroende på att syftet med det förebyggande arbetet har missförstått eller beroende på bristande vilja och kapacitet på lokal nivå. Arbetet har dessutom fått mycket kritik för att det har bidragit till att stigmatisera och stöta bort Storbritanniens muslimer, eftersom insatser som är inriktade på att generellt förbättra den sociala situationen paketeras som en del av ett kontraterrorismarbete. För närvarande genomgår därför det förebyggande arbetet i Storbritannien en översyn, och en uppdaterad kontraterrorismstrategi kommer att publiceras i januari 2011. Redan nu aviseras att översynen bland annat kommer att resultera i en tydlig uppdelning mellan rent brottsförebyggande åtgärder (vilka inrikesministeriet även fortsättningsvis kommer att ansvara för) och åtgärder för att förbättra integrationen (vilka kommer att ledas av lokala myndigheter).

Utbildningsinsatser för särskilt berörda yrkesgrupper – närpolis och fängelsepersonal

Community Policing and Prevention of Radicalisation and Terrorism (COPPRA) är ett samarbetsprojekt mellan flera europeiska länder, och finansieras av EU och Belgien. Initiativet till COPPRA uppkom vid ett möte inom Terrorism Working Group (TWG)⁴⁷ och arbetet genomförs under belgisk ledning av ett antal EU-länder, däribland Sverige. Projektet tar inte bara sikte på religiös extremism utan även höger- och vänstergrupper samt andra ideologiskt motiverade organisationer som kan tänkas använda våld för att uppnå sina mål.

I den första fasen var målet för COPPRA att skapa ett verktyg för poliser i yttre tjänst för att upptäcka tidiga tecken på radikalisering, att för detta ändamål utveckla en utbildningsmanual samt att identifiera goda exempel från olika länder. Vid ett möte i Antwerpen i september 2010 presenterades ett utbildningspaket innehållande bland annat en beskrivning av radikaliseringsprocesser och information om hur man kan skapa relationer till det lokala samhället. Målen för den första fasen av projektet bedömdes då ha uppnåtts. Materialet ska nu översättas till EU:s officiella språk, och kommer att distribueras till medlemsländerna kring årsskiftet 2010–2011. Vid samma möte initierades även ett upp-

⁴⁶ Se till exempel utskottsrapporten från det brittiska underhuset *Preventing violent extremism* (2010).

⁴⁷ TWG är en arbetsgrupp inom Europeiska unionens råd som hanterar terrorismfrågor inom Europa. Sammansättningen av TWG:s delegater varierar. I Sveriges fall kommer representanterna i TWG från Säkerhetspolisen.

följningsprojekt – COPPRA II – där arbetet går in i en genomförandefas. Projektet syftar till att utbilda fem till sex nationella instruktörer från varje land för att de sedan ska kunna utbilda poliser i sina respektive hemländer. Sverige kommer sannolikt att medverka i detta uppföljningsprojekt genom Rikspolisstyrelsen och Säkerhetspolisen.

Under 2008 genomfördes ett trilateralt projekt i samma anda som COPPRA vid namn Violent Radicalisation – Recognition of and Responses to the Phenomenon by Professional Groups Concerned. Projektet drevs av Frankrike, Tyskland och Österrike med syfte att ta fram en handbok om radikaliserings till våldsbejakande extremism i fängelser. Handboken ska kunna användas av EU:s medlemsländer för att utbilda personal som arbetar i och omkring fängelsemiljöer för att de ska kunna identifiera samt bemöta tecken på radikaliserings i fängelser. Handboken ska vara ett levande dokument och på samma sätt som när det gäller COPPRA:s utbildningspaket bestämmer varje enskilt land om och hur de vill använda materialet. Sverige deltog genom Kriminalvården och Säkerhetspolisen i flera av de konferenser som anordnades i samband med framtagandet av handboken.

Rehabiliterings- och återanpassningsprogram

I flera länder – däribland Saudiarabien, Singapore och Malaysia – finns statliga program som erbjuder bland annat psykoterapi, yrkesutbildning och religiös utbildning till personer som deltagit i våldsbejakande islamistisk extremism. Flera av dessa program har influerats av Saudiarabiens avradikaliseringensinitiativ, eftersom saudiska rehabiliterings- och återanpassningsprogram är de som pågått längst (sedan 2004) och är de mest välfinansierade (Boucek 2008, s. 3). Målet är att de som deltar i dessa program ska avradikaliseras och samtidigt få hjälp att återvända till och integreras i samhället, samt att motverka att en ny generation radikaliserar. Åsikterna går dock isär om hur effektiva dessa program är generellt.

I Saudiarabien har man valt en strategi som går ut på att genom fördjupade kunskaper i islam motverka det ideologiska budskap som våldsbejakande islamistiska extremistgrupper sprider. Ett annat viktigt element i avradikaliseringensprogrammen, förutom undervisning i islam, är psykologistudier. Budskapet är att deltagarna blivit vilseledda av personer som förvrängt islam (Boucek 2008, s. 4, 12). Avradikaliseringensinsatserna i Saudiarabien fokuserade initialt på fångar som bedömdes dela en våldsbejakande islamistisk ideologi, men som inte själva varit direkt delaktiga i terroristbrott. Den ursprungliga målgruppen har sedan dess utvidgats till att även inkludera saudiska medborgare som suttit fängslade

på Guantanamo basen samt återvändare med erfarenhet av strider och olagliga våldshandlingar i Irak (Porges 2010).

De delar i avradikaliseringsarbetet som främst sysslar med återanpassning till samhället erbjuder även hjälp att söka eller återfå tidigare jobb. Den sociala hjälpen kan också innebära att fångarnas familjer får ekonomiskt stöd medan familjeförsörjaren sitter i fängelse, för att inte extremistnätverk ska ges möjlighet att erbjuda den hjälpen (Boucek 2008, s. 15, 19–20). Över tid har även deltagarnas familjer involverats allt mer för att de ska bidra till att förhindra återfall i extremistisk verksamhet efter att deras familjemedlem har frigivits (Porges 2010).

Saudiarabiens avradikaliseringsarbete har fått både ris och ros i omdöme. I juni 2010 medgav det saudiska inrikesministeriet att runt 25 av de 120 före detta Guantanamo fångarna som har genomgått programmet har återupptagit våldsbejakande islamistisk extremistverksamhet efter frigivningen. 11 av dem som återfallit bedöms ha tagit sin tillflykt till Jemen och anslutit sig till al-Qaida på Arabiska halvön. Samtidigt bedömer saudiska myndigheter att den sammantagna andelen programdeltagare som återfallit till våldsbejakande extremism enbart ligger mellan 10 och 20 procent. I dagsläget är det dock fortfarande för tidigt att uttala sig om långsiktiga effekter av programmet (Wagner 2010; Porges 2010).

6.2 Önskemål och tankar kring åtgärder

I detta avsnitt redogörs för vilka åtgärder som efterfrågas utifrån ett intressentperspektiv och ett professionsperspektiv.⁴⁸ Först beskrivs de önskemål och tankar kring åtgärder som har framkommit i de samtal om våldsbejakande islamistisk extremism och radikaliserings som har hållits med företrädare för muslimska intressen och enskilda praktiserande muslimer. Därefter presenteras önskemål och tankar som framförts dels av deltagarna vid Säkerhetspolisens workshop, dels i rapporter och utredningar. Det ska påpekas att de önskemål och förslag som presenteras i avsnitt 6.2 bygger på förslagsställarnas egen verklighetsbeskrivning och delas inte nödvändigtvis av Säkerhetspolisen. Att inkludera fler förslag än enbart dem som förespråkas av Säkerhetspolisen är emellertid väsentligt då det synliggör de åsikts- och perspektivskillnader som till viss del präglar debatten om dessa frågor.

⁴⁸ För mer information om Säkerhetspolisens externa samverkan under arbetet med rapporten, se avsnitt 1.2.3.

6.2.1 Från ett intressentperspektiv

En av de frågor som diskuterats inom Säkerhetspolisens samverkan med personer ur ett intressentperspektiv är vilka verktyg och åtgärder som de skulle vilja att olika instanser i samhället vidtar för att motverka radikaliserings. Andra frågor som har diskuterats är huruvida svenska praktiserande muslimer bör vara delaktiga i arbetet mot en eventuell radikaliserings, samt om någon annan än praktiserande muslimer kan arbeta aktivt mot radikaliserings på ett bra sätt.

De förslag, önskemål och synpunkter som framfördes av en majoritet av mötesdeltagarna grupperas och sammanfattas i nedanstående rubriker.

Motverka utanförskap

I många samtal lyftes betydelsen av att motverka segregation och utanförskap eftersom dessa faktorer uppfattas öka sannolikheten för att människor radikaliseras. Genom en ökad integration skulle därför radikaliserings kunna förebyggas och motverkas.

Utanförskapet i segregerade förortsmiljöer med stor arbetslöshet anses generellt utgöra en grogrund för radikaliserings genom att ungdomar blir lättpåverkade och hatiska. Personer inom våldsbejakande islamistiska grupper får därmed lättare att rekrytera ungdomar. Flera personer anser därför att ett ökat antal fritidsgårdar och ökade stödresurser till dem, särskilt i förorter, är en viktig åtgärd som skulle kunna förebygga och motverka radikaliserings. Det är även viktigt att anställa personal med möjlighet att nå ut till ungdomarna.

Det upplevs också som nödvändigt att skapa fler jobb, eftersom arbetslöshet anses kunna leda till ett utanförskap som riskerar att utmynna i radikaliserings. Invandrare, både män och kvinnor, måste få bättre möjligheter att komma in på arbetsmarknaden. Fler arbeten, särskilt bland ungdomar, ses som en nyckelfaktor när det gäller att motverka radikaliserings.

Mötesdeltagarna talar också mycket om bostadspolitik och vikten av att alla invandrare inte samlas på ett ställe. Människor måste kunna flytta från invandrartäta områden, och det ansågs att de berörda kommunerna har ett ansvar för att se till att det är möjligt.

Skola och utbildningsväsende

Skolan anses vara den kanske enskilt viktigaste integrationsfrämjande plattformen. En majoritet av mötesdeltagarna anser att skolan är en ytterst viktig aktör när det gäller att förebygga och motverka radikalise-

ring, eftersom insatser antas vara mer effektiva ju tidigare de sätts in. När det gäller vilken roll skolan bör ha skiljer sig dock åsikterna åt. Vissa anser att religiösa friskolor är ett viktigt redskap i motverkandet av radikaliserings eftersom eleverna där från unga år får lära sig vad islam innebär. Andra anser att de bör förbjudas eftersom de motverkar integration i det svenska samhället och därmed i förlängningen kan leda till radikaliserings.

Generellt anser emellertid de flesta av mötesdeltagarna att bättre kunskap om islam kan förebygga och motverka radikaliserings. Flera påpekade i det sammanhanget att läromedel i svenska skolor innehåller undermålig information om islam. Genom att förbättra kvaliteten på undervisningen minskas risken för att ungdomar längre fram lockas av rekryterare som använder sig av religiösa argument. Ett förslag är att bjuda in skolelever och studenter vid universitet och högskolor till moskéer i syfte att lära dem grunderna om islam.

Ökade resurser till skolan anses också kunna minska risken för att skolan blir en framtida plattform för rekrytering. Mötesdeltagarna anser att det måste finnas en kontinuitet i satsningen på skola och utbildning. Alla barn måste få känna att de har samma värde, oavsett religion eller etnisk tillhörighet. Misslyckanden i skolan anses även kunna leda till att ungdomar blir mer mottagliga för rekrytering. Kunskaper i svenska språket är också viktigt för att öka integrationen och därmed minska risken för att ungdomar radikaliserars.

Även utbildning för imamer diskuterades under mötena. Många är överens om att det bör finnas en imamutbildning i Sverige som säkerställer kunskaper i det svenska språket och svensk lagstiftning, i kombination med en gedigen religiös utbildning.

Informationssatsningar

Även mer generellt efterlyser mötesdeltagarna ökade satsningar på information och utbildning. Okunskap leder ofta till rädsla för det som är främmande. Många svenskar som inte själva är muslimer saknar kunskap om islam, vilket gör att risken för missförstånd ökar. Många mötesdeltagare upplever det som problematiskt att debatten ofta är fokuserad på vad som skiljer muslimer från icke-muslimer, när det egentligen finns fler likheter än skillnader. Utomstående bristande kunskap om religionen kan då förstärka muslimers känsla av utanförskap. Förslag som framfördes i detta sammanhang är därför att låta muslimer föreläsa om islam på exempelvis arbetsplatser, skolor, kommuner och landsting.

Mötesdeltagarna ansåg även att svenska myndigheter och personer som arbetar med ungdomar behöver få förbättrad kunskap om våldsbejakande grupper. Många av dem ser inte radikaliserings som något större problem, och förefaller inte heller vara medvetna om hur farligt det kan vara. Det är inte förrän det händer något som de reagerar och då kan det vara för sent.

Ett annat förslag är att översätta utländskt material på internet som exempelvis förklarar varför självmordsattentat är fel enligt islam. I dagsläget är det mycket lätt att hitta material på olika webbplatser som på ett förenklat sätt hyllar självmordsattentat. Genom att tillgängliggöra material som visar på motsatsen skulle man kunna nå ut till och förhoppningsvis påverka många ungdomar. Muslimska föreningar kan också skapa forum, bland annat på internet, där ungdomar öppet kan diskutera och ventilera även radikala åsikter.

Fler exempel på önskade informationssatsningar rör invandrades behov av samhällsinformation generellt och information om socialtjänsten och det svenska rättssamhället specifikt. Många som lever i förorter har bristande kunskap om hur samhället fungerar, vilket kan leda till missförstånd. I detta sammanhang exemplifierades med att många människor med invandrarbakgrund själva är rädda för polisen, vilket leder till att deras barn kan göra vad de vill utan att föräldrarna vågar be myndigheterna om hjälp att ta tag i problemen. Invandrare får en viss samhällsinformation när de kommer till Sverige, men eftersom den ges i ett tidigt skede är det svårt att uppfatta allt som är viktigt. Därför framfördes önskemål om uppföljning och vidareutbildning inom detta område.

Massmedier

Massmedierna uppfattas ha en viktig roll när det gäller att motverka radikaliserings. Det upplevs som att medierna enbart rapporterar negativa aspekter av islam och muslimer, vilket leder till frustration och en känsla av utanförskap främst bland ungdomar. Mötesdeltagarna efterlyste därför en mer nyanserad medierapportering som även skildrar förorterna i positiv bemärkelse och inte bara lyfter fram det negativa. Ett konkret förslag är att medierna porträtterar goda förebilder, exempelvis före detta brottslingar som har lyckats lämna det kriminella livet bakom sig eller personer från förorter som lyckats väl i livet. Ett annat förslag är att medierna håller kontinuerlig kontakt med muslimska föreningar och inte bara i samband med händelser som ger stor medial uppmärksamhet åt islam och muslimer.

Muslimska aktörer

Beträffande vem eller vilka som kan och bör arbeta mot radikaliseringsanser de flesta mötesdeltagare att muslimska företrädare absolut bör vara delaktiga. Åsikterna gick däremot isär angående huruvida arbetet bör skötas enbart av svenska muslimer eller i samarbete med andra aktörer.

Några ansåg att arbetet får större legitimitet om det utgår från muslimerna själva. Om religiösa argument används av personer som inte är praktiserande muslimer förlorar de sin legitimitet och riskerar i värsta fall att få motsatt effekt. En möjlighet är att föra öppna diskussioner i samband med fredagsbönen, då tusentals muslimer varje vecka deltar. De budskap som imamerna för fram får därmed mycket stor spridning. Ett problem som många lyfte fram är att de flesta imamer arbetar ideellt och att de därför inte har så mycket tid att ägna åt arbete mot radikaliserings.

Andra anser det viktigt att muslimska och övriga aktörer i det svenska samhället samarbetar, och att alla har en skyldighet att motarbeta radikaliserings. Även andra trossamfund än de muslimska bör arbeta mot radikaliserings, och risken för stigmatisering minskar om olika trossamfund arbetar tillsammans. Mötesdeltagarna önskar också en ökad förståelse från politikerna för att de muslimska föreningarna arbetar mot samma mål som svenska myndigheter, men att de saknar tillräckliga resurser. Flera företrädare för muslimska intressen säger sig ha ett gott samarbete med svenska myndigheter men uttrycker en frustration över att samarbetet många gånger sker endast på initiativ av de muslimska företrädarna. Särskilt viktiga upplevs kontakter mellan muslimska företrädare och sociala instanser vara, och de bör allra helst etableras innan problem uppstår.

I detta sammanhang nämndes också Säkerhetspolisens kontaktverksamhet i positiva ordalag. Vissa framförde dock åsikten att det känns märkligt, och ibland även stigmatiserande, att den enda kontakten mellan muslimska föreningar och svenska myndigheter sker just med Säkerhetspolisen.

6.2.2 Från ett professionsperspektiv

Även deltagarna vid den workshop som Säkerhetspolisen arrangerade diskuterade vad som kan och bör göras för att motverka radikaliserings, samt vilka aktörer som kan och bör leda och ansvara för arbetet med att förebygga och motverka radikaliserings. Workshopdeltagarna representerade yrkeskategorier och specialistkompetenser som på olika sätt är relevanta för dessa frågor. De förslag som fördes fram i diskussionerna har i detta avsnitt kompletterats med idéer och tankar från skriftliga

källor i form av utredningar, rapporter, artiklar etc. Om källhänvisning saknas betyder det att förslagen framfördes muntligen vid workshopen. De förslag, önskemål och synpunkter som framförts av ett flertal personer och skriftliga källor har grupperats och sammanfattats i nedanstående rubriker.

Skola och utbildningsväsende

Skolan beskrivs även ur ett professionsperspektiv som den arena där det är lättast och mest effektivt att arbeta förebyggande. Alltför många ungdomar misslyckas i skolan, och skolan är dålig på att hjälpa dem som har hamnat snett. Det kan göra dessa ungdomar mer mottagliga för rekryteringsförsök och därmed skapa en grogrund för radikaliserings.

Radikaliserings kan också förstärkas av ett konspiratoriskt och dualistiskt tänkande med förenklade modeller av hur människor är. Flera workshopdeltagare anser därför att skolan bör undervisa på ett sätt som gör att ungdomar lär sig att undvika förenklade sanningar. Skolan bör också undervisa mer i källkritik. Dessa rekommendationer återfinns även i en rapport från en brittisk tankesmedja där författarna föreslår en översyn av i vilken mån utbildningssystemet utrustar unga människor med nödvändiga kunskaper och förmåga att hantera falsk information (Bartlett & Miller 2010, s. 38–39).

Informationssatsningar

Även vikten av information och utbildning generellt lyftes vid workshopen. Människor i yrkeskategorier som arbetar direkt med utsatta ungdomar (såsom poliser, lärare, socialsekreterare och fritidsledare) behöver kunskap om hur extremistiska grupper fungerar för att kunna utföra sitt arbete på ett bra sätt, eftersom tidig identifiering av personer i riskzonen är centralt i ett förebyggande arbete. I dessa roller krävs även ett personligt engagemang för att lyckas, vilket gör det viktigt att identifiera och uppmuntra eldsjälar så att rätt personer arbetar med ungdomar. Detta arbete bör också värderas högre.

När det gäller information som i förebyggande syfte riktas mot ungdomar påpekas även att det är viktigt att den framförs genom att främja andra alternativ. Utvärderingar av drogförebyggande arbete upp-gavs till exempel ha visat att det inte är effektivt att gå ut och tala om vad ungdomarna inte ska göra, eftersom det ofta leder till att de gör just det. På samma sätt har det visat sig att information till ungdomar om högerextremism har lett till att de har intresserat sig för just sådana miljöer.

Tillgång till alternativ information beskrevs av workshopdeltagare som det bästa – och kanske det enda – motgift mot radikaliserings som ett

demokratiskt samhälle har att tillgå. Det mest effektiva sättet att motverka misstro och missförstånd är således kanske inte statliga informationskampanjer, utan en ökad öppenhet. Det låter alla dra sina egna slutsatser och kan bidra till att positiva idéer sprids mellan människor (Bartlett, Birdwell & King 2010, s. 45).

Under workshopen lyftes också behovet av öppna arenor och fri åsiktsbildning. Samhället måste vara öppet för legitima former av protester, även om de skulle kunna medföra utrikespolitiska konsekvenser. Det måste alltså finnas möjligheter i ett samhälle att låta människor vara radikala, ha avvikande åsikter och göra skillnad utan att det får allvarliga eller våldsamma konsekvenser.

Offentliga aktörer

Enligt workshopdeltagarna har offentliga aktörer (myndigheter, kommuner och landsting) ett självklart ansvar att se till att det finns skola, bostäder och fritidssysselsättningar som fungerar. En återkommande åsikt är att ökad integration i längden förebygger radikaliserings till våldsbejakande islamistisk extremism. Vissa forskare pekar på en skillnad mellan USA och Europa i det här sammanhanget. De flesta muslimer i USA har i högre grad än i Europa lyckats skapa en identitet som består av att vara både muslim och amerikan (Atran 2010, s. 5), eller i vissa fall vara ännu mer lokalt förankrad som exempelvis "Texas muslim".⁴⁹ Under Säkerhetspolisens workshop framfördes också åsikter om att fler åtgärder bör vidtas för att stärka en svensk muslimsk identitet.

En viktig punkt att ta ställning till är också vem som äger frågan om att motverka och förebygga radikaliserings. De flesta anser att det krävs ett lagarbete där så många aktörer i samhället som möjligt är engagerade. Eftersom en majoritet av dem som radikaliserats och är aktiva inom våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige har anknytning till någon av de tre storstadsregionerna Stockholm, Göteborg och Malmö (se avsnitt 4.4) ser workshopdeltagarna också en möjlighet att de tre storstäderna skulle ta ett särskilt ansvar för att förebygga våldsbejakande islamistisk extremism. Att ha en klart utpekad myndighet eller funktion med ansvar för radikaliserings uppfattas emellertid ha både fördelar och nackdelar. Ur ett resultatperspektiv kan det vara positivt (se till exempel Ranstorp 2010, s. 9–10), samtidigt som flera workshopdeltagare påpekar att ett sådant utpekande riskerar att förstora upp problemet. Det kan i sig få negativa konsekvenser.

⁴⁹ Se till exempel det arbete som utförs av organisationen The Freedom and Justice Foundation i Texas, <http://www.freeandjust.org>.

Flera workshopdeltagare framhåller möjligheten att många samhällsaktörer kan bidra till att förebygga radikaliserings i en våldsbejakande islamistisk kontext genom att ha en löpande dialog med företrädare för muslimska intressen. Detta kan skapa en gemensam beredskap för att hantera eventuella kriser och konflikter som skulle kunna resultera i ökad radikaliserings. Exempel på sådana kriser är medialt uppmärksammade händelser som kan ha en inverkan dels på mottagligheten för radikaliserings och rekrytering bland ungdomar (se till exempel avsnitt 3.3), dels på acceptansen för ideologiskt motiverade våldshandlingar. Vid en sådan händelse bör kontakten mellan myndigheter och muslimska företrädare intensifieras för att de snabbt ska kunna agera och därmed försvåra för extremister att utnyttja situationen. Vikten av löpande kontakt och personliga relationer, även till polismyndigheter och säkerhetstjänster, betonades från flera håll. Förtroende baseras ofta på mänskliga kontakter snarare än på vilka tjänster som en myndighet tillhandahåller (Bartlett & Miller 2010, s. 42).

Massmedier

Även massmediernas betydelse och ansvar betonas, dels genom vilka frågor de väljer att lyfta, dels genom hur dessa frågor beskrivs och paketeras. Också internationella forskare (se till exempel Horgan 2008, s. 91) menar att det knappast går att överskatta mediernas betydelse i dessa sammanhang eller deras möjlighet att förebygga nyrekrytering till våldsbejakande nätverk och grupper genom att inte romantisera den verksamhet nätverken bedriver. Deltagarna i workshoppen anser att medierna bör belysa integrationsfrågor även ur ett positivt perspektiv för att visa på de möjligheter och goda exempel som finns.

Muslimska aktörer

Muslimska aktörers roll diskuterades flitigt under workshoppen. Det är viktigt att stärka de initiativ för att motverka radikaliserings som tas av imamer, församlingar och andra muslimska aktörer, eftersom ett sätt att minimera risken för polarisering är att muslimska aktörer får en större roll i det förebyggande arbetet. Att muslimska församlingar fungerar som sociala brobyggare i integrationsarbetet är också ett av resultaten i en studie av fler än 100 svenska muslimska församlingar (Borell & Gardner 2009). Aktuell forskning visar dessutom allt tydligare att en hög grad av religiositet snarast bidrar till att minska våldsbenägenhet, vilket gör att djupare religiösa studier framstår som en väg som kan leda till ett avståndstagande från våld (Githens-Mazer et al. 2010, s. 44).

Budbäraren är dock i många fall minst lika viktig som budskapet. Samtidigt som det är viktigt för myndigheter att samverka med och stärka muslimska aktörer finns det en risk för att de muslimska aktörernas

trovärdighet påverkas negativt om de uppfattas stå för nära staten. Den brittiska tankesmedjan Quilliam Foundation kan sägas illustrera detta dilemma. Den grundades av två personer som själva har bakgrund i en radikal islamistisk rörelse som de nu har lämnat. De beskriver sig själva som världens första kontraextremistiska tankesmedja och strävar efter att motverka våldsbejakande islamistisk extremism genom att utmana det ideologiska budskapet.⁵⁰ Quilliam har hittills fått omfattande stöd från den brittiska regeringen men har även fått utstå viss kritik, bland annat för att de inte uppfattas ha stöd från brittiska muslimer i allmänhet (Kerbaj 2009).

I en rapport från en annan brittisk tankesmedja rekommenderas därför myndigheter att i så stor utsträckning som möjligt avhålla sig från att etikettera vad som utgör ”god” respektive ”dålig” islam. Det kan leda till en rad negativa konsekvenser, bland annat genom att trovärdigheten hos de så kallade goda representanterna minskar (Bartlett, Birdwell & King 2010, s. 14, 23). För personer som är aktiva inom våldsbejakande islamistisk extremism ses västvärlden och personer som representerar den som fienden. Om ett budskap ska nå fram till dem måste det därför komma från någon som befinner sig inom islams symboliska värld och kläs i en religiös språkdräkt (Kühle & Lindekilde 2010, s. 128). Trovärdighet kan också ha med lokal förankring att göra, vilket Scott Atran uttrycker som att avradikalisering – precis som radikaliserings – fungerar bättre nerifrån och upp än uppifrån och ner (Atran 2010, s. 7).

Vid Säkerhetspolisens workshop påpekades att även etiketten ”muslimer” måste problematiseras. De människor som begreppet avser är i många avseenden mer olika varandra än olika dem som skulle kunna etiketteras som ”icke-muslimer”. Företrädare för myndigheter måste därför vara medvetna om detta representativitetsproblem, och inte enbart tala med en enda organisation eller grupp. Av samma skäl bör även icke-religiösa, lokala ledare involveras som samarbetspartner (Bartlett, Birdwell & King 2010, s. 15–16).

Lärdomar av erfarenheter från arbete i andra sammanhang

Ett återkommande tema under workshopen var att alla typer av extremism har likheter, oavsett vilken ideologi de baseras på. Framför allt är radikaliserings- och rekryteringsprocesser samt rekryteringsbasen desamma oavsett extremistgrupp. Vilken subkultur en person dras in i beror till viss del på vilken subkultur som är etablerad på orten där personen bor. Därför är det viktigt att våldsbejakande islamistisk extremism inte förknippas med religionen islam, utan att fokus ligger på

⁵⁰ För mer information se <http://www.quilliamfoundation.org>.

extremismen i sig. Av samma anledning bör gemensamma motåtgärder kunna utformas, oavsett vilken typ av extremism det handlar om.

Våldsbejakande islamistisk extremism bör med andra ord motverkas på samma sätt som andra former av våldsbejakande extremism. Den måste i viss mån även behandlas på samma sätt som andra former av brottslighet, såsom kriminella gatugång. Likheterna mellan ett liv i gängkriminalitet och ett liv i våldsbejakande extremism berör såväl det sätt på vilket rekrytering sker som den dynamik som finns inom gruppen (Bartlett, Birdwell & King 2010, s. 15). Förutom erfarenhetsutbyte föreslås därför i en brittisk rapport att samarbete mellan personer som arbetar med att motverka radikaliserings och personer som arbetar med att bekämpa kriminella gäng institutionaliseras på flera nivåer. Det kan röra alltifrån blandade personalenheter och gemensamma åtgärdsprogram till chefsrotation och gemensam strategisk planering (Bartlett, Birdwell & King 2010, s. 42).

Tidigare erfarenheter från arbete med att motverka rekrytering till kriminella gäng visar att åtgärder bör sättas in så tidigt som möjligt. När det gäller unga människor är skolan, socialtjänsten och polisen – tillsammans med föräldrarna – mycket viktiga aktörer (SOU 2010:15, s. 55). Forskning har också visat att utöver den personliga motivationen är ett stimulerande arbete samt en stabil och nära kärleksrelation två omständigheter som har betydelse för en persons val att upphöra med brott (SOU 2010:15, s. 134–135). Under Säkerhetspolisens workshop framfördes att personer sällan lämnar extremistiska miljöer på grund av ideologiska tvivel utan snarare på grund av en längtan efter ett lugnare liv. Oavsett kontext uppges det ofta vara mycket stressande att leva i en radikal miljö.

Före detta kriminella personer har även framhållit att stödet från människor de har förtroende för har haft stor betydelse för att klara av att upphöra med brott (SOU 2010:15, s. 134). Konstruktiva, förtroendefulla relationer är också hela grunden för de projekt och organisationer som tillhandahåller avhoppstöd, vare sig det handlar om slutna religiösa rörelser eller kriminella grupper (se även avsnitt 6.1). I dagsläget är Exit den enda kända verksamhet vars uttalade fokus är att stödja personer som vill lämna eller har lämnat våldsbejakande extremistiska grupper (Ungdomsstyrelsen 2010, bilaga 2, s. 13). Det finns med andra ord ingen formell organisation i Sverige som bedriver en verksamhet som uttalat och specifikt inriktar sig på att underlätta avhopp från våldsbejakande islamistiska extremistgrupper. Däremot förekommer i vissa inofficiella sammanhang aktiviteter och riktade insatser gentemot personer då

omgivningen anser att de har anammat en oacceptabel hållning till ideologiskt motiverat våld.

När det gäller en utvidgning av avhopparverksamhet framträder en skiftande bild i Ungdomsstyrelsens behovskartläggning. Behovet av stöd till avhoppare från vit makt-miljöer är tydligt, medan det finns motstridiga åsikter om stöd åt avhoppare från autonoma nätverk. Den mest otydliga bilden har emellertid framkommit beträffande behov av stöd till avhoppare från våldsbejakande islamistiska extremistgrupper. Respondenterna i Ungdomsstyrelsens undersökning har haft svårt att föreställa sig vad ett avhopp från våldsbejakande islamistisk extremism skulle innebära. Frågan har också uppfattats som provocerande och som ett försök att från samhällets sida stödja avhopp från islam. Svaren beskriver i stället ett behov av ett bättre förebyggande arbete, till exempel i form av dialog- och utbildningsbaserade insatser och allmänna integrationsförbättrande åtgärder (Ungdomsstyrelsen 2010, bilaga 2, s. 38).

6.2.3 Reflektioner kring gemensamma önskemål och förslag

Tanken med att presentera önskemålen och förslagen i avsnitt 6.2 uppdelade i ett intressentperspektiv och ett professionsperspektiv är att se om det finns några betydande skillnader mellan dessa grupper. Ser eller fokuserar man på olika saker beroende på om man möter problematiken i egenskap av yrkesutövare eller på annat sätt i sin vardag? Det generella intrycket är emellertid att det finns fler likheter än olikheter i såväl problembeskrivning som föreslagna strategier och verktyg.

Det kanske flitigast förekommande temat i båda perspektiven är att såväl radikaliserings- som våldsbejakande islamistisk extremism förstärks, om än inte skapas, av segregation och upplevt utanförskap. Integrationsförbättrande åtgärder föreslogs därför från båda håll som en allmän förebyggande åtgärd, och en förbättrad integration antogs alltså inte bara förebygga radikaliserings- utan även brottslighet generellt. Exempel på sådana åtgärder handlade främst om arbetsmarknadspolitik, bostads- politik, socialtjänstfrågor och åtgärder för att säkerställa tillgången till konstruktiva fritidssysselsättningar.

Skolans centrala position i det förebyggande arbetet, särskilt i att förhindra att unga människor dras in i våldsbejakande extremistiska miljöer, är ett annat exempel på enighet. Mer resurser till skolan och därmed mer hjälp till utsatta elever är därför ett generellt förslag. Beträffande mer specifika åtgärder skiljde sig emellertid åsikterna åt. Ur ett professionsperspektiv diskuteras möjligheten att erbjuda bättre utbildning i källkritik och informationsvärdering. Personer inom intressentgruppen

efterlyser däremot en bättre utbildning i islam i svenska skolor. Dels är djupare kunskaper om religionen ett sätt att försvåra för rekryterare att vilseleda unga människor, dels är kunskap ett sätt att undvika missförstånd som bygger på en felaktig bild av islam.

Att det krävs ett lagarbete där många aktörer är involverade för att förebygga radikaliserings och våldsbejakande extremism uttrycks även brett. I båda perspektiven ses muslimska aktörer som centrala. Beroende på hur man ser det förebyggande arbetet varierar emellertid den nödvändiga aktörsuppsättningen. Vissa personer från intressentperspektivet anser att det enbart ankom på muslimska aktörer att motverka radikaliserings eftersom nödvändiga religiösa argument inte kan användas av icke troende.

Det finns slutligen en generell oro för stigmatisering av muslimer. Alla åtgärder för att motverka och förebygga radikaliserings i våldsbejakande islamistiska miljöer måste vidtas på ett sådant sätt att de i sig inte bidrar till en ökad radikaliserings. I detta sammanhang betonas också massmediernas betydelse och ansvar. Kontinuerlig dialog mellan svenska myndigheter och muslimska föreningar nämns som exempel på hur risken för missförstånd kan minimeras.

6.3 Förslag på verktyg och strategier

De förslag på verktyg och strategier för att motverka radikaliserings som Säkerhetspolisen här presenterar utgår från tre grundläggande slutsatser. För det första förekommer säkerhetshotande verksamhet i form av våldsbejakande islamistisk extremism och radikaliserings i denna kontext i Sverige i dag, och utgör ett konkret hot mot människor i andra länder såväl som ett potentiellt hot mot människor i Sverige. För det andra är för närvarande såväl radikaliserings som våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige av begränsad omfattning. Det finns heller inget i Säkerhetspolisens material som tyder på att antalet personer som radikaliseras eller det totala antalet aktiva personer är på väg att öka. För det tredje finns betydande likheter i hur och varför människor radikaliseras, oavsett ideologisk tillhörighet.

Utifrån dessa slutsatser bör arbete för att förebygga och motverka våldsbejakande islamistisk extremism och radikaliserings prioriteras, och fokus i detta arbete bör ligga på förebyggande åtgärder. Syftet med att prioritera åtgärder för att förebygga radikaliserings och våldsbejakande islamistisk extremism är att dessa företeelser inte ska växa till omfattande problem för samhället. Arbete med att underlätta avradikaliserings – exempelvis

genom avhopparverksamhet – kan fungera som ett komplement till det förebyggande arbetet, men bör inte utgöra den huvudsakliga strategin. Åtgärder för att underlätta avradikalisering är dessutom problematiska genom att de riskerar att få motsatt effekt och i stället fungera pådrivande för radikalisering. Att förebygga i stället för att försöka avradikalisera aktiva personer är också mer resurseffektivt. Dels minskar ett förebyggande arbete behovet av resurskrävande åtgärder i framtiden, dels är avradikalisering svårare och därmed dyrare än ett förebyggande arbete.

De likheter som konstateras mellan olika former av våldsbejakande extremism och i viss mån även kriminalitet i stort gör också att det finns ett värde – både samhällsekonomiskt och i effektivitetshänseende – att samordna det förebyggande arbetet. Åtgärder som är utformade för att förebygga och motverka våldsbejakande extremism generellt har också den fördelen att de inte stigmatiserar en enskild grupp och på så sätt riskerar att fungera pådrivande för radikalisering.

Med ett tydligt preventivt och generellt brottsförebyggande fokus i arbetet för att motverka radikalisering tydliggörs rättsväsendets begränsningar och övriga samhällsaktörers möjligheter – och därmed ansvar – att bidra till att förebygga våldsbejakande extremism i alla dess former.

För att tydliggöra olika aktörers ansvar presenteras förslagen utifrån en indelning i kategorierna nationella aktörer, regionala och lokala aktörer, civilsamhällets aktörer samt alla samhällsmedborgare.

Nationella aktörer

I såväl teoretisk litteratur om radikalisering som i Säkerhetspolisens eget material (se avsnitt 3.1.3) är upplevelser av utanförskap och diskriminering, tillsammans med segregation och arbetslöshet, några av de vanligast förekommande drivkrafterna för radikalisering. Detta har även lyfts i Säkerhetspolisens externa samverkan (se avsnitt 6.2). Att förbättra människors situation avseende arbete, bostad och utbildning framstår därmed som en av de stora och övergripande uppgifterna för nationella aktörer. Integrationsfrämjande åtgärder bedöms framför allt minska människors mottaglighet för radikaliserings- och rekryteringsförsök av etablerade aktörer inom våldsbejakande islamistisk extremism, men även risken för att ungdomar radikaliseras varandra i brist på mer konstruktiva fritidssysselsättningar. Åtgärder för att förbättra människors livssituation tjänar dessutom inte bara till att motverka radikalisering i våldsbejakande islamistiska miljöer, utan fungerar ofta brottsförebyggande rent generellt. I den rapport om lokala insatser mot vålds-

bejakande extremism som Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) tagit fram konstateras också att på lång sikt är det breda förebyggande och främjande arbetet mest framgångsrikt (SKL 2010, s. 39).

Eftersom en upplevd stigmatisering av muslimer som grupp kan verka pådrivande för radikalisering (se avsnitt 2.1) bör åtgärder vidtas för att minska vi och dem-känslan. Nationella aktörer har därför tillsammans med aktörer från det civila samhället ett ansvar att bidra till att stärka människors identitet som svensk muslim.

I Säkerhetspolisens externa samverkan lyftes ur båda perspektiven vikten av dialog och kommunikation (se avsnitt 6.2), vilket även spelar en avgörande roll i alla former av förebyggande arbete. För att dialogen ska vara trovärdig och skapa förtroende är det viktigt att etablera kontakter i ett tidigt skede, innan ett akut behov av kommunikation uppstår. Även denna punkt återspeglas i SKL:s exempelskrift under rubriken "Samverka jämt – inte bara när det är absolut nödvändigt" (SKL 2010, s. 38). Upparbetade kontaktkanaler och förtroendefulla relationer kan i ett kritiskt skede vara avgörande för utgången av krissituationer. Detta gäller sannolikt även på tidigare stadier i en händelseutveckling. Dialog bör emellertid inte bara ske med etablerade aktörer utan även med ungdomar i syfte att involvera dem i arbetet med att förbättra den verklighet de lever i.

Regionala och lokala aktörer

På många håll i Sverige genomförs redan på lokal nivå ett etablerat brottsförebyggande arbete och åtgärder mot rekrytering till exempelvis kriminella gäng. I större utsträckning än hittills skulle detta arbete kunna inkludera problemställningar om radikalisering, oavsett politisk eller religiös kontext, och hur den kan förebyggas och motverkas. Sådana initiativ kan vara av särskild nytta för storstadsregionerna Stockholm, Göteborg och Malmö eftersom en majoritet av dem som är involverade i våldsbejakande islamistisk extremism har en koppling till någon av dessa regioner (se avsnitt 4.4.3).

Baserat på Säkerhetspolisens material framgår också att för de flesta människor som radikaliserats inleds denna process i relativt ung ålder (se avsnitt 3.1.1). Därför bör förebyggande åtgärder framför allt riktas mot ungdomar, som också beskrivs som mest mottagliga för radikaliseringsförsök. Till skillnad från andra våldsbejakande extremistgrupper fortsätter också personer i våldsbejakande islamistiska nätverk att vara aktiva mycket högre upp i åldrarna (se avsnitt 3.1.1 och 4.4.1). Engagemanget är med andra ord ingen typisk ungdomsföreteelse som de aktiva växer ifrån, vilket återigen understryker vikten av förebyggande åtgärder i syfte att förhindra att människor radikaliserats.

Eftersom motåtgärder alltid är mer effektiva ju tidigare de sätts in är nära samverkan i form av informationsutbyte och kunskapsöverföring mellan skola, socialtjänst och närpolis en kritisk framgångsfaktor för ett fungerande förebyggande arbete på lokal nivå. Om möjligt bör också detta arbete ske tvärsektorielt med utgångspunkt i den enskildes behov. SKL uppmanar i detta sammanhang lokala aktörer att sätta individen och inte ideologin i fokus (SKL 2010, s. 38–39).

Skolan beskrivs i Säkerhetspolisens samverkan enhälligt som en viktig arena för ett grundläggande arbete som kan bidra till att förebygga radikaliseringsarbete (se avsnitt 6.2). Konkreta exempel på åtgärder är undervisning i kritiskt tänkande, analys av propagandateknik samt trovärdighetsbedömning av sidor på internet. Skolan behöver även ges tillräckliga resurser – både kompetensmässigt och ekonomiskt – för att vid behov kunna ta debatten om våldsbejakande extremism i olika former.

Vid sidan av skolan är tillgången till fritidsgårdar och meningsfulla fritidsaktiviteter ett sätt att främja konstruktiva livsval och därmed förebygga att ungdomar blir mottagliga för radikaliserings- och rekryteringsförsök. Att främja konstruktiva sociala sammanhang för ungdomar är ett sätt att minska risken för att de dras in i en radikaliseringsprocess, eftersom sociala band framstår som ett av de vanligaste sätten som personer kommer i kontakt med våldsbejakande islamistiska nätverk. Detta visar såväl forskning (se avsnitt 2.1.2) som Säkerhetspolisens material (se avsnitt 4.4.5).

Ett viktigt arbete i många storstadsområden är de kontaktskapande insatser som utförs av närpolis och fältassistenter. Genom att röra sig ute på kvällar och helgar och ”tala med dem som vill tala med oss”⁵¹ har de möjlighet att lära känna ungdomarna och med tiden utveckla ett förtroende som i förlängningen kan bidra till att förebygga och motverka radikaliseringsarbete.

Skola, socialtjänst och polis är alla tre exempel på verksamheter där det är avgörande att rätt personer finns i utåtriktade och kontaktskapande funktioner. Dessa människor bör både ha auktoritet och legitimitet framför allt hos ungdomar, och dessutom ha ett stort engagemang för dessa frågor – så kallade eldsjälar. För att säkerställa deras fortlöpande engagemang är det viktigt att det förebyggande arbetets status höjs. Samtidigt krävs en balans där verksamhetens kontinuitet och effektivitet inte äventyras och blir alltför personberoende.

⁵¹ Citat från en deltagare vid Säkerhetspolisens workshop.

Utöver det generellt förebyggande arbetet har de så kallade SSP-aktörerna (skola, socialtjänst och polis) också ett ansvar för att så tidigt som möjligt dels identifiera vilka ungdomar som är i riskzonen för att anamma våldsbejakande ideologier, dels identifiera vilka som fungerar som ledarfigurer som skulle kunna dra med sig andra in i våldsbejakande sammanhang. Säkerhetspolisens uppgifter tyder på att många av de ungdomar som radikaliserats har genomgått sin radikaliseringsprocess i ett kompisgäng (se avsnitt 3.2.1). Erfarenheter från Nederländerna och Storbritannien (se avsnitt 2.1.4 och 4.7.4) visar att våldsbejakande islamistisk extremism i dessa länder till stor del växer fram kring ett antal karismatiska ledarfigurer. En tidig identifiering av dessa ledargestalter i syfte att sätta in motåtgärder skulle därmed kunna förebygga att fler ungdomar dras in i våldsbejakande extremistiska sammanhang.

För att kunna göra detta behöver personer som arbetar med ungdomar inom skola, socialtjänst och polis utrustas med kunskap om våldsbejakande ideologier och om hur radikaliserings- och rekryteringsprocesser kan se ut, vilket understryker vikten av informations- och utbildningsåtgärder på detta område.

Civilsamhällets aktörer

I SKL:s rapport betonas att arbetet för att förebygga radikalisering och våldsbejakande extremism måste bedrivas genom flera olika kanaler och ur flera olika perspektiv samtidigt för att vara effektivt (SKL 2010, s. 39). Aktörer från det civila samhället är mycket viktiga i detta sammanhang, vilket poängteras av båda perspektiven inom Säkerhetspolisens externa samverkan. Sveriges traditionellt starka föreningsliv kan till exempel spela en viktig roll på så sätt att samarbete mellan personer och grupper från olika bakgrunder och sammanhang bidrar generellt till ökad förståelse och mångfald. Redan i dag finns på flera håll aktiv samverkan och interaktion mellan olika föreningar men ytterligare engagemang och samarbete bör uppmuntras, däribland samarbeten mellan olika trossamfund (se till exempel projektet Guds hus i SKL 2010, s. 34). Samarbete mellan muslimska och icke-muslimska föreningar kan också bidra till att skapa och stärka en svensk-muslimsk identitet. Idrottsrörelsen, där många ungdomar är aktiva, är ett exempel på en viktig aktör i detta sammanhang.

Både utifrån Säkerhetspolisens eget material och i den externa samverkan framgår att svenska muslimer kan spela en särskild roll i arbetet med att förebygga och motverka radikalisering. Det har till exempel påtalats vid flera tillfällen att en djupare kunskap om religionen kan minska risken för radikalisering eller bidra till avradikalisering, något som också ligger i linje med Säkerhetspolisens egna uppgifter (se till exempel avsnitt 3.1.3, 3.2.5 och 6.2). Även SKL:s rapport lyfter fram den särskilda möjlighet som praktiserande muslimer kan ha i egenskap av

religiösa auktoriteter genom att fungera som motpoler till våldsbejakande ideologer som propagerar både inom och utanför Sverige (SKL 2010, s. 22). Detta betyder emellertid inte att svenska muslimer som grupp har en större skyldighet än andra svenskar för att förebygga och motverka radikaliserings i våldsbejakande islamistiska miljöer. Alla organisationer som arbetar med ungdomar behöver uppmuntras till och få hjälp med att ta debatten med dem som företräder och förespråkar odemokratiska och våldsbejakande budskap.

Avhopparverksamhet har hittills inte bedrivits i någon omfattande utsträckning eller på formellt sätt när det gäller våldsbejakande islamistisk extremism, men bedöms kunna fungera som komplement till förebyggande och motverkande insatser. När det gäller avhopparverksamhet är det emellertid viktigt att det sker på initiativ och genomförs av aktörer inom det civila samhället, inte offentliga aktörer, något som även påpekats i Säkerhetspolisens externa samverkan. Internationella erfarenheter och studier visar också att budbärarens egen legitimitet har stor påverkan på budskapet (se avsnitt 6.2.2).

Alla samhällsmedborgare

Till slut handlar dock arbetet med att förebygga och motverka radikaliserings om allas ansvar för att bidra till ett öppnare, tryggare och mer demokratiskt samhälle. Frågor rörande integration och invandring generellt – men även gällande muslimer specifikt – behandlas ofta i ett vi-och-dem-perspektiv, vilket kan vara en bidragande orsak till radikaliserings. Det är viktigt att enskilda grupper inte stigmatiseras i debatten, utan att den bedrivs på ett sakligt och nyanserat sätt.

För att det ska vara möjligt krävs tillgång till och spridning av korrekt och balanserad information. Detta minskar risken för mytbildning av fenomenet våldsbejakande islamistisk extremism och – återigen – stigmatisering av muslimer. Vikten av saklig och nyanserad nyhetsrapportering för att motverka våldsromantisering gäller även i andra ideologiska sammanhang, vilket påpekas i rapporten *Våldsamt politiskt extremism* (Brottsförebyggande rådet & Säkerhetspolisen 2009, s. 153).

Det är också viktigt att skapa arenor för legitima protester, exempelvis genom att etablera olika typer av forum där ungdomar öppet kan diskutera och ventilera sina åsikter. Genom att skapa forum där även mer radikala åsikter kan bemötas med sakliga argument från respekterade aktörer kan man förhoppningsvis vinna tillbaka de ungdomar som annars kanske skulle vända sig till mer ljusskygga arenor. Samhället vinner ingenting på att sopa obekväma åsikter under mattan och låtsas som att de inte finns.

7 Avslutande reflektioner

I denna rapport har Säkerhetspolisen sammanställt befintlig kunskap inom myndigheten avseende våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige och radikaliseringsprocesser i dessa miljöer. Rapporten innehåller även en bedömning av personers avsikt och förmåga att stödja eller begå ideologiskt motiverade våldshandlingar, det vill säga det hot personerna utgör. Dessutom presenteras förslag på verktyg och strategier för att motverka radikalisering. Snarare än att återigen summera rapporten (vilket görs i den inledande sammanfattningen) är tanken med detta avslutande kapitel att gå ett steg vidare och presentera mer övergripande reflektioner.

Reflektionerna tar sin utgångspunkt i rapportens huvudsakliga slutsatser: att våldsbejakande islamistisk extremism och radikalisering förekommer i Sverige och utgör ett potentiellt hot som inte bör underskattas. För närvarande rör det sig emellertid om begränsade företeelser som huvudsakligen bör bemötas genom ett ökat fokus på förebyggande åtgärder. Målet för detta kapitel är att problematisera, nyansera och avmystifiera den verksamhet som för närvarande bedrivs i våldsbejakande islamistiska miljöer i Sverige. Diskussionen berör också hur samhället kan förhålla sig till dessa företeelser genom att arbeta mer med kommunikation och främja konstruktiva alternativ.

Problematisering

Regeringens uppdrag till Säkerhetspolisen att sammanställa kunskap om våldsbejakande islamistisk extremism och radikalisering kan ses som ett exempel på ett allmänt upplevt informationsbehov kring dessa företeelser. Under det senaste decenniet har forskningen ökat avsevärt om såväl terrorism i allmänhet som våldsbejakande islamistisk extremism och radikalisering i synnerhet. Även regeringar och andra politiska organ har bidragit till kunskapsfloran genom att utveckla strategier och handlingsplaner för att motverka dessa företeelser. Ett illustrativt yttrande om terrorismforskningsområdet säger att det publiceras åtminstone en bok om terrorism var sjätte timme (Bartlett, Birdwell & King 2010, s. 46).

Fortfarande är emellertid många frågor obesvarade, kanske framför allt avseende radikalisering. De danska forskarna Lene Kühle och Lasse Lindekilde menar till exempel att grunderna för forskarsamhällets förståelse för radikaliseringsprocesser framstår som skakiga, och de ifrågasätter även radikaliseringsbegreppets relevans i många sammanhang. Trots (eller tack vare) den osäkerhet som fortfarande råder kring radikaliseringsbegreppet bedrivs en omfattande verksamhet inom detta område, både politiskt och forskningsmässigt. Framför allt gäller detta hur radikalisering ska motverkas (Kühle & Lindekilde 2010, s. 13).

På ett mer grundläggande plan bör man dock ställa sig frågan om exakt vad som ska motverkas. I en rapport till EU-kommissionen skriver en grupp europeiska forskare att ett visst antal radikala människor alltid kommer att finnas i alla samhällen. Inte heller större radikaliseringsvågor som innehåller våldsbejakande element är något nytt för de flesta europeiska länder ur ett historiskt perspektiv (European Commission's Expert Group on Violent Radicalisation 2008, s. 7). Trots att användningen av radikaliseringsbegrepp och som forsknings- och policyområde fått sitt stora uppsving först under 2000-talet kan alltså radikaliserings ses som en närmast ofrånkomlig samhällsföreteelse.

I stället för att se radikaliserings som ett plötsligt uppdykande problem som behöver och kan lösas bör det således behandlas som ett dilemma. Ett dilemma kan inte nödvändigtvis få en lösning som tillfredsställer alla parter, utan utgörs av något som man måste förhålla sig till och hantera efter bästa förmåga. En fråga som inställer sig är vad som blir konsekvenserna av att radikaliserings i vissa fall ändå behandlas som ett problem. Kan de åtgärder som vidtas för att lösa problemet uppfattas som diskriminering och stigmatisering av utsatta grupper och som följd fungera som drivkrafter för ökad radikaliserings?

Under arbetet med att sammanställa denna rapport har Säkerhetspolisen mött kritik dels mot att regeringen överhuvudtaget beslutat om uppdraget, dels mot uppdragets formulering att beskriva våldsbejakande islamistisk extremism. Utpekandet av islamistisk extremism – till skillnad från ett mer övergripande område såsom religiös extremism – uppfattas som stigmatiserande av flera muslimska företrädare som Säkerhetspolisen har talat med. Andra personer som myndigheten har samverkat med (exempelvis forskare) beklagar också valet att avgränsa uppdraget till att enbart omfatta islamistisk extremism. Somliga av dem som Säkerhetspolisen har varit i kontakt med, däribland muslimer, anser dock att rapporten utgör en viktig del i det förebyggande arbetet för att öka kunskapen om våldsbejakande islamistiska extremistgrupper och de idéer dessa grupper står för.

Nyansering

Det övergripande syftet med denna rapport är att genom att svara på regeringens uppdrag bidra till en nyanserad och sakriktig debatt om våldsbejakande islamistisk extremism. En del i detta är att bidra till att nyansera den relativt hårdtagna bilden av våldsbejakande islamistisk extremism som ofta presenteras i massmedier, där hotet antingen kraftigt underdrivs eller överdrivs. En återkommande fråga till Säkerhetspolisen i de sammanhangen är huruvida våldsbejakande islamistisk extremism utgör ett stort problem i Sverige i dag. För att kunna svara på

den frågan är det nödvändigt att skilja på stort i betydelsen omfattande och stort i betydelsen allvarligt. Som förhoppningsvis har framgått av innehållet i kapitel 3, 4 och 5 utgör varken radikaliserings- eller våldsbejakande islamistisk extremism omfattande företeelser i Sverige i dag. Ett relativt begränsat antal personer utför de handlingar som kan beskrivas som våldsbejakande islamistisk extremism, och det finns inga belägg för att antalet personer som radikaliserats inom våldsbejakande islamistiska miljöer i Sverige ökar. Trots att våldsbejakande islamistisk extremism inte utgör en omfattande verksamhet är det ändå ett allvarligt problem. Konsekvenserna av de terroristbrott som denna verksamhet kan leda till medför att nolltolerans måste råda.

Hotet från våldsbejakande islamistisk extremism är inte ett hot mot samhällets grundläggande strukturer, Sveriges styrelseskick eller centrala statsledning. Våldsbejakande islamistiska extremistgrupper bedriver med andra ord inte samhällshotande verksamhet i Sverige i dag och bedöms inte heller ha avsikt eller förmåga att göra det på medellång sikt. De kan trots det utgöra ett säkerhetsshot mot både enskilda personer och grupper, framför allt i andra länder. Huvuddelen av den verksamhet som bedrivs i Sverige är stödverksamhet till förmån för väpnade islamistiska extremistgrupper utomlands (se utförlig beskrivning i kapitel 4). De som reser för att ansluta sig till sådana grupper utgör dessutom ett konkret hot mot människor i dessa länder, antingen de själva deltar i olagliga våldshandlingar eller möjliggör för andra att delta. Bland de människor som riskerar att drabbas finns såväl lokala regeringsföreträdare som internationella trupper och civilpersoner. På ett annat plan skadas även Sveriges internationella anseende eftersom Sverige har en folkrättslig skyldighet att säkerställa att svenska medborgare eller andra personer som uppehåller sig i Sverige inte utgör ett hot mot andra länder. Sverige har också en skyldighet att som land inte utgöra en bas för terrorism.

Avmystifiering

Den rådande tidsandan bidrar ofta till att skapa trender, så även beträffande våldsbejakande extremism och hur den säkerhetsshotande verksamhet som bedrivs uppfattas av det omgivande samhället. Dessa trender gäller inte bara fördelningen av resurser för att bekämpa våldsbejakande extremism utan också hur ideologiskt motiverat våld rättfärdigas. De flesta våldsbejakande extremistgrupper eftersträvar offentlig uppmärksamhet, och för närvarande tycks islamistiskt motiverade handlingar få mest publicitet. Det har emellertid inte alltid varit så.

På 1890-talet uppstod en omfattande arbetarrörelse som skapade en bred radikaliseringsvåg över hela Europa, i vars spår anarkistiska och revolutionära grupper även använde metoder som kan betecknas som

terrorism. Denna marginaliserade företeelse fördömdes emellertid brett av både arbetare och fackförbund. Senare, under mellankrigstiden, skapade den ekonomiska nedgången i många länder en grogrund för polarisering, främlingsfientlighet och antisemitism. Den radikaliseringsvåg som då följde gagnade framför allt fascistiska grupper som bland annat tillämpade terroristmetoder (European Commission's Expert Group on Violent Radicalisation 2008, s. 8).

Under efterkrigstiden var det i stället avkoloniseringsrörelsen och den nya vänsterrörelsen som gav upphov till en ny radikaliseringsvåg. Denna våg mötte snart motstånd i form av framväxande högerextrema grupper som sade sig försvara de traditionella värden som vänsterrörelsen kritiserade. Motsättningarna utgjorde grogrund för våldsbejakande extremistgrupper på de ideologiska ytterkanterna (European Commission's Expert Group on Violent Radicalisation 2008, s. 8). Vilka idéer som kommer att initiera framtida radikaliseringsvågor är svårt att veta, men att sådana kommer är högst sannolikt.

Poängen med denna tillbakablick är inte bara att tydliggöra att radikaliseringsvåg har förekommit förut och inom andra ideologiska kontexter. Syftet är även att synliggöra de grundläggande likheter som finns och därmed avmystifiera radikaliseringsvåg i en islamistisk kontext. För det första förekommer radikaliseringsvåg främst i miljöer som karakteriseras av en utbredd känsla av verkliga eller upplevda orättvisor hos en viss befolkningsgrupp. För det andra uppstår radikaliseringsvåg alltid i mötet mellan en radikaliseringsfrämjande miljö och personens egen livshistoria och egna val. För att en person faktiskt ska bli våldsbejakande krävs bland annat personliga erfarenheter som ökar mottagligheten för våldsbejakande budskap, sociala band till våldsbejakande personer samt en socialiseringsprocess präglad av gruppdynamik. För det tredje har alltid andelen personer som stött eller själva utövat våld i varje radikaliseringsvåg varit mycket liten (European Commission's Expert Group on Violent Radicalisation 2008, s. 9–10). Dessa iakttagelser stämmer väl överens med den bild av radikaliseringsvåg i våldsbejakande islamistiska miljöer som Säkerhetspolisen presenterar i denna rapport.

Med tanke på likheterna mellan framför allt radikaliserings- och rekryteringsprocesser i olika ideologiska kontexter borde inte radikaliseringsvåg i våldsbejakande islamistiska miljöer ge upphov till den oro och vilshenhet beträffande motåtgärder som i vissa fall har karakteriserat samhällsdebatten. Att våldsbejakande extremism motiveras med islamistiska argument innebär inte att samhället måste kasta bort kunskaper och erfarenheter som inhämtats i andra ideologiska sammanhang eller inom brottsförebyggande arbete generellt. Här kan nämnas att Norges justitieminister

Knut Storberget tillkännagivit vid ett möte i Oslo den 17 oktober 2010 att den norska regeringen tagit fram en handlingsplan för att bekämpa religiös extremism, baserad på samma metoder som används gentemot högerextrema miljöer (Norsk plan mot religiös extremism 2010).

Framför allt när det gäller det förebyggande arbetet – att förhindra att företrädesvis unga människor blir mottagliga för våldsbejakande extremistiska budskap – torde det finnas stora vinster att göra genom att utbyta erfarenheter och samordna insatser. När en person väl har involverats i en våldsbejakande extremistgrupp är det svårare att med hjälp av generella insatser få personen att lämna gruppen. I det läget måste åtgärder anpassas specifikt efter personens egna behov och förutsättningar för att ha möjlighet att lyckas. Att det finns olika vägar in i våldsbejakande extremism innebär också att det finns olika vägar ut ur den, vilket utförligt beskrivs i Säkerhetspolisens och Brottsförebyggande rådets rapport om våldsam politisk extremism (Brottsförebyggande rådet & Säkerhetspolisen 2009).

Hur bör då ett demokratiskt samhälle bemöta det ofrånkomliga dilemma som radikaliserings och våldsbejakande extremism innebär? I kapitel 6 konstateras att fokus måste ligga på det förebyggande arbetet för att dessa företeelser inte ska öka i omfattning. Två generella reflektioner har återkommit gång på gång och från olika håll under arbetet med rapporten och i Säkerhetspolisens samverkan: vikten av kommunikation och vikten av att främja konstruktiva alternativ. Dessa reflektioner kan även sägas ligga till grund för flera av förslagen på förebyggande åtgärder.

Kommunikation

Kommunikation kan i det här sammanhanget exempelvis innebära att initiera och upprätthålla en kontinuerlig dialog mellan muslimska företrädare och representanter för olika delar av samhället. I bästa fall skapar sådana dialoger inte bara direkta kommunikationskanaler, utan kan på sikt även bidra till ömsesidigt förtroende mellan olika aktörer. Detta är särskilt viktigt i en krissituation. I en jämförelse mellan den danska Muhammedkarikatyrkrisen och den svenska rondellhundskrisen menar forskarna Göran Larsson och Lasse Lindekilde att det finns två viktiga anledningar till att den svenska krisen inte omedelbart eskalerade till en global nivå, så som den danska gjorde. För det första tog statsminister Fredrik Reinfeldt själv initiativ till möten med ambassadörer från muslimska länder och med muslimska företrädare, samt dessutom till ett besök vid Stora moskén i Stockholm. För det andra finns en struktur med riksförbund och paraplyorganisationer som kan föra många svenska muslimers talan (Larsson & Lindekilde 2009, s. 372, 376).

Kommunikation kan också innebära en möjlighet att under legitima och konstruktiva former uttrycka missnöje och protestera mot den politik som förs i Sverige eller i andra länder. Detta är särskilt viktigt för ungdomar, vars frustration över orättvisor och förtryck oftare riskerar att manifesteras i kriminella handlingar än de vuxnas. Möjligheten att kanalisera dessa ungdomars engagemang och känsla för solidaritet till att ta sig konstruktiva uttryck är också ett sätt att öka intresset för samhällsfrågor och demokrati. Överlag bör satsningar på dialog inte bara ses som ett verktyg för att förebygga extremism och kriminalitet utan även som en strategi för att levandegöra den svenska demokratin, med det egenvärde detta innebär.

Främjandeperspektiv

Att se och fokusera på egenvärdet i de åtgärder som vidtas för att förebygga och motverka radikaliserings är att anta ett främjandeperspektiv i stället för ett motverkansperspektiv. Genom att skapa en livsmiljö där radikaliserings har svårt att få fäste i de breda lagren, och genom att främja konstruktiva sätt för människor att engagera sig i de frågor de brinner för, är det möjligt att till stor del förebygga inte bara radikaliserings och våldsbejakande extremism utan även brottslighet generellt. Förutom det egenvärde som detta för med sig i form av förbättrade livsvillkor är det på sikt resurseffektivt för samhället i stort. Eftersom åtgärder för att skapa konstruktiva förutsättningar i människors vardag inte behöver skräddarsys för problemen de är avsedda att motverka är dessa åtgärder att föredra ur ett samhällsekonomiskt perspektiv. De har dessutom potential att skapa positiva synergieffekter. Ytterligare en fördel är att åtgärder som syftar till att generellt förbättra livssituationen för människor inte riskerar att stigmatisera enskilda grupper som kan känna sig utpekade i och med att åtgärder för att förebygga våldsbejakande extremism och terrorism enbart riktas mot dem.

I ett främjandeperspektiv blir det återigen tydligt vilken begränsad roll som inte bara Säkerhetspolisen utan även hela rättsväsendet har när det gäller dessa frågor. Förutom dialog- och kontaktverksamhet kommer polisiära och rättsliga aktörer in på spelplanen först när problemet redan är konstaterat – och dessutom har gått så långt att det rör sig om misstänkt brottslig verksamhet. Främjandet av konstruktiva alternativ måste i stället börja långt tidigare, vilket innebär att andra aktörer också bör vara involverade. Att främja är per definition ett tvärsektoriellt arbetsätt där individen står i centrum. De resurser detta kräver på kort sikt måste ställas mot de resurser som krävs för att hantera konsekvenserna av ett eventuellt misslyckande.



Källförteckning

Aaron, David (2008). *In their own words : voices of jihad*. Santa Monica: Rand Corporation. (Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.rand.org/pubs/monographs/2008/RAND_MG602.pdf> (2010-10-09).

AIVD (Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst) (2010a). *Annual report 2009*. (Elektronisk) Tillgänglig: <<https://www.aivd.nl/english/@127484/annual-report-2009>> (2010-10-07).

AIVD (Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst) (2010b). *Local jihadist networks in the Netherlands : an evolving threat*. (Elektronisk) Tillgänglig: <<https://www.aivd.nl/english/publications/@127116/local-jihadist>> (2010-08-16).

Atran, Scott (2010). *Pathways to and from violent extremism : the case for science-based field research* (Statement before the Senate Armed Services Subcommittee on emerging threats & capabilities). (Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.edge.org/3rd_culture/atran10/atran10_index.html> (2010-07-26).

Bartlett, Jamie; Birdwell, Jonathan & King, Michael (2010). *The edge of violence : a radical approach to extremism*. (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://www.demos.co.uk/publications/theedgeofviolence>> (2010-08-13).

Bartlett, Jamie & Miller, Carl (2010). *The power of unreason : conspiracy theories, extremism and counter-terrorism*. (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://www.demos.co.uk/publications/thepowerofunreason>> (2010-09-06).

Beski-Chafiq, Chahla et al. (2010). *Youth and Islamist radicalisation : Lille, France* (English summary of research report). (Elektronisk) Aarhus: Centre for Studies in Islamism and Radicalisation, Aarhus University. Tillgänglig: <http://www.ps.au.dk/fileadmin/file_sites/filer_statskundskab/subsites/cir/SummaryFINAL_Eng_Rapport5_.pdf> (2010-08-23).

BMI (Bundesministerium des Innern) (2009). *Verfassungsschutzbericht 2009*. (Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.verfassungsschutz.de/download/SHOW/vsbericht_2009.pdf> (2010-08-12).

Borell, Klas & Gerdner, Arne (2009). Muslimska församlingar brobygare i integrationsarbetet. *Östersundsposten*, 11 november. (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://op.se/asikter/debatt/1.1514497-muslimska-forsamlingar-brobyggare-i-integrationsarbetet>> (2010-10-18).

Boucek, Christopher (2008). Saudi-Arabia's "soft" counterterrorism strategy : prevention, rehabilitation and aftercare. *Carnegie Papers*, nr 97, September. (Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.carnegieendowment.org/files/cp97_boucek_saudi_final.pdf> (2010-09-01).

Brottsförebyggande rådet & Säkerhetspolisen (2009). *Våldsam politisk extremism : antidemokratiska grupperingar på yttersta höger- och vänsterkanten*. Stockholm: Säkerhetspolisen. (Rapport/Brå 2009:15). Även tillgänglig: <<http://www.sapo.se/Publicerat/2009>> (2010-08-25).

Cilluffo, Frank J.; Cozzens, Jeffrey B. & Ranstorp, Magnus (2010). *Foreign fighters : trends, trajectories & conflict zones*. (Elektronisk) Homeland Security Policy Institute. Tillgänglig: <http://www.gwumc.edu/hspi/policy/report_foreignfighters501.pdf> (2010-10-04).

CTA (Center for Terroranalyse) (2008a). *Globaliserede ekstremister – 1. og 2. generationsekstremister i Danmark*. (Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.pet.dk/upload/microsoft_word_-_militante_ekstremisters_globale_fokus_ukl_-_final_15_09_08.pdf> (2010-10-06).

CTA (Center for Terroranalyse) (2008b). *Terrorfinansiering i Danmark*. (Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.pet.dk/upload/microsoft_word_-_terrorfinansiering_i_danmark_-_final_15_09_08.pdf> (2010-10-06).

CTA (Center for Terroranalyse) (2010). *Vurdering af terrortruslen mod Danmark*. (Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.pet.dk/upload/vtd_-_maj_2010_ukl-endelig.pdf> (2010-08-12).

CTITF (Counter-terrorism implementation task force) (2008). *First report of the working group on radicalisation and extremism that lead to terrorism : inventory of state programmes*. (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://www.un.org/terrorism/pdfs/radicalization.pdf>> (2010-10-05).

Department for Communities and Local Government (2007). *Preventing violent extremism : winning hearts and minds*. London: Department for Communities and Local Government. (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://www.communities.gov.uk/publications/communities/preventingviolentextremism>> (2010-10-08).

European Commission's Expert Group on Violent Radicalisation (2008). *Radicalisation processes leading to acts of terrorism*. (Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.rikscoolsaet.be/files/art_ip_wz/Expert%20Group%20Report%20Violent%20Radicalisation%20FINAL.pdf> (2010-10-14).

Finsnes, Cecilia (2010). *What is audio-visual jihadi propaganda? An overview of the content of FFI's jihadi video database*. (Elektronisk) Norwegian Defence Research Establishment. (FFI-rapport 2010/00960). Tillgänglig: <<http://rapporter.ffi.no/rapporter/2010/00960.pdf>> (2010-08-28).

Gardell, Mattias (2005). *Bin Ladin i våra hjärtan : globaliseringen och framväxten av politisk islam*. Stockholm: Leopard förlag.

Githens-Mazer et al. (2010). *Muslim communities perspectives on radicalisation in Leicester, UK* (Research report prepared for the Centre for Studies in Islamism and Radicalisation (CIR), Department of Political Science, Aarhus University, Denmark, mars 2010. (Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.ps.au.dk/fileadmin/site_files/filer_statskundskab/subsites/cir/pdf-filer/Rapport4_UK_rev_jgmFINAL.pdf> (2010-04-12).

Government of Denmark (2009). *A common and safe future : an action plan to prevent extremist views and radicalisation among young people*. (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://www.nyidanmark.dk/en-us>> (2010-10-14).

Hjärpe, Jan (red.) (2004). *99 frågor om islam*. Stockholm: Leopard förlag.

Horgan, John (2008). *From profiles to pathways and roots to routes : perspectives from psychology on radicalization into terrorism*. *Annals. The American Academy of Political and Social Science (AAPSS)*, 618, s. 80-94.

Horgan, John (2009). *Deradicalization or disengagement? A process in need of clarity and a counterterrorism initiative in need of evaluation*. *Revista de Psicología Social*, 24 (2), s. 291-298.

Husain, Ed (2007). *The Islamist*. London: Penguin Books.

Justitiedepartementet (2008). *Nationellt ansvar och internationellt engagemang : en nationell strategi för att möta hotet från terrorism*. Stockholm: Regeringskansliet. (Regeringens skrivelse 2007/08:64). Även tillgänglig: <<http://www.regeringen.se>> (2010-11-03).

Justitiedepartementet (2009). *Straffrättsliga åtgärder till förebyggande av terrorism*. Stockholm: Regeringskansliet. (Prop. 2009/10:78). Även tillgänglig: <<http://www.regeringen.se>> (2010-11-03).

Kerbaj, Richard (2009). *Government gives £1m to anti-extremist think-tank Quilliam Foundation*. *The Times*, 20 januari. (Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/politics/article_5549138.ece> (2010-10-08).

Korteweg, Rem et al. (2010). Background contributing factors to terrorism : radicalization and recruitment. I Ranstorp, Magnus (red.). *Understanding violent radicalisation : terrorist and jihadist movements in Europe*. London & New York: Routledge. S. 21–49.

Kühle, Lene & Lindekilde, Lasse (2010). *Radicalization among young muslims in Aarhus* (research report). Aarhus: Centre for Studies in Islamism and Radicalisation, Aarhus University.

Larsson, Göran & Lindekilde, Lasse (2009). Muslim claims-making in context : comparing the Danish and the Swedish Muhammad cartoons controversies. *Ethnicities*, vol. 9, nr. 3, s. 361–382. Även tillgänglig: <<http://etn.sagepub.com/cgi/content/abstract/9/3/361>> (2010-04-26).

Nesser, Petter (2010). Joining jihadi terrorist cells in Europe : exploring motivational aspects of recruitment and radicalization. I Ranstorp, Magnus (red.). *Understanding violent radicalisation : terrorist and jihadist movements in Europe*. London & New York: Routledge. S. 87-114.

Neumann, Peter R. (2008). Introduction. *Perspectives on radicalisation and political violence* (Papers from the First International Conference on Radicalisation and Political Violence; 17–18 januari 2008; London). S. 3–7.

Norsk plan mot religiös extremism (2010). (Elektronisk) *Svenska Dagbladet*, 17 oktober. Tillgänglig: <http://www.svd.se/nyheter/utrikes/norsk-plan-mot-religios-extremism_5524669.svd> (2010-10-18).

Odén, Niklas (2008). *Skolmaterial : i demokratins tjänst*. Stockholm: Exit, Fryshuset.

Olesen, Thomas (2009). *Social movement theory and radical Islamic activism*. Aarhus: Centre for Studies in Islamism and Radicalisation, Aarhus University.

Porges, Marisa (2010). *The Saudi deradicalization experiment* (Expert brief, Council on Foreign Relations). (Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.cfr.org/publication/21292/saudi_deradicalization_experiment.html> (2010-09-01).

della Porta, Donatella (2009). *Social movement studies and political violence*. (Elektronisk) Aarhus: Centre for Studies in Islamism and Radicalisation, Aarhus University. Tillgänglig: <http://www.ps.au.dk/fileadmin/site_files/filer_statskundskab/subsites/cir/pdf-filer/H%C3%Afte_4_Donatella.pdf> (2010-08-24).

della Porta, Donatella & Bosi, Lorenzo (2010). *Young muslims in Italy : Parma and Verona* (research report). Aarhus: Centre for Studies in Islamism and Radicalisation, Aarhus University.

PST (Politiets sikkerhetstjeneste) (2010a). *Tre personer pågrepet* (Pressmeddelande, 8 juli). (Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.pst.politiet.no/PST/Templates/Article_924.aspx> (2010-10-13).

PST (Politiets sikkerhetstjeneste) (2010b). *Åpen trusselvurdering 2010*. (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://www.pst.politiet.no/Filer/utgivelser/trusselvurderinger/NTV2010.pdf>> (2010-10-13).

Pursue prevent protect prepare : The United Kingdom's strategy for countering international terrorism (2009). (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20100418065544/http://security.homeoffice.gov.uk/news-publications/publication-search/contest/contest-strategy/>> (2010-10-06).

Ranstorp, Magnus (2010). Introduction. I Ranstorp, Magnus (red.). *Understanding violent radicalisation : terrorist and jihadist movements in Europe*. London & New York: Routledge. S. 1–18.

Ranstorp, Magnus & Dos Santos, Josefine (2009). *Hot mot demokrati och värdegrund : en lägesbild från Malmö*. (Elektronisk) Stockholm: Centrum för Asymmetriska Hot- och Terrorismstudier (CATS). Tillgänglig: <<http://www.fhs.se/upload/Forskning/centrumbildningar/cats/hot-mot-demokrati-och-vardegrund-20090128.pdf>> (2010-10-25).

Sageman, Marc (2004). *Understanding terror networks*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Somalisk minister dog efter attack (2010). (Elektronisk) *Dagens Nyheter*, 13 februari. Tillgänglig: <<http://www.dn.se/nyheter/varlden/somalisk-minister-dog-efter-attack-1.1044850>> (2010-10-14).

Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) (2010). *Lokala insatser mot våldsbejakande politisk extremism : en exempelskrift*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting. Även tillgänglig: <<http://brs.skl.se/skpubl/>> (2010-11-10).

TE-SAT (2010). *EU Terrorism Situation and Trend Report*. Europol. (Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.europol.europa.eu/publications/EU_Terrorism_Situation_and_Trend_Report_TE-SAT/Tesat2010.pdf> (2010-10-13).

Ungdomsstyrelsen (2010). *Avhopparverksamhet : Ungdomsstyrelsens analys och förslag på hur samhället kan stödja unga avhoppare*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen. (Ungdomsstyrelsens skrifter 2010:11). Även tillgänglig: <http://www.ungdomsstyrelsen.se/order_item/0,2568,,00.html?itemId=ff8080812b1f8972012b764b60460017> (2010-10-07).

Utredningen mot kriminella grupperingar (2010). *Kriminella grupperingar : motverka rekrytering och underlätta avhopp*. Stockholm: Fritzes. (SOU 2010:15).

Wagner, Rob (2010). *Rehabilitation and deradicalization : Saudi Arabia's counter-terrorism successes and failures* (Special Report. Peace & Conflict Monitor). (Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.monitor.upeace.org/innerpg.cfm?id_article=735> (2010-10-08).

Denna rapport utgör Säkerhetspolisens svar på Integrations- och jämställdhetsdepartementets uppdrag att beskriva våldsbekämpande islamistisk extremism i Sverige, radikaliseringsprocesser samt verktyg och strategier som kan användas för att motverka radikalisering. Det övergripande syftet med rapporten är att bidra till en nyanserad och sakriktig debatt med utgångspunkt i de uppgifter och bedömningar som presenteras.

Rapportens huvudsakliga slutsatser är att våldsbekämpande islamistisk extremism och radikalisering förekommer i Sverige och utgör ett potentiellt hot som inte bör underskattas. För närvarande rör det sig emellertid om begränsade företeelser som främst bör bemötas genom ett ökat fokus på förebyggande åtgärder. Eftersom det finns stora likheter i hur och varför människor radikaliserar, oavsett ideologisk tillhörighet, bör förebyggande och motverkande åtgärder kunna samordnas i större utsträckning. Ett förebyggande arbete bör bedrivas av aktörer på alla nivåer – nationellt, regionalt och lokalt. Dessutom bör civilsamhällets aktörer vara engagerade och, i ett större perspektiv, alla samhällsmedborgare.



Säkerhetspolisen

Box 12312

102 28 Stockholm

TFN 010-568 70 00

FAX 010-568 70 10

E-POST sakerhetspolisen@sakerhetspolisen.se

www.sakerhetspolisen.se

ISBN 978-91-86661-02-1